

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
TÜRKÇE SÖZLÜKLERİN PARÇACIL YAPISI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Müjgan BEKDAŞ

TOKAT

Nisan, 2017

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
TÜRKÇE SÖZLÜKLERİN PARÇACIL YAPISI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Müjgan BEKDAŞ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sami BASKIN

TOKAT

Nisan, 2017

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Lisansüstü Tez Çalışması Etik Sözleşmesi

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplandığını, hazırlandığı ve raporlaştırıldığını, iş bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programından taradığımı bana ait olmayan tüm bilgi, veri, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder sorumlüğün tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

14/04/2017

Müjgan BEKDAŞ

Jüri İmza Onay Sayfası

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne, Müjgan BEKDAŞ'ın *Türkçe Sözlüklerin Parçacıl Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme* adlı çalışması 14.04.2017 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:

Doç. Dr. Adem İŞCAN

.....

Üye :

Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

.....

Üye (Tez Danışmanı): Yrd. Doç. Dr.Sami BASKIN

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2017

Doç. Dr. Nail YILDIRIM

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Günlük hayatta hemen herkesin elinde bir sözlük görmek veya kitap satan bir dükkânda çeşit çeşit sözlükle karşılaşmak sıradan bir durumdur. Son yıllardaki bilgi teknolojilerinin ilerlemesi ile sözlükler de sanal ortama geçiş yapmış olsa da bu durum henüz tam anlamıyla değişmiş değildir. Üstelik dünyadaki elektronik sözlüklerin büyük bir kısmı aslında kitap biçimindeki sözlüklerin elektronik ortama aktarımı ile gerçekleşmiştir. O halde sözlük denince akla kitap biçiminde düzenlenmiş bir eseri getirmek çok da yanlış bir şey değildir. Dil ile ilgili bilinmeyenlerin araştırıldığı bu kitaplarda sunulan bilgilerin madde başının niteliğine uygun olması ve tutarlı, doğru şeyler içermesi beklenmektedir. Zira sözlüksel bilgi, kullanıcıların zihninde doğru bilgi olarak yer edinmiştir. Ama tüm eserler gibi, bu eserlerin de eksiklikleri bulunmaktadır ve zamanla tespit edilenler giderildikçe gelişimleri istenen yönde olmaktadır. Dünyada saygın bir yere sahip sözlüklerin (Oxford, Webster vb.) gelişim aşamaları dikkatle incelendiğinde eleştirile eleştirile eşsiz oldukları görülür. Elbette henüz gelişimlerini tamamlamamışlardır. Ama Türkçe sözlüklerin çok ilerisinde oldukları söylenebilir. Aradaki bu farkın kapabilmesi için sıkı kurallara bağlanmış sözlük eleştirilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada da sözlüğün parçacıl yapısı ve her madde başının temel sözlüksel nitelikleri göz önünde bulundurularak bir kontrol listesi hazırlanmış ve Türkçe Sözlük ile Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ten seçilmiş 100 maddenin bu kontrol listesindeki şartlara ne kadar uyduğuna bakılmıştır. Netice tespit edilen eksiklikler sıralanmış, bunların giderilme biçimleri gösterilmiş ve hazırlanacak yeni baskılarda kullanılması umulan yeni madde biçimleri tasarlanmıştır. Bu yüzden tezin birinci bölümünde, kısa bir girişten sonar çalışmanın amacı, biçimi ve problem durumunu içermektedir. İkinci bölümde sözlük eleştirisi başta olmak üzere konuyla ilgili kavramlar açıklanmıştır. Bunlar, *sözlük türleri ve genel sözlükler, parçacıl yapı ve sözlük eleştirisi* kavramlarıdır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemin ve evren-örneklem durumları anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Türkçenin genel sözlüklerinin parçacıl yapısında yer alan sözlüksel girdilere yer verilmiştir. Beşinci bölümde sözlük eleştirisi konusunda yapılan araştırmalar ile bu çalışma arasındaki benzerlik ve farklılıklar gösterilmiştir. En son bölümde ise elde edilen sonuçlar, örnek madde tasarımları ile açıklanmıştır.

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőtirilmesinde iki yıl boyunca değerli bilgilerini benimle paylaşan, söz lük bilimiyle tanışmamı, hatta onu sevmemi sağlayan ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum çok kıymetli danıőmanım Yrd. Doç. Dr. Sami BASKIN'a, yüksek lisans boyunca benden desteğini esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Aykut Emre BOZDOğAN ve Doç. Dr. Adem İŞCAN' a, yoğun çalıőmalarım sırasında sabır gösterip ve gerektiğinde yardımını esirgemeyen sevgili eőim Özgür'e, benimle geçirecekleri zamandan fedakarlık edip çalıőmama izin verdikleri için canım oğullarım Eren ve Umut'a, benim bu günlere gelmemin yegane sebebi olan anneme ve babama sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Müjgan BEKDAŞ

ÖZET

Sözlükler, kelimeler hakkındaki güvenilir ve detaylı bilgiyi veren kaynaklardır. Bu yüzden kelimeyle ilgilenen hemen herkesin başvurduğu temel eserlerden biridir. Özellikle dil öğretiminde öğretmenlerin, öğrencilerin ve diğer paydaşların bir kelimelerin anlamı, doğru telaffuzunu, eş, yakın, zıt anlamlısını veya kökenini öğrenmek başta olmak üzere açıp baktığı eserlerdir. Bunu şöyle yorumlamak da mümkündür: dil öğrenmek isteyen veya dil öğretenler muhakkak bir sözlüğe ihtiyaç duyarlar. Çünkü sözlük, dil hakkındaki en başarılı ve en önemli kaynak yapıştır. 20. Yüzyıla kadar da eğitimin temel aracıdır. Ancak günümüzde yardımcı bir materyal olarak hizmet görmektedir.

Günümüzde eğitimin bu önemli tamamlayıcı materyalini açıp bakanlar (basılı sözlükler için) üç farklı bölümden oluşmuş bir yapı ile karşılaşılır: ön bölüm (front matter), ana bölüm (main part) ve arka bölüm (back matter). Kullanıcılar ön bölümde ön söz, kullanıcı rehberi, kısaltmalar tablosu gibi yönlendirici bilgiler bulurlar. Onların asıl işine yarayan ve kafalarındaki soru işaretini giderecek olan bölüm ana bölümdür. Bu bölümde kelime listeleri ve onlara ait sözlüksel girdiler bulunmaktadır. Son bölümde ise sözlük yazarlarının ana bölüme dâhil etmediği il ve ilçe adları, ülke bayrakları, yüzölçümleri, nüfusları, çeşitli rakamlar ve yazılar, önemli kişilerin biyografileri vb. bilgiler olur. Sözlüğün bu üç bölümü göz önünde bulundurulduğunda ortaya dil ve dil dışı varlıklarla ilgili milyonlarca bilgi varlığı görülür ki bunları bir araya getirmek, kullanıcı dostu bir biçimde düzenlemek ve sunmak oldukça zor bir uğraştır. Bu zorluğu fark eden sözlük bilimciler, sözlüksel düzenlemeleri dört ayrı tabaka halinde düşünüp onları bütün yapı (megastructure), bütüncül yapı (macrostructure), parçacıl yapı (microstructure) ve ilişkiyel yapı (mesostructure) olarak adlandırmışlardır. Diğer yapıların sınırları üzerine tartışma olmasına rağmen parçacıl yapının kapsamı ile ilgili bir görüş birliği bulunmaktadır. Parçacıl yapı, her bir maddenin içinde bulunan sözlük bilimsel bilgidir. Burada, madde başı, heceleme, telaffuz, etimoloji, morfoloji ve dil bilgisi, anlam, tanımlayıcı örnekler, resimler ve alıntılar bulunur ki bunlar, sözlük kullanıcıların aradığı şeylerdir. Bu sözlüksel girdilerin kullanıcı ihtiyaçları, sözlüğün amacı ve hedefi ile madde başı sözcüğün niteliği dikkate alınarak işlenmesi gerekir. Yapılan bu çalışmada Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ten seçilen yüz maddenin madde başının gereksinimleri dikkate alınarak hazırlanıp hazırlanmadığı, evrensel sözlük ilkelerine riayet edilip edilmediği incelenmiştir. Tespit edilen

eksikliklerin bir listesi hazırlanmış ve sonuç bölümünde sayısallaştırılarak yorumlanmıştır. Daha sonra bir sözlük maddesinin taşınması gereken asgari nitelikler göz önünde bulundurularak nasıl hazırlanması gerektiği örnek üç madde ile gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sözlük bilimi, sözlük eleştirisi, sözlük yapısı, parçacıl yapı

ABSTRACT

Dictionaries are sources which give reliable and detailed information about words. Thus, it is one of the basic works that almost everybody interested in words applies. Especially in language teaching, dictionaries are the works that teachers, students and other stakeholders open and look at, especially to learn meaning, correct pronunciation, synonym, antonym, near-synonym or origin of words. It is also possible to interpret it as follows: those who want to learn language or teach language need a dictionary. Because the dictionary is the most successful and most important source about language. Up to the 20th century, dictionaries are the basic tools of education. Today, however, they serve as supporter materials.

Nowadays, users who look up this important complementary material (for printed dictionaries) can come across to have a structure made up of three different parts: the front, the middle, and the back. In the front section, users will find information such as prefix, user guide, and abbreviation table. The middle matter is the most important part to meet user's real purpose and to reduce the questions from the users' mind. In this matter, there are word lists and their lexical inputs. In the back matter, there are the names of provinces and districts, countries of flags, surface areas, populations, various figures and writings and biographies of important people, etc. When these three parts of the dictionary are taken into consideration, millions of information about language and non-language assets are found but it is very difficult to put them together, to organize and to present them in a user-friendly manner. Lexical scientists, recognizing this difficulty, have considered lexical arrangements in four separate layers and named them as megastructure, macrostructure, microstructure and mesostructure.

Despite the controversy over the boundaries of other structures, there is a consensus on the scope of microstructure. Microstructure is the lexicographical information in each item. Here, there are headword, spelling, pronunciation, etymology, morphology and grammar, meaning, descriptive examples, pictures and quotations which are what dictionary users seek. These linguistic inputs should be handled by taking into account the needs of the user, the purpose of the dictionary, and the qualities of the headwords. In this study, it has been searched that whether or not a hundred headwords chosen from the Türkçe Sözlük and Misalli Büyük Türkçe Sözlük have been prepared according to the requirements of the

article and whether or not universal dictionary principles should be respected. A list of the identified deficiencies was prepared and interpreted numerically in the result section. Then, an example of how a dictionary material should be prepared considering the minimum qualities that can be carried forward is shown in three articles.

Key Words: Lexicography, dictionary criticism, structure of a dictionary, microstructure

KISALTMALAR TABLOSU

a.	ad
Alm.	Almanca
Ar.	Arapça
argo	argo söz
bağ.	bağlaç
bit. b.	bitki bilimi
biy.	biyoloji
db.	dilbilgisi
-de	-de durum ekiyle kullanılan
-den	-den durum ekiyle kullanılan
dil. B.	dilbilgisi
din b.	din bilgisi
dönüslü f.	dönüslü fiil
e.	edat
-e	-e durum ekiyle kullanılan fiil
ed.	edebiyat
edilgen f.	edilgen fiil
esk.	eskimiş
Fars.	Farsça
fel.	felsefe
fiz.	fizik
Fr.	Fransızca

geçişli f.	Geçişli fiil
geçişsiz f.	Geçişsiz fiil
geom.	Geometri
hay. b.	Hayvan bilimi
hlk.	Halk ağzında
huk.	Hukuk
i.	isim
-i	-i durum ekiyle kullanılan fiil
İng.	İngilizce
İt.	İtalyanca
jeol.	jeoloji
kaba	kaba konuşmada
kim.	kimya
Lat.	Latince
-le	ile edatıyla kullanılan fiil
mat.	matematik
MBTS	Misalli Büyük Türkçe Sözlük
mec.	mecaz
müz.	müzik
msz.	nesne almayan fiil
ODE	Oxford Dictionary Of English
ortaklaşa f.	ortaklaşa fiil
ruh b.	ruh bilimi

sf.	sıfat
sp.	spor
şaka	şaka yollu
T.	Türkçe
TS.	Türkçe Sözlük
tar.	tarih
tek.	teknik
tıp	tıp
tic.	ticaret
tiy.	tiyatro
top. b.	toplum bilimi
TV	televizyon
ünl.	ünlem
vb.	ve benzerleri
yar.	yardımcı fiil
yeni	yeni kelime, anlam
Yun.	Yunanca
zf.	zarf
zm.	zamir

TABLULAR LİSTESİ

Tablo no	Tablo adı	Sayfa no
Tablo 1	Türkçe sözlüklerdeki parçacıl yapının sözlüksel girdiler bakımından durumu	136-139

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR TABLOSU.....	v
TABLOLAR.....	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	2
Araştırmanın Amacı.....	3
Sayıtlar	4
Sınırlılıklar.....	4
BÖLÜM II	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
Sözlük Türleri ve Genel Sözlükler.....	7
Sözlükte Parçacıl Yapı (Microstructure).....	15
Sözlük Bilimi ve Sözlük Eleştirisi	21
BÖLÜM III	24
YÖNTEM	24
Araştırma Modeli.....	24
Evren ve Örneklem	24
Ölçme Araçları.....	24
Veri Toplama Süreci	27
Verilerin Çözümlemesi.....	27
BÖLÜM IV	28
BULGULAR	28
BÖLÜM V	128
TARTIŞMA	128
BÖLÜM VI	135
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	147
ÖZGEÇMİŞ	151

BÖLÜM I:

GİRİŞ

Sözlükler, kelimeler hakkındaki en güvenilir ve en detaylı bilgiyi veren kaynaklardır. Bu yüzden dil öğretiminde sözlüğün önemi yadsınamaz. En temel haliyle, eğitim sürecinde ve diğer durumlarda, sözlük her hangi bir kelimenin anlamına bakmak veya onun doğru telaffuzunu öğrenmek için kullanılır. İleri düzey kullanımlarda ise kelimenin eş, yakın, zıt anlamlısını, kökenini bulmak veya farklı metinlerdeki kullanımlarını öğrenmek için kullanılır. Bu bağlamda, dil öğrenmek isteyen ve dil öğreten hemen herkes bir sözlüğe ihtiyaç duyar (Baskın, 2014, s.445). Çünkü sözlük, dil hakkındaki en başarılı ve en önemli kaynak yapıştır (Ilson, 1985, s.5). Bu kaynak yapıştır, büyük ölçüde alfabetik düzene göre ama aynı zamanda konu türüne veya başka sözlüksel ilkelere göre de sıralanmıştır; genel olduğu kadar özel, tek dilli, iki dilli ve çok dilli olabilen bir eser türüdür (Hartmann ve James, 2002, s.4). Cabre'ye göre sözlük, seçilmiş kelimeleri veya diğer dilsel öğeleri bir araya getiren ve onlar hakkında bilgi veren dil bilimsel bir üründür (Cabre, 1992. s.31). Bejoint'e göre sözlüğün işlevi sadece eğitimle sınırlı değildir. O, sözlüğü iyi eğitilmiş kullanıcıların oldukça karmaşık dilsel sorularına cevap veren bir araç olmanın daha ötesinde görmüştür. Ona göre sözlüğün üç temel fonksiyonu vardır: betimleyici, eğitici ve ideolojik. Bir sözlük ölü ya da yaşayan bir dilin söz varlığı hakkında geniş kapsamlı tanımlar vermek için tasarlanabilir ve bir dilin ya da belirli bir alanın söz varlığını içeren bir depo vazifesini görür. Tek başına bireyler, kelimenin anlamı ve kullanımı ile ilgili, sözlüğü eğitici ve yardımcı bir kılavuz gibi kullanabilirler. Aynı zamanda kelimenin kültürler arası ve kültür içindeki doğru kullanımını vermek ve dil birlikteliğini sağlamak gibi bir işlevi vardır ki bu dilin sosyal tanıtımını yapar. Böylece toplumun ahlakî ve ideolojik değerlerini korur (Bejoint, 1994, s.124). Bu kadar mühim bir eserin kendisine yüklenen işlevleri doğru biçimde yerine getirebilmesi için doğru biçimde kurgulanması, doğru verilerle donatılması ve sözlük biliminin temel ilkelerini dikkate alarak kullanıcılara ulaştırılması gerekir. Bunun da sağlanabilmesi için sözlük biliminin çalışmalarına, özellikle bitmiş bir eserin gelişimi için sözlük eleştirilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sözlük eleştirisi (dictionary criticism), sözlüklerin tanımlanmasını ve değerlendirilmesini içeren sözlük araştırmalarının bir dalıdır. Bu alan, sözlüğün

tarihsel geçmişindeki çalışmaların yanında, onun derlenme aşamalarını, kapsamını ve içeriğini, özellikle diğer sözlüklerle karşılaştırılarak nasıl olduğunu, kullanıcıya uyup uymadığını, bilginin sunumunu, biçimini vb. kapsamaktadır (Hartmann ve James, 2002, s.32).

Sözlük eleştirisi, sözlüksel ürünlerin değerlendirilmesi ve incelenmesidir. Bu çalışma alanı, sözlük biliminin teorik boyutunda önemli bir yere sahiptir. Sözlüğün kalitesi ve onun kullanılabilirliği açısından da oldukça önemlidir. Var olan sözlüklerin kullanılabilirliğinin arttırılması ve daha nitelikli bir hale getirilmesi ancak sözlük eleştirisiyle mümkündür. Bu kolay bir durum değildir ancak yapılmalıdır. Dikkat ve özen gerektiren bu durumun gerçekleştirebilmesi için sözlüklerin kalitesinin ve uygunluğunun denetlenebileceği bazı ölçütler oluşturulmalıdır (Chan ve Taylor, 2003, s.258). Bu yönüyle sözlük eleştirisi akademik bir iştir.

Sözlüğün yapısı ve kapsamı içindeki birçok özellikler eleştirilebilir. Örneğin sözlüğün içindeki kullanıcı rehberi, sözlüğün yapısı, madde girişi içindeki bilgilerin sunumu: sesbilgisi, telaffuz, heceleme, dilbilgisi, tanım, örnekler vb. özellikler eleştirilebilir. Çünkü madde başlarının anlamlarının ve ilgili diğer bilgilerin sözlük içinde nasıl düzenlendiği, onun kalitesi ve kullanılabilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (Chan ve Taylor, 2003, s.263).

Bu araştırmada Türkçe genel sözlüklerinin parçalı yapısında var olması gereken asgari ölçütler ve bunlara sözlüklerin uyumu üzerinde durulmuştur.

Problem Durumu

Türkçenin son yüzyılda ürettiği en önemli sözlük, hiç şüphesiz Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlük'tür. Yetmiş seneden fazladır Türk dilinin en mühim başvuru kaynağı niteliğindeki bu eser 11 kez güncellenerek yayımlanmıştır. Bu eserde 77.005 madde başı,15.287 madde içi olmak üzere toplam 92.292 söz bulunmaktadır. Bu sözlerin 53.451'i isim, 12.666'sı sıfat, 3.312'si zarf, 88'i zamir, 40'ı edat, 299'u ünlem, 50'si bağlaç, 9.912'si ise fiildir. Türk Edebiyatından seçilmiş 34.664 örnek cümleyle sözcüklerin tanıklandığı sözlük metni ise 1.454.903 sözden oluşmuştur (Türkçe Sözlük, 2011). Bu kadar büyük bir yapının evrensel sözlük değerleri çerçevesinde inşa edilmesi oldukça güçtür. Bu yüzden yetmiş yılda on bir kez güncellenmesine ve sayısız bilim insanının katkısına rağmen eserin geliştirilebilir pek

çok yanı bulunmaktadır. Eksiklikler sözlük eleştirisi yoluyla ortaya çıkarılmalı, varılan sonuçlar sözlüğe uyarlanmalıdır. Aynı biçimde “yalnızca yaşayan Türkçenin sözcüklerini değil, tarihten beri Türkçede kullanılan sözcükleri içeren ve 100-150 yıllık metinlerin yeni kuşaklar tarafından okuyup anlaşılmasına yardımcı olmak amacı güden Misalli Büyük Türkçe Sözlük, bir etimoloji sözlüğü olmamasına karşın sözcüklerin etimolojik açıklamaları da içermektedir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün hazırlık aşaması 1972 yılında, yazım aşaması ise 1976 yılında başlamıştır. İnce kâğıda basılı üç büyük cilt, toplam 3750 sayfadır, 46035 ana maddeden oluşur. Ara maddelerle birlikte madde sayısı 61 bindir”. Türkçenin en hacimli sözlüklerinden biri olan bu eser de tıpkı Türkçe Sözlük gibi değerlendirilmeye ve geliştirilmeye değer niteliktedir. Ayrıca bu araştırmada Oxford Dictionary of English sözlüğü de incelenmiştir. İlk baskısı 1998 yılında yapılmış olan sözlüğün, ikinci baskısı 2003’te ve bu üçüncü baskısı ise 2010 yılında yayımlanmıştır. İlk baskısına oranla 2000 den fazla yeni kelime ve anlam içeren bu sözlük toplam 2 milyon sözcük içermektedir.

Araştırma şu problem cümleleri üzerine inşa edilmiştir: “Sözlüklerin planlanmasında uyulması gereken evrensel nitelikler var mıdır?”, “Türkçe genel sözlükleri evrensel planlama ölçütleri dikkate alınarak hazırlanmış mıdır?” ve “Türkçe genel sözlüklerin parçacıl yapısında hangi eksiklikler bulunmaktadır?”.

Araştırmanın Amacı

Türkçenin temel sözlükleri niteliğindeki eserlerin niteliğini arttıran bir sözlüksel eleştiri hazırlamak ve evrensel sözlük ilkelerini göz önünde bulunduran bir madde tasarımının hazırlanması bu çalışmanın temel amacıdır.

Araştırmanın Önemi

Şimdiye kadar yapılan sözlük eleştirileri genellikle makale veya bildiri boyutundadır. Örneğin Aksan (1998), Böler (2006), Usta (2006), Gürlek (2014), Yurtbaşı (2015) gibi bilim insanlarının çalışmaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Makale veya bildiriler sınırlı alana sahip olduklarından sözlüksel eleştiri boyutları da sınırlı kalmaktadır. Bu yüzden bunlar sadece belirli sorunları yüzeysel olarak gösterirler. Bu çalışmada ise genel sözlüklerin niteliğini ortaya koymak ve parçacıl yapı düzeyinde onların geliştirilecek yönlerini göstermek için yüz tane madde ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca evrensel ilkeler göz önünde bulundurularak Türkçe

sözlükleri inceleme ve yurtdışında yayımlanmış bilinirliği yüksek sözlüklerle (Oxford Dictionary of English) Türkçe sözlükleri karşılaştırmalar içererek hazırlanmıştır.

Sayıtlar

Türkçenin hâlihazırda pek çok genel sözlüğü bulunmaktadır. Genel sözlük bir dilin hepsini olmasa da bütün söz varlığını içermeye çalışan ve dilin genel kullanıcıları için hazırlanmış sözlüğe denir (Dash, 2007, s.240). Türkçe Sözlük, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Örnekleriyle Türkçe Sözlük bu sözlüklerin en çok bilinenleridir. Bu çalışma genel sözlükleri değerlendirmek üzerinedir. Ama Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ten toplanacak verilerin yeterli olacağı var sayılmıştır.

Bu çalışmadaki ikinci sayıtlı, genel sözlükler için yapılacak değerlendirme ve önerilerin yüz maddenin incelenmesi ile ortaya çıkarılabileceği var sayılmıştır.

Sınırlılıklar

Türkçenin genel sözlüklerinden veri toplama işi iki sözlük ile sınırlandırılmıştır. Bunlar: Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Çalışmanın evrenini Türkçe Sözlük'teki 77.005 madde ile Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te bulunan 46035 maddedir. Ancak sözlüklerdeki kelime türlerinin dağılımı göz önünde bulundurularak bir örneklem oluşturulmuştur. Bu örneklemede 56 isim, 15 sıfat, 5 zarf, 4 zamir, 3 edat, 4 ünlem, 3 bağlaç, 10 fiilden oluşan toplam yüz madde yer almaktadır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sözlükler, kelimeler hakkındaki en güvenilir ve en detaylı bilgiyi veren kaynaklardır. Bu yüzden dil öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Sözlükler en çok, her hangi bir kelimenin anlamına bakmak veya onun doğru telaffuzunu öğrenmek için kullanılır. İleri düzey kullanımlarda ise kelimenin eş anlamlısını veya kökenini bulmak veya farklı metinlerdeki kullanımlarını öğrenmek için tercih edilir. Bu bağlamda, dil öğrenmek isteyen ve dil öğreten bütün herkes bir sözlüğe ihtiyaç duyar (Baskın, 2014, s.445).

Sözlük ise, “büyük ölçüde alfabetik düzene göre ama aynı zamanda konu türüne göre de sıralanmış, genel olduğu kadar özel, kelimelerle ilgili tek dilli, iki dilli veya çok dilli bir başvuru kaynağıdır” (Hartmann ve James, 2002, s.4). Bu tanım sözlük türlerini göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Farklı bakış açıları sözlüğün tanımında da değişiklikler görülmesine neden olur. Örneğin Cabre’ye göre sözlük, seçilmiş kelimeleri veya diğer dilsel öğeleri bir araya getiren ve onlar hakkında bilgi veren dil bilimsel bir üründür (Cabre, 1992. s.31). Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük’ünde sözlük, “bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat”tir (“Sözlük.” Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, e.t. 20.10. 2016). Aksan “sözlük” kavramını, "Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözcüklerini, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözcük kitabı..." (Aksan, 1996, s.77) olarak tanımlamıştır. Akalın’a göre sözlük, “bir dilin bütün veya belli bir dönemdeki sözcüklerini yazılışları, türleri, söylenişleri, temel ve yan anlamları, kullanım özellikleri bakımından açıklayan, edebi metinlerden seçilen cümlelerle örneklendiren, alıntı sözcüklerin hangi dilden geçtiğini bildiren başvuru kaynağıdır (Akalın, 2010, s.268). Eminoğlu da sözlüğü, “dillerin söz varlığını içine alma, dilin yapısı ve işleyişi hakkında bilgiverme, toplumun eğitim ve bilgi düzeyinin sonuçlarını ortaya koyma, diğer dil ve toplumlarla kurulmuş ilişkileri gösterme gibi pek çok konuda, ulusların kültürü içinde önemli bir yere sahip bilgileri içermesi bakımından, bilimsel araştırmaların temelini oluşturan kaynaklardır” (Eminoğlu, 2010, s.3) biçiminde görmüştür. Bu tanımı daha da arttırmak mümkündür.

Zira sözlüğün tarihi kadar tarifi eskidir ve çöktür. Sözlüğün tarihi ise ilk eserin nerede ve ne zaman bilinmemesine rağmen eldeki bulgura göre Milattan çok önceki bir zamana dayanır. Ama Türklerde ve Batıda o kadar eski değildir. Günümüzdeki bilgilere göre ilk Türk sözlüğü Kaşgarlı Mahmud'un hazırladığı *Divan ü Lügat-it Türk*'tür (1072-1074). Bu sözlükten sonra Doğu dünyası doğrultusunda gelişen bir Türk sözlük yazma geleneği oluşmuştur. Bu yüzden eserlerin adlarında ve kavramın adlandırılmasında "lügat, kamus, tuhfe, mucem" gibi Arapça kökenli sözcükler kullanılmıştır. Yani Türkçe *sözlük* kelimesi türetilmeden önce dilimizde, Arapçadan alınan *lügat*, *kamus*, *tuhfe*, *mucem* sözcükleri kullanılmaktaydı. Daha sonraları lügat kelimesinin yerine sözlük kelimesi benimsenmiş ve Türkçeye yeni bir kelime kazandırılmıştır (Akalm, 2010, s.165). Batıdaki sözlüklerin tarihi Türklerin sözlük tarihinden daha azdır. Örneğin sözlük kavramı, ve doğal olarak dictionary sözcüğünün geçmişi araştırıldığında, en fazla 13. yüzyılda ortaçağ Latinesinde, Latince sıfat olan *dictionarous* ya da türemiş kelime olan *dicto* kelimesine ulaşılabilir. Aynı zamanda İngilizcedeki *dicere* fiilinden türetilmiş *diction* kelimesine de günümüz dictionary kelimesinin kaynakları arasında gösterilmektedir. Latince'de "sözlük" anlamına gelen "dictionarium" sözcüğü, Kostanz piskoposu Salomon tarafından 9. yüzyılda ansiklopedi anlamında kullanılmıştır (Dash, 2007, s.227). Sözlüklerin bu kadar uzun süredir üretilmesi, kullanılması ve giderek çeşitlenmelerinin temel nedeni, üstlendikleri işlevlerdir. Bu işlevleri Bejoint üç temel gruba ayırır. Bu işlevler, sözlüğün betimleyici, eğitici ve ideolojik özellikleridir. Bir sözlük ölü (örneğin Latince) ya da yaşayan bir dilin söz varlığı hakkında detaylı bilgi vermek için tasarlanabilir, bir dilin söz varlığının deposu olarak görev yapar. Bir birey (örneğin yazar) ya da bir alan hakkında veri sağlar. Yardımcı ya da yönlendirici işlevi de mevcuttur; doğru kullanım, kültür içi veya kültürler arası iletişimi geliştirme, dilin birliğini güçlendirme ve sonucunda da sosyal tanıtımı arttırmak suretiyle ideolojik bir silah hizmeti verir. Toplumun ahlaki ve ideolojik değerlerini koruma gibi bir görevi vardır. Açıkçası sözlüğün başvuru kaynağı olma görevi sözlük kullanımı resminin sadece bir parçasını oluşturur fakat en önemli ve en temel işlevidir (Bejoint, 1994, s.124). İşte bu işlevleri yerine getirebilmesi için bir sözlüğün sözlük biliminin evrensel ilkelerini göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekir. Bu ilkeler, görünürde üç bölümden oluşan bir sözlüğün, bir genel sözlüğün (ön, orta ve arka bölüm) hangi bölümünde hangi bilgilerin yer alacağı ve bunların düzenlenme biçimini ortaya koyar. Bilgilerin türü ve bunların sözlüğe yerleştirilmesi ise dört tabakadan oluşan bir ilişkiler silsilesi doğurur. Bu tabakalar, bütün yapı

(megastructure), bütüncül yapı (macrostructure), parçacıl yapı (microstructure) ve ilişkisel yapı (masostructure) olarak adlandırmışlardır. Diğer yapıların sınırları üzerine tartışma olmasına rağmen parçacıl yapının kapsamı ile ilgili bir görüş birliği bulunmaktadır. Parçacıl yapı, her bir maddenin içinde bulunan sözlük bilimsel bilgidir. Burada, *madde başı, heceleme, telaffuz, etimoloji, morfoloji ve dil bilgisi, anlam, tanımlayıcı örnekler, resimler ve alıntılar* bulunur. Bunların sayısı ve niteliği kullanıcıların durumuna göre değişir. Sözlük hazırlayanlar, hedef kullanıcı grubunu göz önünde bulundurarak bu girdi türlerinin sayısını ve niteliğini tasarlar.

Sözlük Türleri ve Genel Sözlükler

Sözlük yapımının alt yapı çalışmaları ilk önce ne çeşit bir sözlük yapılacağına karar vermekle başlar. Çünkü yapılacak bütün işler, sözlüğün ve kullanıcının türüne göre değişiklik gösterecektir. Sözlük hazırlayanların yapmak istediği sözlük türüne göre, sözlük derleme ve yazma aşamaları şekillenecektir. Bu yüzden hedef kitlenin ihtiyaçları analiz edildikten sonra hazırlanacak sözlüğün türüne karar vermek ve bu türe özgü sözlüksel tasarımlar yapmak gerekir. Şimdiye kadar üretilen binlerce sözlüğün ana özellikleri göz önünde bir sözlüğün türünü genel bir çerçeveye oturtmak mümkündür. Bu ana hatlar, sözlük tipolojisi denen bir araştırma alanı ortaya çıkarmıştır. Sözlük yazarlarının kararlarını etkileyen, onları yönlendiren ve ürettikleri sözlüklerin gereksinimlerini belirleyen bu sınıflandırmalardan bazıları şunlardır:

Sözlüğün diline göre:

- a) tek dilli sözlük
- b) iki dilli sözlük: tek yönlü ve çift yönlü olmak üzere ayrılır
- c) çok dilli sözlük

Sözlüğün kapsamına göre:

- a) genel dil içeren genel sözlük
- b) ansiklopedik ve kültürel materyal içeren ansiklopedik sözlük

c) terminoloji veya alt diller içeren terminolojik sözlük (örneğin hukuk, spor, sağlık terimleri sözlüğü)

d) dilin belirli bir alanının dilini içeren sözlük (eşdizim, deyimler veya öbek eylemler sözlüğü)

Sözlüğün boyutuna göre:

a) standart (veya üniversite) sözlük

b) el sözlüğü

c) cep sözlüğü

Sözlüğün ortamına göre:

a) basılı sözlük

b) elektronik sözlük

c) web tabanlı sözlük

Sözlüğün düzenine göre:

a) kelimededen anlama sıralanan sözlük (en yaygın olanı budur)

b) kelimededen anlama anlamdan kelimeye sıralanan sözlük (bir kelime anlamca bağlantılı diğer kelimeye yönlendirir).

Kullanıcıların dillerine göre:

a) hepsi aynı dili konuşan bir grup kullanıcı için hazırlanan sözlük

b) iki özel grubu oluşturan konuşmacılar için hazırlanan sözlük

c) sözlüğün dilini öğrenen bütün dünya öğrencileri için hazırlanan sözlük

Kullanıcıların becerilerine göre:

- a) dil bilimciler ve diğer dil profesyonelleri için hazırlanan sözlük
- b) okuryazar yetişkinler için hazırlanan sözlük
- c) okul öğrencileri için hazırlanan sözlük
- d) genç çocuklar için hazırlanan sözlük
- e) dil öğrencileri için hazırlanan sözlük

Szlğin ne için kullanılacağına göre:

- a) kod çözme (okuma) amaçlı kullanılan sözlük türü. Kod özme,
  - kelimenin anlamını anlama
  - yabancı dildeki metni kendi ana diline çevirme olarak açıklanabilir.
- b) kodlama amaçlı kullanılan sözlük türü. Kodlama,
  - bir kelimeyi doğru kullanabilme
  - kendi ana dilindeki bir metni yabancı dile çevirebilme
  - dil öğretme olarak açıklanabilir (Atkins ve Rundell, 2008, s.24-25).

Baskın'a göre ise Türkçenin yapısı ve Türk dilinde hazırlanan sözlükler dikkate alındığında şoye bir tasnif yapmak mümkündür:

Sözlükte kullanılan dil sayısı bakımından sözlükler

- a. tek dilli sözlükler,
- b. iki dilli sözlükler,
- c. Üç ve daha çok dilli sözlükler

Maddelerin sıralanışına göre sözlükler

- a. alfabetik sözlükler:

a. 1. madde başının ilk harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler,

a. 2. madde başının son harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler

(tersine sözlükler)

b. tematik sözlükler,

b. 1. tematik-alfabetik

b. 2. tematik-düzensiz

Kapsamı bakımından sözlükler

a. genel sözlükler,

b. lehçe / ağız sözlükleri,

c. dilin belli bir alanını kapsayan sözlükler (eş anlamlı kelimeler, argo kelimeler, yabancı kelimeler, deyimler, atasözleri vb.),

d. kullanıcıya göre sınırlandırılmış sözlükler (ilköğretim sözlükleri, lise sözlükleri, yetişkin sözlükleri vb.),

e. belli bir bilim dalı ya da sanat alanına ait terim sözlükleri,

f. belli bir yazar ya da metin ile sınırlandırılmış sözlükler,

g. belli bir dönemi ele alan tarihsel sözlükler.

Boyutuna göre sözlükler

a. standart ölçülerdeki sözlükler,

b. söz varlığı sınırlandırılmış küçük sözlükler,

c. fasikül sözlükler,

d. cep sözlükleri,

e. özel biçimli sözlükler (DVD, web tabanlı veya özel baskı sözlükler vb.).

Yayımlanma biçimine göre sözlükler

a. el yazması biçimindeki sözlükler,

b. matbu sözlükler,

c. e-kitap biçimindeki sözlükler,

d. çevrim içi (on-line) sözlükler,

e. elektronik sözlükler (hesap makinesi biçiminde olan sözlükler, avuç içisözlükler vb.),

f. taşınabilir (CD-ROM, DVD vb.) sözlükler.

Kullanıcıların durumuna göre sözlükler

a. dilbilimcilerin veya uzmanların sözlükleri,

b. okur-yazar olan yetişkinlerin sözlükleri,

c. öğrencilerin ana diline ait okul sözlükleri,

d. yabancı dil öğrenenlerin sözlükleri.

Kullanım amacına göre sözlükler

a. bir kelimenin o dildeki anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisini vermek amacıyla hazırlanmış sözlükler,

b. çeviri amaçlı sözlükler,

c. eğitim amaçlı sözlükler,

d. kelimelerin gelişimini incelemek amacıyla hazırlanmış sözlükler,

e. kelimenin kaynağını gösteren sözlükler (etimolojik sözlükler)

Kaynak dil ve hedef dil arasındaki ilişkiye göre sözlükler

- a. tek yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça, Türkçe-Türkçe
- b. çift yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça/Arapça-Türkçe,
- c. çok yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça-Farsça/Arapça-Türkçe-Farsça/ Farsça-Türkçe-Arapça/Arapça-Türkçe

Maddelerin açıklanış biçimine göre sözlükler

- a. Madde başlarını tanımlayan sözlükler,
- b. Madde başını tanımlayıp tanıklar sunan sözlükler,
- c. Madde başını açıklamadan tek sözcükle karşılayan sözlükler (eş anlamlılar, zıt anlamlılar, iki dilli sözlükler vb. olabilir).

Dil kurallarını açıklaması bakımından sözlükler

- a. Dil bilgisi kurallarını açıklamayan sözlükler,
- b. Dil bilgisi-sözlük biçiminde hazırlanmış sözlükler (Baskın, 2012, s. 395-400).

Sözlüklerin sınıflandırılması ile ilgili yapılan tüm çalışmalar, sözlüklerin belirgin özelliklerine dayanmaktadır. Ancak pratikte sözlük türleri arasında kesin net bir çizgi çizilemez. Zira kelime ile ilgili bilgiler pek çok türü kapsayacak biçimde düzenlenebilir. Bu sözlük türleri arasında kesişme olasılığı her zaman vardır. Örneğin sadece kelimelerin eşzamanlı detaylarını vermeyi hedefleyen genel bir sözlükte bir kelimenin artzamanlı tarihini de bulmak mümkündür. Ama bu sınıflandırmalar göz önünde bulundurulduğunda genel sözlüklerin özelliklerini şöyle tarif etmek mümkündür:

Alfabetiktir.

Bir kelimenin o dildeki anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisini verir.

Dil bilgisi kurallarını açıklamazlar.

Madde başını tanımlayıp tanıklar sunarlar.

Matbudur.

Okur-yazar olan yetişkinlerin sözlükleridir.

Standart ölçülerdedir.

Tek dillidir.

Tek yönlüdür: Türkçe-Türkçe.

Bu özellikler, genel sözlüklerin okur-yazar olan yetişkinlerin yani genel kullanıcıların ihtiyaçlarına ve sorularına çoğunlukla karşılık veren sözlük çeşitleri olmasını sağlamıştır. Çünkü onların aradığı genellikle anlam veya temel dilsel bilgiler olmaktadır. Ayrıca bu sözlükler dilin temel söz varlığına dayanır ki ait oldukları dillerin en kapsamlı başvuru kaynaklarıdır. Genel sözlükler, geçmişten günümüze kadar birçok dilde yapılmış en fazla kelime içeren sözlük türüdür. Onlar, bir dilin sahip olduğu bütün kelimeleri vermeyi hedefler. Bu sözlükler hayatın çeşitli alanlarını temsil eden ve genel kullanıma sahip kelimeleri içerirler. Sonuç olarak, genel sözlüklerin hedefi genel kullanıcıların genel dilsel sorgularına cevap vermektir (Dash, 2007, s.271). Bu eserler, bütün bir dilin sözvarlığına açıklayıcı tanımlar yapmaya çalışan bir tür kaynak kitaptır (Hartmann ve James, 2002, s.61). Bu yüzden kullanıcı kitleleri oldukça geniştir.

Bir genel sözlük diğer tür sözlüklerde kullanılan kelimeleri de içerir. Genel sözlüklerin bu işlevsel ayırıcılıklarını genişletmek için hem eski hem de modern zamanlara ait dilsel örnekler verilir. Örneğin deyim ve atasözü türünden ifadeler her ne kadar dilin eski zamanlarını yansıtırsa da sıradan bir kullanıcının eski metinleri anlamasına yardımcı olacaktır. Çünkü deyimler ve atasözleri kalıplaşmış dil birlikleridir ve nesilden nesile daha az değişikliğe uğrayarak geçmektedir. Yani oluştuğu kelimeler diğer kelimelere göre daha çok korunmaktadır (Useev, 2015, s.91). Genel sözlükler yerel ve bölgesel kelimeleri içermezler. Fakat bu yerel ve bölgesel farklılıklar dilin genel söz varlığı içindeki yerini almışsa ve standartlaşmışsa bu kelimelere sözlük içinde yer verilir.

Bir genel sözlük argo, profesyonel meslek dili gibi farklı göndermeleri temsil eden sosyal ve biçimsel farklılıklarla ilgili kelimeleri de içerir. Bu kelimelerin ne kadarının sözlük içinde yer alacağı, dengeli ve yeterli olup olmadığı sözlükçünün

kararına bağlıdır. Fakat genel sözlükleri diğerlerinden ayıran benzersizliği elbette ki onun geniş kapsamlılığıdır (Dash, 2005, s. 308).

Türkiye’de genel sözlüklerin mazisi çok eski değildir. Günümüzde sözlük dendiğinde akla gelen ilk kurum olan Türk Dil Kurumunun bu sözlük türünün gelişiminde etkisi çok büyüktür. Türk Dil Kurumu, ilk baskısını 1945 yılında yaptığı ve günümüze değin 11. baskısı gerçekleşen Türkçe Sözlük eseri ile bu türden eserler yazan kurumlara, kişilere rehberlik etmiş, yaygın bir sözlük kullanıcısı kitlesine erişmiştir. Kurumda ilk Türkçe genel sözlük hazırlama düşüncesi 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. 26 Eylül 1932’de Birinci Türk Dili Kurultayında Atatürk öncülüğünde Türkçe Genel sözlük hazırlanmasına karar verilmiş ancak Türkçe Sözlük çalışmalarına kaynaklık edecek çeşitli sözlükler henüz yayımlanmadığı için yedi yıl beklenmesi gerekmiştir. Başlatılan çalışmalar sonucunda 1939 yılına kadar Tarama Dergisi ve Cep Kılavuzu yayımlanmış ve Derleme Dergisinin hazırlıkları bitmiştir. 1942 yılında A harfi ile başlayan Türkçe Sözlüğü Örnek Basımı adı altında bir deneme baskı yapılmıştır. Altı yıllık bir çalışma sonrasında Türkçe Sözlük’ün birinci baskısı 1945 yılında tamamlanmıştır. Bu ilk baskı Türkçe Sözlük’te 25.574 madde başı, 6.530 madde içi olmak üzere 32.104 söz bulunmaktaydı. Daha sonraki baskıları 1955, 1959, 1966, 1969, 1974, 1983, 1988, 1998, 2005 ve son baskı olan 11. Baskı 2011 yılında kullanıcılara sunulmuştur. On birinci baskı Türkçe Sözlük, söz, terim, deyim ve anlamdan oluşan 122.423 söz varlığına sahiptir. Sözlükte 77.005 madde başı, 15.287 madde içi olmak üzere toplam 92.292 söz bulunmaktadır. Bu sözlerin 53.451’i isim, 12.666’sı sıfat, 3.312’si zarf, 88’i zamir, 40’ı edat, 299’u ünlem, 50’si bağlaç, 9.912’si ise fiildir. Türk Edebiyatından seçilmiş 34.664 örnek cümleyle sözcüklerin tanımlandığı sözlük metni ise 1.454.903 sözden oluşmuştur (Türkçe Sözlük, 2011).

Batı’da ise ilk tek dilli genel İngilizce sözlük 1604 yılında Robert Cawdrey tarafından yazılmış *A Table Alphabeticall* eseridir. Bu 130 sayfalık sözlük yaklaşık olarak kısa tanımları yapılmış 3.000 sözlüksel madde içeriyordu. Diğer tek dilli genel sözlükler ise sırasıyla şu şekilde yayımlanmıştır. John Bulloker’in *An English Encyclopedia* (1616), Henry Cockerman’nin *The English Dictionary* (1623), Thomas Blount’in *Glossographia* (1656), Edward Phillips’in *The New World of English Words* (1658), John Kersey’in *A New English Dictionary* (1702), ve Nathan Bailey’in

Dictionarium Britannicum (1730) sözlükleridir. Bu tarihten sonra İngilizcede ki en kapsamlı ve en güvenilir örnek gösterilebilecek sözlük 1755 yılında Samuel Johnson'ın hazırladığı *The Dictionary of The English Language* sözlüğüdür. Bu sözlük toplam kelimenin tanımını içermektedir. Bu sözlükten sonra 19.yüzyıla kadar bir dizi sözlük yayımlanmıştır. İngiliz sözlükçülüğünün tarihi 1882'de *Oxford English Dictionary* sözlüğünün yayımlanmasıyla birlikte tamamıyla yeni bir ivme kazanmıştır. O dönemde bu sözlük içerdiği 240.000 madde girişiyle sadece İngiliz dilinde değil bütün dillerdeki en büyük genel sözlüktür (Dash, 2007. s.231-232).

Diğer uluslardaki öne çıkmış genel sözlükler şu şekilde sıralanabilir: *Dictionary of American English* (DAE), *Scottish National Dictionary* (SND), *Australian National Dictionary* (AND), *Dictionary of South African English* (DSAE), *Lisanu'l-Arab*, *Deutsches Wörterbuch* sözlükleridir.

Sözlükte Parçalı Yapı (Microstructure)

Parçalı yapı, sözlüğün iç tasarımının bir parçasıdır. Kullanıcıların bir sözlüğe başvurduklarında kafalarındaki soru işaretlerinin çözümü, genellikle parçalı yapı içindeki bilgilerden biridir veya bir kaçıdır. Hartmann ve James parçalı yapıyı, “madde başının biçimsel ve anlamsal özellikleri (yazım, telaffuz, dil bilgisi, tanım, kullanım, köken bilgisi) hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan sözlük kısmı” olarak tanımlamışlardır (Hartman ve James, 1998, s.94). Yong ve Ping'e göre bu yapının en önemli hususu anlam bilgisidir. Çünkü kullanıcılar genellikle anlamla ilgili sözlüksel girdilere bakarlar (Yong ve Ping, 2007, s. 102). Jackson ise bir girdideki bilgi aralığının ve türünün madde başına göre değişeceğini, ancak genelde aşağıdakilerden bazılarını veya tümünü içereceğini belirtmiştir:

- Yazım
- Telaffuz
- Çekim ekleri
- Kelime sınıfı
- Duyular
- Tanımlar
- Örnekler
- Kullanım

- Alıştırmalar
- Köken bilgisi

Madde başı yaklaşımları incelendiğinde önemli olan şey, içerdiği her türlü bilginin, kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun bir şekilde hitap etmesi için iyi düzenlenmiş olması, yani gelişigüzel yapılmamasıdır (Jackson, 2002, s.26).

A-Z'ye doğru dizilmiş alfabetik bir sözlükte kullanıcıların başvurduğu bilgiler yani madde girişleri, parçacıl yapıyı oluşturur. Sözlüğün esas kısmını oluşturan bu yapıda, madde başı ile ilgili anlam, di bilgisi ve kullanım gibi detaylar bulunmaktadır. Sözlük yapısının temeli olan bu yapının aşamalarını Dash, şu şekilde sıralamıştır:

- madde başı,
- heceleme,
- telaffuz,
- köken bilgisi,
- biçim bilgisi ve dil bilgisi,
- anlam,
- tanımlayıcı örnekler ve alıntılar (Dash, 2007, s.250-259).

Bir sözlükteki sözlüksel bilgilerin sunumu, mümkün olduğunca açık ve net bir biçimde tasarlanmalıdır. Kullanıcı profiline bağlı olarak sözlüğü kullanması beklenen kullanıcıların ihtiyaçları ve becerileri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Hedef kullanıcının eski, edebi veya oldukça teknik kelimelere ihtiyacının olup olmadığı kararına varılmalıdır. Anlam seçiminde de yine bu sorular ön plana çıkmaktadır. Sözlüğün üst dili, düzeni ve bilgiyi sunumu kullanıcının becerilerine, dünya bilgisine ve dilsel yetisine göre değişiklik gösterir. Bu yüzden Atkins'e göre bir sözlüğün madde girişi sırasıyla aşağıdaki unsurlardan oluşturulmalıdır:

- madde başı ve farklı yazımları
- telaffuzunun gösterimi
- madde başının ait olduğu sözcük türünün detayları
- biçim bilgisi: karmaşıklığa sebep olabilecek çekim ekleri
- söz dizimi: madde başının sözdizimsel potansiyeli ve madde başının sahip olduğu sözdizimsel sınırlılıkları

- madde başının çeşitli anlamlarının açıklaması
- kullanımının örneklendirilmesi, eşdizimli olduğu kelimeler ve kullanıldığı sabit ya da yarı sabit sözcük gruplarının verilmesi (örneğin deyimler)
- daha detaylı açıklamalarla madde başının türemiş biçimlerinin listesi
- ilgili madde girişleriyle ilgili dipnotlar
- aynı zamanda ek olarak birçok türle ilgili dil üstü bilgiler de olabilir.
- semantik (amlsalsal) (seçme sınırlılıkları içeren): her hangi bir özel durumda kullanılan özel bir anlamını kullanıcıya tanıtmak veya aksi takdirde madde girişinin içeriğini ve düzenini açıklamalıdır.
- biçimsel: bağlantılı yerlerde dil dizgesi ve biçimin gösterimi
- daha ileri bir açıklama amacı için kullanım bilgisi sunmak, örneğin yakın ve eş anlamlıları ayırt etme veya gizli tehlikelere karşı bir uyarı.
- köken bilgisi: madde başının art zamanlı gösterimi

2, 3, 4 ve 9 numaralı maddeler iki dilli veya tek dilli sözlüklerde sistematik bir farklılık göstermemektedir. Numara 13 ise öğrenciler için hazırlanmış günümüz sözlüklerinde nadiren bulunmaktadır. Diğerleri ise sözlüğün içeriğine ve tasarımına göre değişiklik göstermektedir (Atkins,1985, s.16-17).

Ahmad A. (2009) da bir madde girişinde yer alması gereken öğeleri New Oxford Dictionary of English (2005) sözlüğünü göz önünde bulundurularak şöyle listelemiştir:

- Anlam ve kullanım (madde başı, anlam, kelimeler arası ilişkiler (eş anlamlı, zıtanamlı, anlamsal alan ve eşaltanlamlılık),resmi ve teknik detaylara dayalı kullanım durumuna göre (resmi, gayri resmi, argo, günlük konuşma diline ait gibi bilgiler),eşdizimlilikler ve deyimler (sözlü veya resimli örnekler),
- Dil bilgisi (sözcük türü, fiil olmayan madde başlarının sınıflandırması (sayılan sayılamayan isimler, sıralanabilir, niteleyici ve ekeylem sıfatlar; cinsiyet ve sayılar vb.),
- biçim bilimi (madde başının yapım eki ve çekim eki almış halleri),
- köken bilgisi,
- heceleme ve telaffuz (Ahmad, 2009, s.56).

Jackson'a göre ise madde girişi içindeki bilginin türü ve sırası madde başına göre değişir. Fakat genel içerik aşağıda verilen bilgi ve sıralamayı içerir (Jackson, 2002, s.26-27):

- **heceleme:** madde başının normal hece yapısını içerir. Sözlükler genellikle farklı iki hecelemeye sahip kelimelerin hecelemesini verirler. Örneğin: *aesthetics – esthetics* gibi.
- **telaffuz:** ( ) veya // içerisinde maddebaşının telaffuzunu verir. Basılı sözlüklerde telaffuz transkripsiyon şeklinde verilir. *çınar= /'tʃɪnɑː/* örneğinde olduğu gibi.
- **çekim ekleri:** maddebaşının aldığı ekleri, ses düşmesi, değişmesi veya çiftlemesi gibi ses olaylarını verir. Örneğin, *-adjective bad – worse – worst* gibi.
- **kelime türü:** kısaltmalar kullanarak maddebaşının isim (i.), sıfat (sıf.), fill (f.), zarf (zf.) vb. ile ilgili bilgilerini verir. Ayrıca fiil ise o fiilin geçişli ya da geçişsiz olduğuna dair bilgiler içerir. İsim ise o ismin sayılabilen ya da sayılamayan olduğuna dair bilgiler içerir.
- **anlamlar:** Eğer maddebaşı birden çok anlama sahipse bu anlamlar numarandırılır ve her anlam farklı kelime türüne aitse ayrıca etiketle belirtilir. Eğer madde başı birden çok anlama sahipse, temel anlamı bulma sürecindeki genel kural şu şekilde işler: Öncelikle maddebaşının günümüzde en yaygın kullanılan anlamı ilk anlam olarak verilir. Bu yaygın kullanımlılık derlemlerden ve alıntı kartlarından alınır. Diğer alt anlamlar ise maddebaşıyla uygunluğuna göre sıralanır. Yani anlamca birbirine daha yakın anlamlar olarak gruplandırılır. Genel anlamları genellikle teknik anlamlar takip eder. Teknik anlamları ise eski ve kullanılmayan anlamlar izler. Deyimler ve kalıplaşmış cümleler genellikle en sonda yer alır (Jackson, 2002, s.92).

Aşağıda anlam sıralamasına örnek verilmiştir. Bu tanım CED4 alınmıştır.

mate **1** the sexual partner of an animal. **2** a marriage partner. **3a** *Informal, chiefly Brit., Austral., and N.Z.* a friend, usually of the same sex: often used between males in direct address. **3b** (*in combination*) an associate, colleague, fellow sharer, etc.: *a classmate, a flatmate*. **4** one of a pair of matching items. **5** *Nautical*. **5a** short for **first mate**. **5b** any officer below the master on a commercial ship. **5c** a warrant officer's assistant on a ship. **6** (*in some trades*) an assistant: *a plumber's mate*. **7** *Archaic*. a suitable associate.

Eş **1** bir hayvanın cinsel eşi. **2** bir evlilikteki karı ya da koca. **3a** resmi olmayan kullanım özellikle İngiliz ingilizcesi, Avustralya ve yani Zellanda genellikle aynı cinsten olan arkadaş: özellikle erkekler arasında doğrudan adres belirtirken kullanılır. **3b** (birleşmelerde) iş arkadaşı, ev arkadaşı. **4** eşleşen maddelerden her biri. **5 denizcilik** **5a** ikinci kaptanın kısa yazılışı. **5b** ticari bir gemide kaptanın altındaki bütün görevliler. **5c** gemide yetkili memurun yardımcısı. **6** (bazı mesleklerde) yardımcı: su tesisatçısının yardımcısı. **7** eski uygun bir eş, ortaklık.

➤ **tanım:** Her anlama bir tanım yapılır ve tanım anlamın açıklamasını içerir. Madde başının tanımı içerik ve yapıya doğru karar verilince başarılı olur. Madde başı açıklanmalı, bire bir karşılığı ile yetinilmemelidir. Çünkü sözlükçü kullanıcıya, insanlar o kelimeyi kullandıklarında gerçekten neyi kastediyor açıklamak zorundadır. İyi bir tanım, sözlük kullanıcıyı söz konusu kavramı kendi zihinsel sözlüğüne taşımasını sağlamalıdır. Bir tanım anlaşılabilirliği ve bilgi aktarımını engelleyecek gereksiz hiçbir kelime içermemelidir (Atkins ve Rundell, 2008, s.451). Tanımlarda kullanılacak sözcüklerin sözlükte bir sözlük maddesi yani tanımlanmış sözcükler olarak bulunması gerektiğini belirten Zgusta, bu sözcüklerin, tanımlanan sözlük maddesinden daha zor sözcüklerden (eskimiş, kullanım sıklığı çok düşük sözcükler gibi) seçilmemesi görüşündedir (Zgusta, 1971, s.257). Coward'a göre iyi bir tanım yapmak için uygulanacak prensipler şu şekilde olmalıdır:

➤ Tanımlar döngüsel olmamalıdır. Örneğin ağrı kelimesinin tanımı acı ile verilmemelidir. Ya da şeker kelimesinin tanımı tatlı ile yapılmamalıdır.

➤ Anlamca karmaşık şeylerin, olayların veya kavramların tanımları anlamca daha basit kelimelerle yapılmalıdır.

➤ Tanımlanan kelime tanım içinde kullanılmamalıdır. Tanım tanımlanan kelimenin eşdizimliliğiyle verilmelidir.

➤ Mümkün olduğunca tanım yaparken sıklık sayımı yüksek olan ve bilinen kelimeler kullanılmalıdır. Kullanılmayan, eskimiş ve teknik terimler zorunlu olmadıkça tercih edilmemelidir.

➤ Tanımın en önemli ve gerekli bölümü ilk önce verilmelidir.

➤ Tanımın yapısı madde başının sözcük türü ile eşleşmelidir. Örneğin isimler isim kullanılarak tanımlanmalıdır ya da fiiller fiil kullanılarak tanımlanmalıdır. Tanım tanımladığı kelime ile yer değiştirebilmelidir.

➤ Faklı tanım yapıları farklı kelime türlerine uygun olmalıdır (Coward, 2000, s.40-41).

➤ Tanım analitik olmalıdır ve bu tanım şekli birçok kelime için uygundur. Analitik tanım kelimenin familyasını (türünü) ve ayırt edici özelliğini vermelidir. Diğer bir tanım şekli ise tanımlanan kelimenin eş anlamını vermektir. Genellikle bu durum soyut kelimelerde ve sınırlandırılmış küçük sözlüklerde kullanılmaktadır. Ama bu tanım şekli önerilen tanım değildir çünkü tanımda döngüsellığe sebep olmaktadır (Jackson, 2002, s.96).

İyi bir analitik tanım örneği aşağıdaki gibi olmalıdır.

koşmak,-ar(I) (nsz)1. Adım atışlarını arttırarak ileri doğru hızla gitmek.

see (verb) *perceive* with the eyes [COD10]

İyi tanıma uymayan örnekler de şöyledir:

beygir *a.Far. bargir* **1.** At.

wretched **1** miserable or unhappy. **2** worthless

(Bu tanımlarda madde başı açıklanmamış, sadece kelimenin eş veya yakın anlamlısı verilmiştir).

Işınlama a. Işınlamak işi (Burada yapılan tanım döngüseldir yani ışınlama madde başı ışınlamak ile tanımlanmıştır. Ayrıca madde içinde bir tanımlama veya diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır).

(Tanımlar Türkçe Sözlük'ten (2011) alınmıştır ve Oxford Dictionary of English (2010).

➤ **örnekler:** Her anlamın açıklaması aynı zamanda örnek cümle veya cümleciklerle zenginleştirilir ve italik yazılır. Tanım içindeki örnekler bütün dilsel gerçekleri tanımlamak ve örneklendirmek için hayati önem taşımaktadır. Bu yüzden örnekler derlemden alınan tam cümleler olmalıdır. Her kelime ve anlam birçok alıntı ile desteklenmelidir. İyi bir örnek cümle doğal, özgün, öğretici ve anlaşılır olmalıdır (Atkins ve Rundell, 2008, s.459-460).

➤ **kullanım:** Eğer maddebaşının bir anlamı sadece belirli bir alanda kullanılıyorsa, bu alan uygun bir etiketlenmeyle o anlam içerisinde verilmelidir. Fakat bu özel kullanım bütün anlamları kapsıyorsa bu etiketleme en önce yazılmalıdır. Bu özel kullanım türleri coğrafik, tarihi, stilistik ya da belirli bir konu alanına göre değişebilir. Örneğin belirli bir yöreye ya da lehçeye ait kullanımlar (*Indian* vb.), formal veya informal kullanımlar (*resmi* ya da *resmi olmayan* olarak), kelimenin statüsü (*argo, tabu*), tarihsel kullanımlar (*eski* ya da *kullanılmayan*), belirli bir alana bağlı kullanımlar (tıp, botanik, hayvan bilimi vb.) gibi özel kullanım türleri belirtilir (Atkins ve Rundell, 2008, s.459-460).

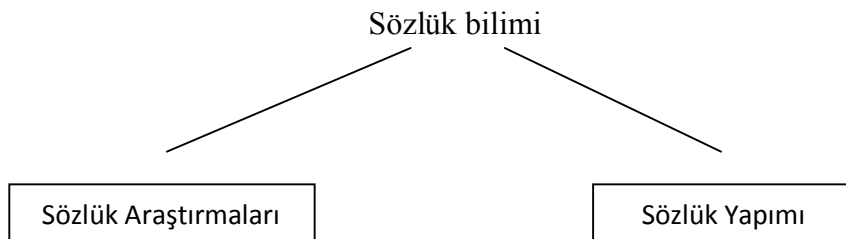
➤ **eklentiler:** Tanımlanmadan verilen kelimenin türemiş halleri (mutlaka yanlarında kelime türü verilmelidir), deyimler, öbek eylemler bu eklentiler bölümünü içermektedir. Bu bölüm koyu yazılır (Atkins ve Rundell, 2008, s.459-460).

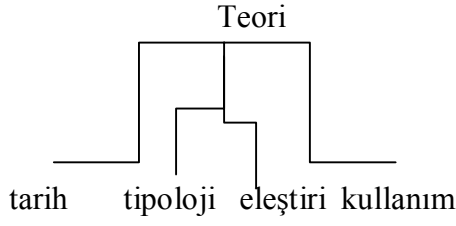
➤ **köken bilgisi:** Genellikle köşeli parantez içerisinde ve madde girişinin en sonunda verilir. Sözlüklerdeki köken bölümünün amacı bir kelimenin tarihsel gelişimini keşfedip onun ilk kaynağına inmektir. Kelimenin nasıl var olduğunu, kelime türetme sürecinde hangi ses olaylarını yaşadığı, kelimenin kökü gibi bilgilere bu sayede ulaşılır (Atkins ve Rundell, 2008, s.459-460).

Bu ilkeler doğrultusunda tanım içindeki bütün unsurlar kullanıcı ihtiyaçlarına göre ayarlanmalı ve bilgiyi kullanıcıya minimum kelime kullanarak kavram kargaşası yaratmadan net bir şekilde iletmelidir. Zira bir eserin değeri onun kullanılabilirliği ile ölçülebilir. İyi bir tek dilli genel sözlüğün, kullanıcıların metin içinde karşılaşılabileceği kelimelerin anlamını kullanıcıya iletmekten başka hedefleri de olmalıdır. Net bir şekilde içerdiği bilgiler doğru ve anlaşılabilir olmalıdır. Kitabın kendisi okunaklı ve sağlam olmalıdır. Tabi ki bunlar yeterli değildir. İyi bir sözlük sadece kullanıcıya öğrenmek istedikleri şeyi değil aynı zamanda öğrenmeleri gerektiğini bilmedikleri şeyleri de vermelidir. İyi bir sözlük dilin gerçeklerinin sunumunda dürüst olmalıdır. Ana dil konuşmacısının kullanabileceği dilin çarpık kullanımlarını da öğreniciye vermelidir.

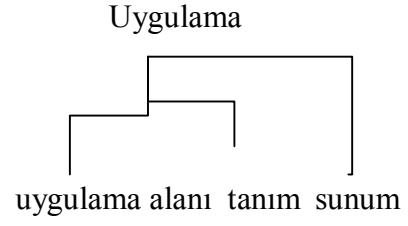
Sözlük Bilimi ve Sözlük Eleştirisi

Dil hakkındaki en başarılı ve en önemli bilgi kaynağı hiç şüphesiz sözlüklerdir. Bu yapıtlar, gerçek dünyada var olan ve gerçek zamanda derlenen sosyal el yapımı eşyalardır (Ilson, 1985, s.5). Bu el yapımı eşyaları, profesyonel bir etkinlik ve akademik bir çalışma alanı olarak gören bilim dalına sözlük bilimi denmektedir (Hartmann ve James, 2002, s.85). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sözlük bilimi iki temel alana ayrılır: uygulama alanı (sözlük yapımı) ve teori alanı. Hartmann ve James, bu durumu bir şema ile şöyle somutlaştırmışlardır:

Sözlük araştırmalarının bölümleri

Sözlük yapımının bölümleri

(Hartmann ve James, 2002, s.86).

Jackson'a göre ise sözlük bilimi iki temel alanda incelenebilir. Bunların ilki sözlüğün derlenmesidir. Bu bölüm genellikle sözlüğün profesyonel olarak derlenmesi ve yazılması sürecidir. İkincisi ise olarak sözlük çalışmalarıdır. Bu bölüm de sözlük araştırmaları ve sözlüğün teori kısmını kapsar (Jackson, 2013, s. 1-2).

Görüldüğü gibi her iki bilim insanı da birbirine benzer bir yaklaşımla konuyu ele almışlardır. Bu çalışma sözlük araştırmaları ile ilgilidir. Sözlük araştırmaları, sözlüğün tarihsel geçmişinden, tipolojisine, kapsamından yapısına ve içerdiği bilginin veriliş biçimine kadar pek çok sözlüksel unsurla ilgili olabilir. Bu çalışma sözlük eleştirisi ile sınırlandırılmıştır.

Sözlük eleştirisi, sözlük biliminin teorik boyutun önemli bir parçasıdır. Sözlüğü eleştirme ya da inceleme sürecidir. Bu süreçte sözlüksel ürünlerin değerlendirilmesi ve incelenmesi üzerine odaklanılır. Bu yüzden sözlüğün kalitesi ve onun kullanılabilirliği açısından oldukça önemlidir. Zira var olan sözlüklerin kullanılabilirliğinin artırılması ancak sözlük eleştirileriyle mümkün olabilmektedir. Ancak gelişigüzel bir inceleme ve değerlendirmeden kaçınılmalıdır. Sözlük eleştirisi belirli ölçütler çerçevesinde yapılmalıdır. Zira kalite, diğer bir deyişle sözlüksel kalite kolay ölçülebilir değildir fakat ölçülmelidir. Sözlüklerin kalitesinin ve uygunluğunun değerlendirilmesi büyük bir dikkat ve özen gerektirir (Chan ve Taylor, 2003, s.258). Bilgilendirici bir sözlük eleştirisi sadece sözlük kullanımını değil aynı zamanda sözlük kültürünü de geliştirir. Sözlük eleştirisi, sözlük araştırmalarının önemli bir parçasıdır ve akademik bir iştir. Sözlük eleştirisiyle ilgili en önemli konu eleştiri yapabilmemiz için elimizde çok sıkı ve geçerliği olan dayanaklarımız olması gerekir ve aynı zamanda bunlar uygulanabilir ölçütler olmalıdır (Hartman, 2001, s.49).

Sözlük eleştirisi sözlüklerin tanımlanmasını ve değerlendirilmesini içeren geniş bir çalışma alanıdır. Bu alan sözlüğün tarihsel geçmişindeki çalışmaları, onun derlenme aşamasını ve kapsamını, içeriğini ve diğer unsurlarını, özellikle diğer sözlüklerle karşılaştırılarak nasıl olduğunu, kullanıcıya uyup uymadığını, bilginin sunumunu, biçimini vb. durumları kapsar (Hartmann ve James, 2002, s.32). Örneğin sözlüğün yapısı ve kapsamı birçok yönden eleştirilebilir. Sözlüğün içindeki kullanıcı rehberi, sözlüğün yapısı, madde girişi içindeki bilgilerin sunumu (sesbilgisi, telaffuz, heceleme, dilbilgisi, tanım, örnekler vb.) özellikler sıkı bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Çünkü madde başlarının anlamlarının ve ilgili diğer bilgilerin sözlük içinde nasıl düzenlendiği, onun kalitesi ve kullanılabilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (Chan ve Taylor, 2003, s.263). Kısaca, sözlük eleştirisi yaparken birçok alan sorgulanabilir. Örneğin, Hadebe (2005) sözlük ile ilgili eleştiriler yapabilmek için şu soruları hazırlamıştır:

- Sözlüğün türü nedir?
- Sözlük içinde kaç dil kullanılmıştır?
- Hedef kullanıcı kimdir?
- Hedef kullanıcıların ihtiyaçları ve becerileri nelerdir?
- Madde başı seçiminde hangi ölçütler göz önünde bulundurulmuştur?
- Madde başının sunumunda ve düzeninde hangi biçim tercih edilmiştir?
- Tanıklama için örnek cümleler nasıl seçilmiştir?
- Dipnotlar nerede, nasıl ve ne zaman kullanılmıştır?
- Hangi dil bilgisel bilgiler verilmiştir?
- Tanımlar hedef kullanıcı için açık, net ve basitmidir?
- Sözlüğün bütüncül yapı ile ilişkiel yapı arasında bir uyum var mıdır?
- Yerden tasarruf etmek için hangi teknikler kullanılmıştır?
- Sözlüğün zayıf ve güçlü yönleri nelerdir? vb. (Hadebe, 2005, s.16).

Bu araştırmada ise sözlüksel eleştiri, Türkiye Türkçesinin genel sözlüklerinin parçacıl yapısıyla alakalıdır. Bu yüzden parçacıl yapının unsurlarının (kelime türü, heceleme, telaffuz, yapı bilgisi, ses bilgisi, tanımlama, tanıklama, köken bilgisi, eş dizimlilik vb.) bu sözlüklerde olması gerektiği kadar ve doğru işlenip işlenmediğine bakılmıştır. Bunlar da 19 maddelik bir kontrol listesi ile denetlenmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

“Bu çalışma betimsel bir araştırma modeline dayanmaktadır. Betimsel araştırma modeli ilgili mevcut durumu saptamayı, olayı tasvir ederek problemi anlamayı amaçlar.” (Arıkan, 2013, s. 27). Bu modelin taramaya dayalı biçimi kullanılmıştır.

Tarama modelleri iki türdür: genel tarama ve örnek olay tarama. Burada genel tarama biçimi tercih edilmiştir. “Bu tarama biçimi, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.” (Karasar, 2012, s. 79).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye Türkçesi ile yazılmış genel sözlüklerdir. Türkçe Sözlük, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Örnekleriyle Türkçe Sözlük bu sözlüklerin en çok bilinenleridir. Bu çalışmada Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük örneklem olarak değerlendirilmiştir. Türkçe Sözlük’te 77.005 ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te 46035 madde bulunmaktadır. Bu maddelerintümünü incelemek mümkün olmadığından sözlüklerdeki kelime türlerinin dağılımı göz önünde bulundurulmuş ve bir örneklem oluşturulmuştur. Bu örnekte 56 isim, 15 sıfat, 5 zarf, 4 zamir, 3 edat, 4 ünlem, 3 bağlaç, 10 fiil bulunmaktadır.

Ölçme Araçları

Sözlük biliminin temel ilkeleri ve sözlüklerin parçacıl yapısı doğrultusunda hazırlanmış olan bir kontrol listesi ile bu araştırmaya veri toplanmıştır. Türkçe Sözlük’ün (2011) ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün parçacıl yapısını oluşturan sözlüksel unsurların sunumunu aşağıdaki kontrol listesi ile incelenmiştir. Bu kontrol listesi şu öğelerden oluşmaktadır:

1. Yapı bilgisi: Kelimenin alabileceği zaman, nesne vb. çekim ekleri ile türetme eklerini belirtir.

2. Ses bilgisi: Ünlü ile başlayan ek aldığında söyleyiş biçimi, ikinci hecedeki ünlünün düşmesi, yardımcı fiille birlikte kullanımı, ince veya kalın sıradan ek alma zorunluluğu vb.

3. Kelime türü: Kelimenin isim (i.), fiil (f.), sıfat (sıf.), zarf (zf.), zamir (zm.) vb. türlerini belirtir.

4. Heceleme: Birden fazla hecesi bulunan yapıların heceleme biçimidir. Özellikle eğitim çağındaki kullanıcıların baktıkları kelimenin satır sonuna geldiğinde nasıl bölündüğünü görmeleri önemlidir.

5. Telaffuz: Vurgu, tonlama, ince veya kalın söyleyiş gibi kelimenin okunuşuyla ilgili bilgi verir.

6. Yazım bilgisi: Düzeltme işareti, uzunluk işareti gibi kelimeye has biçimlerin gösterilmesidir.

7. Köken bilgisi: Kelimenin tarihsel gelişimi, nasıl oluştuğunu ve hangi dilden alıntı olduğu ile ilgili bilgi demektir.

8. Çeviri yazı: Yabancı kökenli kelimeler için kelimenin orijinal harflerinin denkliği anlamına gelir.

9. Kullanım türü: Argo, şaka, denizcilik, mantık, spor, mecaz, yeni, eski, kaba vb. gibi kelimenin kullanıldığı özel yerleri belirtir.

10. Tanım: Kelimenin anlamının açıklandığı bölümdür. Kelime anlamının açıklayıcı bir tanımı yapıldıktan sonra kelimenin eşanlamlısı, zıt anlamlısı, yakın anlamlısı vb. verilebilir. Bunlar da tanıma dâhildir.

11. Tanıklama: Edebi metinden örnekler veya kaynaksız örneklerden oluşan kelimenin kullanımına dair bölümdür. Resim kullanılmayan sözlüklerde madde başının alt anlamları da dâhil her anlamı için örnek cümle verilmelidir.

12. Eş dizimlere göndermeler: Madde başı ile ilgili göndermelerdir. Sözlüklerde bunlara madde sonunda eklentiler bölümünde yer verilir. Örneğin *beygir* madde başı

için *atlama beygiri, dolap beygiri; şarap* maddebaşı için *kırmızı şarap* vb. ifadeler eş dizimliliğe örnektir.

13. Özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: Halk diline yerleşmiş özenti alıntının Türkçe karşılığını belirtir. Örneğin, *first lady* maddesi için bak *başbayan* vb.

14. Yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: Halk arasında yanlış kullanılan bir kelimenin doğru yazılımına gönderim yapar. Örneğin, *abi* maddesi için bak *ağabey*.

15. Farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: Ağız, lehçe veya farklı kullanım biçimleri bulunan kelimelerin değişik biçimleri gösterilebilir. Örneğin, *şarap-şarab-şerab*.

16. Deyim ve atasözleri: Kelimenin deyimleşmiş veya kalıplaşmış biçimleri anlamlarıyla ve örnekleriyle verilir. Ayrıca kelimenin içinde kullanıldığı atasözleri de yine bu bölüm içinde anlamlarıyla birlikte verilir.

17. Kullanım bilgisi: Sözlükte madde başının kullanımına dair verilen bilgi türlerinden biridir. Özellikle genel sözlüklerde, madde başının heceleme, dil bilgisi veya kelimenin konuşma metni içindeki durumu ile ilgili ek bilgi vermek için kullanılır (Hartmann ve James, 2002, s.150).

18. Başka maddelere gönderme: Madde başı ile bağlantılı diğer madde başına gönderme yapma olarak tanımlanabilir. Sözlüklerde genellikle *bkz.*, *bakınız* gibi etiketlerle gösterilir.

19. Teknik bilgi: Kullanıcıya anlatılması gerekli görülen bazı teknik bilgilerdir (familya bilgisi vb.). Özellikle hayvanlar ve bitkiler hakkında bir genel sözlükte bunlara yer verilebilir (Oxford Dictionary Of English (2010, s.xii). Örneğin,

ODE.(zebra) /'zɛbrə/ /'zi:brə/ ► isim 1 siyah beyaz çizgileri ve dik yeleleriyle bir Afrika vahşi atı: • *Equus cinsi, Equidae ailesinden, genellikle yaygın kullanım zebra* (E. Burchellii)

Bu tanım Oxford Dictionary Of English (2010, s.2064) sözlüğünden alınmıştır.

Veri Toplama Süreci

Kontrol listesinde yer alan özellikler, Türkçe Sözlük (2011) yazılırken yazarlar tarafından takip edilen madde içi düzenlemelerin genel başlıklarıdır. Sözlük yazarları, Türkçe Sözlük'teki maddeleri hazırlarken bu hususlara riayet ettiklerini ön sözde belirtmişler. Ancak tüm madde başlarının bu özellikleri taşıması beklenemez. Örneğin tek heceli bir kelime heceleme özelliğine sahip olamaz. Ya da sözlüğün kendisi Türkçe olduğu, Türk dilinin söz varlığına dayandığı için, Türkçe olan kelimelerin kökenlerini göstermesine gerek yoktur. Benzer şekilde yabancı kökenli olmayan kelimelerin, telaffuzuna veya çeviri yazısına sözlükte yer verilemez.

Örneklem olarak seçilen yüz maddede dikkat edilen ilk husus, dolayısıyla yapılan ilk iş, Türkçe söz varlığının kelime türü bazında dağılımı kontrol etmek ve buna orantılı bir seçki hazırlamaktır. Kelime türü dağılımının oranı belirlendikten sonra her sözcük türüne, kendi nisbetince bir liste oluştururken tesadüfi bir seçki hazırlanmıştır. Ancak her harften madde olması için seçki, bir en çok üç madde ile sınırlandırılmıştır. İncelenecek maddelerin listesi hazırlandıktan sonra, kontrol listesindeki özellikler dikkate alınarak her bir maddesinin sözlüksel gereksinimleri tespit edilmiş ve bunlara ne ölçüde riayet ettiğine bakılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, nicel bir araştırma çeşididir. Bu yüzden tarama sonucunda ortaya çıkan veriler, evrensel sözlük bilimi ilkeleri doğrultusunda yorumlanmıştır. Ele alınan sözlüklerde tespit edilen eksiklikler betimlenmiş, bunların giderilme biçimi de örnek beş madde üzerinden gösterilmiştir.

BÖLÜM IV BULGULAR

Bu çalışmada madde başlarının taşıdığı sözlüksel özelliklerin belirlenmesi ve bunların sözlükte gösterilip gösterilmediğinin kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Bu yüzden örnekleme dâhil edilen her bir madde başı kavramsal çerçevede belirtilen ölçütler (kontrol listesi) bağlamında incelenmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için önce madde başının sahip olması gerektiği sözlüksel unsurlar belirlenmiştir. Sonra bu niteliklerin hangilerinin Türkçe Sözlük'te ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te yer aldığına bakılmıştır. Ayrıca aynı maddelerin Oxford Dictionary of English'te nasıl gösterildiğine de bakılmıştır.

1. akıllılık:

TS. akıllılık, -ğı *a.* Akıllı olma durumu, uyanıklık, **akıllılık etmek 1)** yerinde ve uygun davranmak: “*İkimiz de bu odayı tutmakla çok akıllılık ettiğimize kaildik.*”- M. Ş. Esenal. **2)** uyanık davranmak.

MBTS. *i.* Akıllı olma durumu. ■ **Akıllılık etme:** akıllıca davranmak, isabetli hareket etmek.

ODE.(cleverness) ► **isim** [sayılamayan isim] akıllı olma kabiliyeti; zeki, açık göz: *İnsanlar onun akıllılığına hayret etti| onun stratejisinin akıllılığı.*

Akıllılık maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *ses bilgisi, kelime türü, heceleme, köken, çeviri yazı, tanım, tanımlama, deyim ve atasözleri*

Akıllılık maddesi için bir genel sözlükte bulunması gereken asgari sözlüksel unsurlardan Türkçe Sözlük'te *kelime türü, tanım (döngüsel tanım), ilişkili sözler (akıllılık etmek) ve eş anlamlılık (uyanık davranmak)* durumları bulunmaktadır. Ancak madde başının tanımı, sözlük hazırlamada zorunlu haller dışında kaçınılması gereken bir ifade biçimi olan “döngüsel tanım” içermektedir. Ayrıca dil bilgisi açısından sonu sert bir ünsüz ile biten madde başının (akıllılık) alacağı ünlü ile başlayan bir ekte yaşanacak ses olayı (akıllılık+a>akıllılığa; sert ünsüzlerin yumuşaması) da gösterilmiştir. Bunun dışında kalan kelimenin *yapı bilgisinin, köken bilgisinin, çeviri yazısının, hecelemesinin* verilmediği görülmektedir. Burada Türkçe Sözlük'ü

hazırlayanlar en azından, Arapça kökenli bir sözcükten türetilmiş bu madde başının yapı bilgisini “**kütüphane**” maddesinde olduğu gibi Arapça *kutub* + Farsça *hâne* biçiminde ve *Arapça akıl+ Türkçe+lık* olarak, çeviri yazısını ‘*akıllık*’ biçiminde verilmelidir. Türkçe Sözlük’te, tanıklanma edebi bir metinden sunulmuş olması sözlük bilimi açısından önemlidir. Zira sözlüklerde tanıklama cümleleri ya edebi metinlerden ya da halk ağzından seçilmelidir. MBTS’de bu madde, Türkçe Sözlük’te göre daha az sözlüksel nitelikte donatılmıştır. Türkçe Sözlük’te verilen ses bilgisi ve tanıklama gibi temel nitelikler bu sözlükte bulunmamaktadır. Ayrıca ilişkili sözler (akıllılık etmek) Türkçe Sözlük’te madde içinde verilmişken MBTS’de alt madde biçimindedir. ODE’de bu sözlüklerden farklı olarak madde başının (ismin) nitelik açısından durumu (soyut isim) verilmiştir. Ancak ses bilgisi, ilişkili sözler (akıllılık etmek) ve tanıklamanın edebi eserlerden seçilmesi bakımından eksiktir.

2. adıl:

TS. *a.db.* Zamir.

MBTS. *i.(<ad+ 1 +l)***dilb.** Zamir.

ODE(pronoun) ► **isim** Tek başına kullanıldığında isim gibi işlevi olan bir kelimedir ve ben, sen gibi konuşmanın katılımcılarının yerini tutabildiği gibi konuşma içinde bir yerde bahsedilmiş bir kişinin (o(he, she)) veya bir nesnenin (o, bu (it, this))de yerini alabilir. Aynı zamanda *kişi zamirine* (personal pronoun) ve *kişi olmayan zamire*(impersonal pronoun) bak.

*KÖKEN Orta çağ sonlarının İngilizcesi: *ismin yerine geçen* (**pro-** ‘on behalf of’, + **noun**) bileşiminden Fransızca’daki zamirden (pronom) ve Latince’deki zamirden (pronomen) *isim ve soyadın yerine geçen* (pro- for, in place of + nomen name) bileşiminden gelmiştir.

Adıl maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

Adıl maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük’te *yapı bilgisi* (ad+i+l), *heceleme* (a-dıl) ve *tanıklama, eş dizimlilik* (*kişi adılı, gösterme adıları vb.*) niteliklerinin olmadığı görülmektedir. Tanım ise sadece eş anlamlı karşılığı (zamir) verilerek yazılmıştır. Bu tanım, sözlük biliminde önerilen bir tanım türü değildir. Bu tür tanımlamalar sadece sınırlandırılmış küçük sözlüklerde veya soyut isimlerin

somutlaştırılması amacıyla açıklayıcı tanımdan sonra kullanılabilir (Jackson, 2002, s. 96). Ayrıca Türkçe Sözlük'te eş dizimlilik (kişi adlı, gösterme adları vb.) konusu yeniden gözden geçirilmelidir. Zira adil için bulunmayan bu sözlüksel girdi, zamir maddesinde *belgisiz zamir, dönüşlü zamir, belirsizlik zamiri, gösterme zamiri, işaret zamiri, kişi zamiri, soru zamiri, şahıs zamiri* biçiminde verilmiştir. Aynı zamanda bu kelimelerin hepsi madde başı yapılmıştır. MBTS'de bu madde Türkçe Sözlük'teki sunuma benzer biçimde verilmiştir. Ancak MBTS'de, Türkçe Sözlük'e ek olarak kelimenin yapı bilgisi özelliği (ad+ı+1) kullanıcılara sunulmuştur. ODE'de *pronoun* maddesinde sözcük türü, tanımlama, eş dizimlilik, köken bilgisi, yapı bilgisi bulunmaktadır. Tanım, açıklayıcı bir tanımdır. Köken bilgisi de sadece kelimenin ait olduğu dil değil, tarihi süreç içerisinde kaydettiği gelişim verilerek yazılmıştır.

3.beygir

TS. a. Far. bārgīr 1.At. 2. Sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at:“Paçaları sıvadı, bir beygir kiralayıp köy köy dolaştı.”- E. E. Talu **3. sp.** Atlama beygiri.

→**beygir gücü, kulplu beygir, atlama beygiri, dolap beygiri, haymana beygiri**

MBTS. i.(Fars. bār “yük” ve gīr “tutan” ile bār-gīr'den benzeşmeyle *beygir*)
Yük taşıyan ve araba çeken at.

ODE.(gelding)► **isim** hadım edilmiş hayvan, özellikle erkek at.

KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi sonları: *geldingr* kelimesinden gelmiştir, Eski Norveç dilinden *geldr* (kısır) kelimesinden türetilmiştir.

Beygir maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanımlama, eş dizimlilik.*

Beygir maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (bar+gır>beygir) ve *heceleme* (bey-gir) niteliklerinin olmadığı görülmektedir. Bu sözlükte *tanım* 3 farklı girdi biçiminde düzenlenmiştir. İlk anlamda madde başının yakın anlamlısı ile

tanımlandığı görülmektedir (beygir-at). Bu tanım açıklayıcı bir ifade olmadığı için yetersizdir. Ayrıca beygir ile at kelimeleri aynı anlamlara sahip değildir. Beygir, hadım edilmiş erkek attır. Bu yüzden güçlüdür ve taşımacılıkta kullanılır. İkinci anlamda verilen “*sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at*” ifadesi adın bu yönünü yani hadım edilme durumunu örtük olarak göstermektedir. Üçüncü anlamda ise bir spor terimi (*sp. Atlama beygiri*) verilmiştir. Ancak bu terim madde başı olan sözcükle eş dizimlidir. Yani madde başı sözcükle aynı değil, ilişkili bir sözdür. Madde altında da bu sözcük ilişkili sözler kısmında verilmiştir. Bu yüzden madde içinden çıkarılmalıdır. Bu maddede *tanıklama* sadece ikinci anlam için verilmiştir. Diğer anlamlar için ise herhangi bir tanıklama söz konusu değildir.

MBTS’de bu maddede, madde başı, kelime türü, yapı bilgisi, köken bilgisi ve tanımlama girdileri mevcuttur. Geriye kalan diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır. Bunlar, heceleme, tanıklama ve eş dizimliliklerdir.

ODE’de *gelding* maddesinde kelime türü, tanım ve köken bilgisi bulunmaktadır.

4.bitpazarı

TS. *a.(bi’tpazarı) mec.* Eski eşyanın alınıp satıldığı pazar.

MBTS. *birl. i.* (Şemseddin Sami’ye göre bu tâbirin aslı bit pazarı olup eski yazarlar bit kelimesini kullanmaktan çekindikleri için *bat* pazarı demişlerdir, ancak Arapça *bât* kelimesinin böyle bir anlamı yoktur. Bazı dilcilere göre ise bunun aslı *pat pazarı* olup *bât* Arapça’da “kesin” demektir; buralarda kesin pazarlıkla satış yapıldığından bu adı almıştır. Bu tâbiri Ar. *bâ’it* “bayat” kelimesine dayandıranlar da vardır. Fakat *bit pazarı* şekli daha doğru gibi görünmektedir) Eski eşyâların alınıp satıldığı yer, bat pazarı: “*Eskiye rağbet olsa bitpazarına nur yağardı.*” *Öttür yem borusunu öttür, öttür borazan / Bitpazarında sattık, kalkamaz artık kazan* (Necip F. Kısakürek).

ODE.(flea market) ► **isim** ikinci el mal satılan sokak pazarı.

Bitpazarı maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, kullanım türü, tanım, tanıklama, deyim ve atasözü.*

Beygir maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (bit+pazar-ı), *heceleme* (bit-pa-za-rı), *tanıklama*, *deyim ve atasözü* (*Eskiye rağbet olsa, bitpazarına nur yağardı.*) bulunmamaktadır. MBTS'de *yapı bilgisi* (bit+pazar-ı), *telaffuz* (*bi'tpazarı* biçiminde vurgunun gösterilmesi), *heceleme* (bit-pa-za-rı), *kullanım türü* (mecaz) gibi sözlüksel girdiler eksiktir. MBTS'de Türkçe Sözlük'te bulunmayan kelimelerin kullanım bilgisine yerilmiştir. Bu bilgi sözlüksel düzenleme açısından kelime türünden hemen sonra ve parantez içinde verilmiştir.

(*Şemseddin Sami'ye göre bu tâbirin aslı bit pazarı olup eski yazarlar bit kelimesini kullanmaktan çekindikleri için bat pazarı demişlerdir, ancak Arapça bâtkelimesinin böyle bir anlamı yoktur. Bazı dilcilere göre ise bunun aslı pat pazarı olup bât Arapça'da "kesin" demektir; buralarda kesin pazarlıkla satış yapıldığından bu adı almıştır. Bu tâbiri Ar. bâ'it "bayat" kelimesine dayandıranlar da vardır. Fakat bit pazarı şekli daha doğru gibi görünmektedir.*)

MBTS'de tanımlama açıklayıcı bir şekilde yapıldıktan sonra madde başıyla eş anlamlı olan *bat pazarı* ifadesi verilmiştir. Genel sözlüklerde tanımlılar bu şekilde yapılmalıdır. Madde başının içinde yer aldığı atasözü verilmiş ancak sözlüksel etiketi eksiktir. ODE'de *flea market* maddesinde madde başından başka sadece kelime türü ve tanımlama mevcuttur. Diğer sözlüksel nitelikler bulunmamaktadır.

5.ciklet:

TS. *a.* Sakız.

MBTS. Kayıt bulunamamıştır.

ODE.(chewinggum)► **isim** [sayılamayan isim] genellikle reçineden yapılan çiğnemek için yapılmış aromalı sakız.

ciklet maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıklama.*

Ciklet maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (*cik-let*), *köken bilgisi* (Nihai kaynağı Meksika yerlileri dilinden olan ciklet, 1906 Cadbury Adams Co./ABD tarafından üretilen Chiclets yapay sakız markasıdır "Nişanyan Sözlük".) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. Tanımlama ise madde başının sadece eş anlamlısı verilerek yapılmıştır. Bu genel sözlüklerde olmaması gereken bir durumdur. MBTS'de bu madde

başı, sözlüğün bütüncül yapısına dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla kullanıcılar bu kelimenin anlamına MBTS’de erişemezler. ODE’de *chewinggum* maddesinde, kelime türü, yapı bilgisi (sayılamayan isim) ve tanımlama mevcuttur. Geriye kalan diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır.

6.cep saati:

TS. *a.* Cepte taşınan saat.

MBTS. Kayıt bulunamamıştır.

ODE. (pocketwatch) ► **isim** ceket ya da yeleğin cebinde taşınmak için kullanılan zincire bağlı saat.

Cep saati maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikler: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanımlama.*

Cep saati maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük’te *yapı bilgisi* (cep+saat-i), *heceleme* (cep sa-a-ti), *köken bilgisi* (Arapça + Arapça), *çeviri yazı* (ceyb saéati) ve tanımlama mevcut değildir. MBTS’de *cep* maddesinde “*Cep saati: Cepte taşınan saat*” eş dizimliliği mevcuttur. Ancak bu kelime, madde başı olarak sözlükte yer almamaktadır. ODE’de *pocketwatch* maddesinde, kelime türü ve tanımlama mevcuttur. Ancak diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır. Bu sözlükteki saat tanımı, ilgili nesneyi belirgin biçimde tanımlayan ve kullanıcıların kafasındaki soru işaretlerini ortadan kaldırabilen bir açıklığa sahiptir. Diğer sözlüklerdeki tanımlamalar ise ilgili nesneyi belirgin biçimde açıklayamamaktadır.

7.çizgi film:

TS. *a.sin. ve TV* Bir konuyla ilgili olarak karakterlerinin hareketlerini belirtecek biçimde art arda dizilmiş resimlerden oluşan sinema filmi.

MBTS. Kayıt bulunamamıştır.

ODE. (cartoon) ► **isim 1** gazete veya dergilerde bir nesnenin özelliklerini abartılı bir şekilde mizahi özellikle hicivsel bir yolla anlatan basit çizimlere denir: *başkan alaycı çizgilerle ve düşmanca manşetlerle karşı karşıya kaldı.* ■ (aynı zamanda **çizgi roman**) karikatürde, gazetede veya dergide alt yazı kullanarak bölüm bölüm anlatılan komik çizgi romanlardır: *Charles Schulz tarafından yazılan Peanuts çizgi romanı.* ■ bir şeyin abartılmış veya basitleştirilmiş izahı:[niteleyici] *Dolores bornozu*

içinde kuşe kâğıtlı dergi okuyan çizgi karakterlere benzeyen bir evhanımı haline geldi. **2** gerçek nesne veya insan kullanmak yerine animasyon teknikleri kullanarak çizgi romanları fotoğraflamak için gerçek nesne veya insan kullanan filmidir. **3** tablo veya başka bir sanat eseri için ön hazırlık amaçlı ressam tarafından çizilmiş tam boyuttaki çizgi.

-TÜREMİŞ HALLERİ: **cartoonish** *sıfat*, **cartonist** *isim*, **cartoony** *sıfat*.

-KÖKEN16. yüzyılın sonlarında (çizgide) İtalyanca *cartone* ve *carta* kelimelerinden, Latince *carta*, *charta* kelimelerinden gelir. (*card* kelimesine bak) çizgi çizimin tarihi 19. Yüzyılın ortalarına dayanır.

Çizgi film maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi*, *kelime türü*, *heceleme*, *köken bilgisi*, *kullanım türü*, *tanım*, *tanıklama*, *yaygın kullanımdan doğrusına gönderim*.

Çizgi film maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (çiz-gi+film), *heceleme* (çiz-gi film), *köken bilgisi* (Türkçe+Farsızca), *tanıklama*, *yaygın kullanımdan doğrusına gönderim* (*film>filim*) bulunmamaktadır. Bunun yanında sözlükte kelime türü, kullanım türü (*sin.* ve *TV*) ve *tanımlama mevcuttur*. MBTS'de bu madde bulunmamaktadır. Ancak *film* kelimesi doğru seslendirim biçimi olan *filim* madde başı alınmıştır. Bu maddede *çizgi film* eş dizimliliğinin bulunmaması da diğer bir sözlüksel eksikliklerdir. ODE'de *cartoon* maddesi oldukça geniş biçimde hazırlanmıştır. Bu maddede *kelime türü*, *yapı bilgisi* (*cartoonish*, *cartonist*, *cartoony* gibi bu kelimedenden türeyenler verilmiştir.), *tanımlama*, *tanıklama*, *çok anlamlılık* ve *köken bilgisi* verilmiştir. Bunun yanında *heceleme* (*car-toon*) ve *kullanım türü* bulunmamaktadır.

8.çınar:

TS.a. *Far. çenâr bit. b.* İki çeneklilerden, 30 metreye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç (*Platanus*).

MBTS. i. (*Fars. çenâr*) İki çeneklilerden, boyu 30 metreyi bulabilen, gövdesi kalın, yaprakları parçalı, uzun ömürlü, gölgesi koyu olduğu için bahçe ve parklara süs ağacı olarak dikilen büyük ağaç. *Platanus: Yine birlikte bu mevsimde gezip sezmedeyiz / Bu çınarlarla siyah servilerin gölgesini*(Yahyâ Kemal).

ODE.(çınar)/'tʃɪnɑː/(aynı zamanda **chenar**)► **isim** doğuya özgü çınar ağacı, Güney Doğu Avrupadan İranın Kuzeylerine kadar bulunur. • Familya *Platanus*, *Platanaceae* ailesinden.

-KÖKEN Farsçadan *chinār*.

Çınar maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanımlama*.

Çınar maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (çı-nar) ve *tanımlama* mevcut değildir. Bu sözlükte çeviri yazı, *çenâr* biçiminde verilmiştir. Ancak bunun *çenâr* biçiminde düzeltilmesi gerekir. Tanımlama kısmında ise parantez içinde verilen *Platanus* kelimesi tek dilli genel sözlüklerde olmaması gereken bir durumdur. Bu, iki veya daha çok dilli sözlükelerde veya ansiklopedilerde bulunması gereken bir girdi türüdür. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, tanımlama* ve *tanımlama* mevcuttur. Ama *kullanım türü* (bitki bilimi) ve *heceleme* verilmemiştir. Bu sözlükte de *Platanus* kelimesi tanımlama içinde verilmiştir. ODE'de *çınar* maddesinde *telafluz, farklı kullanım biçiminin gösterilmesi, kelime türü, tanım, köken bilgisi* ve *çeviri yazı* verilmiştir. ODE'de madde başının kullanımı örneklendiren her hangi bir *tanımlama* bulunmamaktadır.

9.darbuka:

TS. *a.(dar'buka) Ar. (darabukka) müz.* Toprak ya da madenden yapılan bir yanı açık vurmali çalgı.

MBTS. *i. (Fars. dabūka'dan) Mûsikîmizde bir usûl vurma âleti, bir nevi dümbelek [Mâden veya topraktan bir çömlek biçiminde olup ağzına gerilen deriye parmaklarla vurulmak sûretiyle çalınır. Halk ağzında dōmbek, deblek, Âzerî Türkçesi'nde darbeki, debülek gibi isimleri vardır].*

ODE. (tom-tom) ► **isim** orta boyutta silindir şeklinde bir çeşit davul, bateri setindeki üç davuldan biri olarak kullanılabilir. ■ Kuzey Amerika Hintlilerine, Afrikalılara veya Doğu költürlerine ait elle çalınan bir davuldur.

KÖKEN17.yüzyıl sonları: Hintçeden *tam tam*, Telugu'da ise *tamatama* kelimesinden gelmiştir.

Darbuka maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *ses bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanıqlama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi.*

Darbuka maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (dar-bu-ka), *çeviriyazı* (darbūka), *tanıqlama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi* (*dömbek, deblek, Âzerî Türkçesi'nde darbeki, debülek* vb.) mevcut değildir. *Ses bilgisi* bu madde başı için Türkçe Sözlük'te *darabukka>darbuka* biçiminde gösterilmiştir. Kullanıcılar ikiz ünsüzlerin tekilleşmesini veya vurgusunu yitiren orta ünlünün düşmesini rahatlıkla görebilirler. Sözlükte diğer benzer madde başlarının da böyle gösterilmesi gerekir. MBTS'de bu maddede madde başının kullanım türü (müzik) bir etiketle verilmemiştir. Ancak kelimenin tanımı yapılırken aracın bir müzik aleti olduğu söylenmiştir. Kullanım türünden başka bu sözlükte tanıqlama, heceleme, yapı bilgisi, telaffuz gibi sözlüksel unsurlar da verilmemiştir. Ancak bu madde başının *kullanım bilgisi ve farklı kullanım biçimleri* [Mâden veya topraktan bir çömlek biçiminde olup ağzına gerilen deriye parmaklarla vurulmak sûretiyle çalınır. Halk ağzında *dömbek, deblek, Âzerî Türkçesi'nde darbeki, debülek* gibi isimleri vardır] verilmiştir. ODE'de *çınar* maddesinde *kelime türü, tanıqlama ve köken bilgisi* verilmiştir. Diğer sözlüksel unsurlar sözlükte yer almamaktadır.

10.davulcu:

TS. a. müz. 1. Davul çalan kimse: “*Davulcunun öncülüğünde kondularda ne kadar çalgı varsa toplandı.*” -L. Tekin. **2.** Baterist.

MBTS. i. ve sıf. Davul çalan kimse.

■ **Davulcu osuruğu gibi araya (güme) gitmek:** Söylenen şey gürültü patırtı arasında dikkati çekmemek.

ODE.(drummer) ► **isim 1** davul veya davullar çalan bir kişi **2 resmi olmayankullanım özellikle Amerikan İngilizcesinde** gezici satış temsilcisi: *Eletronik yazılım alanında satış temsilcisi[gezerek müşteri bulmak (drumsthup) fiilinden geliyor, bak DRUM]* **3** (aynı zamanda gümüş balığı) Avusturyalının sığ sahillerinde bulunan uzunlamasına koyu şeritli geniş vücutlu deniz balığı. ● *Kyphosus sydneyanus, Kyphosidae ailesinden.* **4.** İngiliz ing. *Resmi olmayan kullanım, eski bir hırsız veya yankesici.*

Davulcu maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, kullanım türü, köken bilgisi, tanım, tanıklama, deyim ve atasözü kullanımı*.

Davulcu maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (davul+cu), *heceleme* (da-vul-cu), köken bilgisi (Ar. davul+ T. cu) ve *deyim ve atasözü kullanımının* (Kızı gönlüne bırakırsan ya duvulcuya kaçar ya zurnacıya. vb.) olmadığı görülmektedir. Türkçe Sözlük'teki tanıklama edebi metne dayanmayan ve sözlük yazarlarının ürettiği bir cümledir. İkinci anlamda verilen *baterist* sözcüğü sözlükten kontrol edildiğinde *isim, müzik Orkestrada vurmali çalgı takımını kullanan, davulcu* anlamı ile karşılaşılır. Parçacıl yapı açısından bakıldığında bu iki maddenin hazırlanışının birbirinden farklı olduğu görülür. *Baterist* maddesinde tanımın bir parçası, onun tamamlayan bir kullanım olarak verilen yakın anlamlı kelimenin (*davulcu*) aksine *davulcu* maddesinde *batarist* için ayrı bir numara verilmiştir. *Davulcu* ve *baterist* eş anlamlı olmadıkları için her iki kullanım da yanlıştır ve buldukları yerden çıkarılmalıdır. MBTS'de bu maddede *davulcu* kelimesinin *isim ve sıfat* olduğu belirtilmiştir. Ancak kullanımları örneklendirilmemiştir. Madde başının *yapı bilgisi* (davul+cu), *kullanım türü* (müzik), *heceleme biçimi* (da-vul-cu) ve *tanıklanması* mevcut değildir. Ancak Türkçe Sözlük'te bulunmayan *deyim ve atasözü kullanımı* (*Davulcu osuruğu gibi araya (güme) gitmek*) bu sözlükte mevcuttur. ODE'de *drummer* maddesinde kelime türü, tanımlama, eş adlı kelimeler ve kullanım türü verilmiştir. Diğer sözlüksel unsura ise yer verilmemiştir. Ancak bu sözlükte eş adlı kelimelerin (*davulcu, hırsız, geniş vucütlü bir balık türü, satış temsilcisi vb. hepsi drummur* sözcüğüyle benzer yazılışlıdır.) aynı madde içinde verilmesi dikkat çekicidir. Genel sözlüklerde eş adlı kelimelerin ayrı birer madde olarak düzenlenmesi ve bunların madde başı (I), madde başı (II) biçiminde gösterilmesi beklenmektedir.

11. evlilik:

TS. *evlilik, -ği a.* Evli olma durumu: “*Demek bu bile bizi önünde sonunda evliliğe götürecekti?*”-A. Ağaoğlu.

MBTS. *i.* Evli olma durumu: “*Evlilik bağı.*”, “*Evlilikte mal birliği.*”

ODE. (marriage) ► isim 1 Kişisel ilişkilerde iki kişinin eş olarak birlikteliğini resmi olarak ya da hukuken kabul etmektir, bir kadın ve bir erkek arasındaki

birlikteliğin tarihsel ve hukuksal olarak tanınması: *o önceki evliliğinden üç çocuğa sahip.* ■ [sayılamayan isim] evli olma durumu: *kadın evlilikte eşitlik ister.* ■ *resmi olmayan kullanım* aynı cinsiyetteki iki çiftin arasındaki benzer ilişki. 2.elementlerin birleşimi veya karışımı: *Onun müziği funk, jaz ve hiphop'ın evliliğinden (karışımından) oluşur.*

DEYİMLER by marriage evliliğin sonucu olarak; in marriage karı ya da koca olarak: *O, babama "Eşi olarak onun elini tutabilir miyim?" diye sordu.*

KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızca'dan *mariage*, *mariere* kelimesinden *marry*.

Evlilik maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *ses bilgisi, kelime türü, heceleme, tanım, tanıqlama, deyim ve atasözü kullanımı.*

Evlilik maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme (ev-li-lik)* ve *deyim ve atasözü bilgisi* (Evlilikte keramet var, evlilik dışı vb.) bulunmamaktadır. Bu sözlükte bulunan tanıqlama açıklayıcı değildir. Evlilik, "evli olma durumu" biçiminde tanıqlanırsa sadece -lik yapım ekinin işlevi belirtilmiş olur. Ama kelimenin anlamı ortaya çıkmaz. MBTS'de bu madde içinde kelime türü, tanıqlama ve tanıqlama mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlar ihmal edilmiştir. MBTS'de bulunan tanım Türkçe Sözlük'teki ile aynıdır. ODE'de *mariage* maddesinde *kelime türü, tanıqlama, tanıqlama, yapı bilgisi, kullanım türü, deyim ve atasözü kullanımı* ile *köken bilgisi* yer almaktadır.

12.etimoloji:

TS. a. (*l ince okunur*) *Fr. étymologie* Köken bilimi.

MBTS.[*l ince*] *i.* (Fr. *étymologie* < Lat. < Yun.) **dilb.** Bir dildeki kelimelerin köklerini, hangi lehçe veya dile âit olduklarını, ne zaman ortaya çıktıklarını, ses ve anlam bakımından geçirdikleri değişiklikleri inceleyen dil bilimi dalı, kök bilimi, köken bilimi, iştikak ilmi, ilm-i iştikak.

ODE. (etymology) /,ɛtɪ'mɒlədʒi/ ► **isim** (çoğul etimolojiler (etymologies)) [sayılamayan isim] kelimelerin kökenini ve aynı zamanda kelimelerin anlamlarının tarih

içinde nasıl değişikliğe uğradığını inceleyen bir bilim - [sayılabilen isim] kelimenin kökeni ve onun anlamının tarihsel değişimi

TÜREMİŞ HALLERİ **etymological** sıfat, **etymologically** zarf, **etymologist** isim
KÖKEN Orta çağ İngilizcesinin onlarında: eski Fransızca'dan *ethimologie*, Yunancadan Latince aracılığıyla gelmiştir. *etumologia*, *etumologos* kelimesinden, *etumon* kelimesinden *etumos* kelimesinin tekil hali 'gerçek'.

Etimoloji maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü*, *heceleme*, *telafluz*, *kullanım türü*, *köken*, *tanım*, *tanıklama*.

Etimoloji maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (*e-ti-mo-lo-ji*), *kullanım türü* (*dil bilimi*) ve *tanıklama* yoktur. Bir dildeki kelimelerin şekil yapıları ile anlamları arasında bağlantı kuran, o kelimelerin yapı ve anlamlarını kökenlerine doğru izleyerek ilk defa hangi köklere dayandıklarını, hangi kavramları yansıttıklarını ve zaman içinde hangi evrelerden geçerek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini inceleyen ve köken bilgisi ile ilgili diğer konuları araştıran dil bilimi dalı olan (Korkmaz, 2007: 150) etimolojinin tanımının sadece köken bilgi olarak verilmesi sözlüğün parçacıl yapısındaki bir eksikliktir. MBTS'de bu madde içinde *heceleme* (*e-ti-mo-lo-ji*) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. ODE'de *etymology* maddesinde *heceleme*, *kullanım türü* (*dil bilimi*) ve *tanıklama* bulunmamaktadır.

13.faihci:

TS. *a.tic.* Tefeci.

MBTS. *i.* Faizle para veren kimse, tefeci, murabâhacı: *İmansız*, *merhametsiz*, *dinsiz bir faizciydi* (Ömer Seyfeddin)

ODE. (usurer) /'ju:ʒ(ə)rə/ ► **isim** Başka insanlara aşırı yüksek bir oranda faiz karşılığı para verme işini yapan kişi.

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Normandiya Fransızca'sından, eski Fransızcadan *usure*, Latin'ceden *usura* (bakınız USURY).

Faihci maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi*, *kelime türü*, *heceleme*, *kullanım türü*, *köken*, *çeviri yazı*, *tanım*, *tanıklama*.

Faihci maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (*faiz+ci*), *heceleme* (*fa-iz-ci*), *köken* (*Arapça + Türkçe -ci*), *çeviri yazı* (*fâ'i'eci*) ve *tanıklama*

bulunmamaktadır. Tanımlama ise sadece *tefeci* sözcüğü ile yapılmıştır ki bu açıklayıcı bir ifade değildir. MBTS'de bu madde içinde *kullanım türü* (ticaret), *yapı bilgisi* (faiz+ci), *heceleme* (fa-iz-ci), *köken* (Arapça + Türkçe -ci) ve *çeviri yazı* (fÀ'iêci) bulunmamaktadır. Ama kelimenin türü (isim), tanımlama ve tanıklama mevcuttur. ODE'de *usurer* maddesinde *telaffuz*, *kelime türü*, *tanımlama* ve *köken bilgisi* bulunmaktadır. Ayrıca parantez içinde başka maddelere gönderim (bakınız USURY) de söz konusudur. Ancak diğer sözlüksel unsurlar verilmemiştir.

14.faktör:

TS. a. Fr. facteur 1. Etmen: "Bütün hastalıklarda böyle ruh faktörleri bulunabilir." - P. Safa. **2.** Etken. → **risk faktörü**

MBTS. i.(Fr. facteur < Lat.) Bir sonucun meydana gelmesinde etkili olan unsurlardan herbiri, etken, etmen, müessir, âmil.

ODE.(factor)► isim 1 sonuca ulaşmayı sağlayan bir durum, gerçek ya da etki: *Onun yeteneği elde edilen başarıyı garantileyen bir faktördü / Zaman faktörünün bilincinde olduğu için çok hızlı çalıştı. ■Biyoloji* kalıtsal özellikleri belirleyen bir gen: *Rh faktörü*

2 Bir rakam ya da miktarı başka bir rakam ya da miktarla çarptığımızda verilen sayı veya ifadeyi üretir. ■ matematikte başka bir rakam ya da ifadeye tam bölünebilen rakam veya matematiksel ifade. **3** ölçüm aracının üzerindeki seviye. ■ (sayı kullanılarak ifade edilir) güneş kreminin üzerindeki güneşten koruma faktörü: *30 faktörlük güneş kremi.* **4 Fizyoloji** Özellikle pıhtılaşma içinde olan ve genellikle sayılarla ifade edilen kan içinde bulunan her hangi bir sayıdaki maddelerdir. **FACTOR VIII'e** bak. **5** yüzdelle mal alıp satan ajenta. ■ imalatçıların faturalarını indirim yaparak satın alan ve bu bağlamda ödemeleri toplama sorumluluğu alan şirket. ■ *İskoç dilinde* idare memuru veya emlakçı.

► **fill [nesneli] 1** *matematikte factorize* kelimesinin diğer hali **2** (şirket için) (faturalarını) bir faktöre satmak.

-TÜREMİŞ HALLERİ **factorable** *sıfat*

-KÖKEN orta çağ sonları İngilizcesi (*fail* (doer) anlamında, İskoç dilinde ise *vekil* (*agent*) anlamında): Fransızca'dan *facteur* veya Latince'den *factor*, fact- done kelimesinden ve fiil olan *facere* kelimesinden gelmiştir.

Faktör maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken, tanım, tanıqlama, eş dizimlilik*.

Faktör maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (fak-tör) dışındaki sözlüksel unsurlar mevcuttur. Ancak tanıqlama bir genel sözlükte olması gerektiği gibi verilmemiştir. Madde başının anlaşılır bir tanım cümlesi bulunmamaktadır. Tanımlayıcı bilgi olarak verilen “etmen” ve “etken” kelimeleri ilgili madde başının Türkçe karşılıklarıdır ve bu halleriyle ancak iki dilli bir sözlükte kullanılabilirler. MBTS'de bu madde içinde *heceleme* (fak-tör), *tanıqlama* ve *eş dizimlilik* (risk faktörü vb.) bulunmamaktadır. Tanıqlama bir genel sözlükte olması gerektiği gibi verilmiştir. Önce açıklayıcı cümle sonra madde başıyla eş anlamlı olabilecek kelimeler (etken, etmen, müessir, âmil) verilmiştir. ODE'de *factor* maddesi oldukça geniş bir biçimde hazırlanmıştır. Bu maddede *kelime türü, tanım, tanıqlama, kullanım türü* (biyoloji, fizik, matematik vb.), *köken, yapı bilgisi* (factorable) ve *ortak kök* (kelimenin fiil hali) durumları verilmiştir. Diğer sözlüksel girdiler mevcut değildir.

15.giyecek:

TS.-ği a. Giysi.

MBTS. i. (*giy-mek*'ten isim-fiil ekinin kalıplaşmasıyla *giy-ecek*) **yeni**. Giyilmek için yapılmış şey, elbise, giysi, esvap.

ODE.(garment) ► **isim** giyim malzemesi: *rüzgar geçirmez dış giyeceği*. moda giyecekler

KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: eski Fransızcadan *garnement* “ekipman”, garnir kelimesinden gelmiştir (bakınız GARNISH).

Giyecek maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, ses bilgisi, kelime türü, heceleme, tanım, tanıqlama, kullanım türü*.

Giyecek maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *yapı bilgisi* (giy+ecek), *heceleme* (gi-ye-cek), *tanıqlama* ve *kullanım türü* (yeni) bulunmamaktadır. Bu sözlükte tanıqlama sadece kelimenin birebir karşılığı (giysi) ile yapılmıştır. Bu tanıqlama

biçimi eş anlamlılar sözlüğünde olması gereken bir sözlüksel durumdur. Genel sözlüklerde tanımlama, açıklayıcı olmalıdır. MBTS’de bu madde içinde yapı bilgisi *giy-mek*’ten isim-fiil ekinin kalıplaşmasıyla *giy-ecek* biçiminde verilmiştir. Ayrıca, madde başının yeni bir kelime olduğu *yeni* etiketiyle belirtilmiştir. MBTS’de bu maddede *ses bilgisi* (giyecek ~ği), *heceleme* (gi-ye-cek) ve tanımlama unsurları bulunmamaktadır. ODE’de *garment* maddesi *kelime türü*, *tanım*, *tanıklama*, *köken bilgisi* ve *başka maddelere gönderim* (bakınız GARNISH) özelliklerini barındırmaktadır. Diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır.

16.gizem:

TS. a. Sır.

MBTS.i.(giz < em) *yeni*. Sır, giz.

ODE. (mystery)► **isim** (çoğul hali mysteries) **1** Anlaması veya açıklaması zor veya imkânsız olan bir şey: *uzay boşluğunun gizemi* |*onun evi terk ettikten sonra neler olduğu hala gizemini koruyor.* ■ [sayılamayan isim] esrarengizlik veya muamma: *onun geçmişinin büyük bir kısmı hala bir gizem* ■ bir kişi veya nesnenin kimliğinin veya doğasının karışık veya bilinmeyen olması: “*O birazcık gizemli bir kişi*” dedi Nina.■[niteleyici] “*gizemli bir konuk*” **2** özellikle cinayetleri çözmeye yönelik bir film, oyun veya roman. **3** (mysteries) sadece yeni üyelerin kabul edildiği Yunanlı veya Romalı putperest inanının ya da her hangi bir eski veya kabile inanının gizemli ayini ■ belirli bir mesleğe veya işe ait davranışlar, beceriler veya bilgiler ve bu özel bilgiler olmadan zor kabul edilen şey: *analitik psikolojinin gizemi.* ■ *eski kullanım* Hristiyan ekmek ve şarap yeme ayini **4** Hristiyan tanrı bilimiİnsanların anlayışının ötesinde ilahi vahiylerle dayalı dini bir inanış: *İsa’nın gizemi.* ■ Roman Katolik kilisesinde teslimiyet odağı olan aziz İsa’nın hayatındaki bir olay, özellikle gül bahçesinde yıllarca söylenen parçanın bir bölümü.

KÖKEN Orta çağ sonları İngilizcesi (gizemli varoluş, gizli dini simgecilik): Eski Fransızcadan *mistere*veya Latince *mysterium*, Yunancadan *mustērion*; *mystic* kelimesi ile bağlantılı.

Gizem maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi*, *kelime türü*, *heceleme*, *tanım*, *tanıklama*, *kullanım türü*.

Gizem maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te sadece kelime türü ve tanım bulunmaktadır. Tanım ise sadece kelimenin eş anlamlısı verilerek yapılmıştır. Sözlükte *yapı bilgisi* (giz-em), *heceleme* (gi-zem), *kullanım türü* (yeni) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. MBTS'de bu maddede *kelime türü*, *yapı bilgisi* (giz < em), *kullanım türü* (yeni) ve *tanım* verilmiş, diğer sözlüksel unsurlar eksik bırakılmıştır. ODE'de *mystery* maddesi *kelime türü*, *yapı bilgisi* (çoğul hali mysteries, sayılamayan vb.), *tanım*, *tanıklama*, *çok anlamlılık* verilmiş, *kullanım türü* (eski) ve köken verilmiştir.

17. hapşırma

TS. *a.* Aksırma.

MBTS. Kayıt bulunmamıştır.

ODE.(sneeze)► **isim** burundan püsküren havanın sesi ve püskürme eylemi: *O ani hapşırmaı kesti.*

-DEYİMLER **not to be sneezed at** *resmi olmayan kullanım* dikkate değer bir şekilde reddedilemez; sahip olmaya değer dikkate değer: *550 poundluk bir biriki yabana atılamaz.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **sneezerisim**, **sneezy** sıfat (**sneezier**, **sneeziest**)

-KÖKEN orta çağ İngilizcesi: Orta çağ İngilizcesindeki *fnese* kelimesinin yanlış okuma veya yanlış yazma sonucu değişmesiyle oluşmuştur, yeni kelimenin okunuşu hapşırma sesiyle de benzediği için o şekilde uyarlanmıştır.

Hapşırma maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi*, *kelime türü*, *heceleme*, *tanım*, *tanıklama*.

Hapşırma maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te sadece *kelime türü* ve *tanım* bulunmaktadır. Ancak tanım madde başının eş anlamlısının verilmesi biçimindedir. Diğer sözlüksel unsurlar ise ihmal edilmiştir. Örneğin *yapı bilgisi* için (hapşu-r-ma), *heceleme* için (hap-şır-ma) ve *tanıklama* için (Birisi hapşırınca, "Çok yaşa!" deriz.) bilgileri üretilebilir. Ayrıca tanımlama için de "burundan şiddetle püsküren havanın sesi ve püskürme eylemi" biçiminde bir açıklayıcı ifade eklenmelidir. *Hapşırma* maddesi MBTS'de bulunmamaktadır. ODE'de *sneeze* maddesinde *kelime türü*, *tanımlama*, *tanıklama*, *deyim* ve *atasözü bilgisi*, *yapı bilgisi* ve *köken bilgisi* mevcuttur.

18.hizmetli

TS. a. Odacı.

MBTS. *sıf. yeni.* Odacı, kapıcı gibi hizmetleri yapan kimse, müstahdem.

ODE. (janitor) /'dʒanıtə/ ► **isim** özellikle Kuzey Amerikada bir binanın kapı görevlisi ya da temizlikçisi.

-TÜREMİŞ HALİ **janitorial** *sıfat*

KÖKEN 16. Yüzyıl ortalarında: Latince'den *janua*'dan "door"

Hizmetli maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım türü, tanım, tanımlama.*

Hizmetli maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te sadece *kelime türü* ve *tanım* bulunmaktadır. Bu maddede yapı bilgisi olarak (hizmet-li), heceleme (hiz-met-li), köken bilgisi (Arapça hizmet+ Türkçe -li), kullanım türü (yeni) ve tanımlama olarak (Bizim okulun hizmetlisi bugün okula gelmemiş.) bilgileri verilebilir. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, kullanım türü* ve *tanım* mevcuttur. Ancak diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. Ayrıca tanımlama bir isme aitken (müstahdem) sözcük türü bilgisi sıfat olarak gösterilmiştir. ODE'de *janitor* maddesinde *telaffuz, kelime türü, farklı kullanım biçimi, yapı bilgisi, köken bilgisi ve tanımlama* mevcuttur.

19. ışınlama:

TS. a. Işınlamak işi.

MBTS. Kayıt bulunamamıştır.

OD. (irradiation) ► **isim** [sayılamayan isim] **1** Işınlama veya ışınlanma süreci veya gerçeği: *morötesi ışınlama* **2** *ışık bilimi* Koyu bir zemine karşı görülen ışıklandırılmış bir nesnenin kenarlarının genişlemesi.

Işınlama maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanım, tanımlama.*

Işınlama maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te sadece *kelime türü* ve *tanım* bulunmaktadır. Tanım ise döngüseldir ve madde başını içermektedir. Yani bir şeyi yine kendisi ile tanımlamaktadır. Diğer sözlüksel unsurlar ise eksiktir. Sözlükte *yapı bilgisi* için (ışın-la-ma), *heceleme* için (ı-şın-la-ma), *kullanım türü* için ışık bilimi ya da fizik, *tanımlama* için (maddenin kendisinin bir başka hali olan enerjiye dönüştürülerek uzay-

zamanda hareket ettirilmesidir) ve *tanıklama* için (Maddenin ışınlanması için foton çiftleri kullanılabilir) bilgileri yazılabilir. MBTS’de bu madde bulunmamaktadır. Bunun yerine *ışınlamak* maddesi sunulmuştur. ODE’de *irradiation* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, kullanım türü ve tanıklama* mevcuttur.

20.ışıldama:

TS. a.İşildamak işi: “Eğer karşısında bir ayna olsaydı, deniz mavisini gözlerinin içinde iki güneş damlasının işildamaya başladığını görecekti.”-N. Hikmet.

MBTSi. 1. İşildamak işi.**2.**Parlaklık.

ODE.(scintillation)► **isim** ışığın ışıltısı veya pırıldaması: *elmas ışığının işildaması.*

■[sayılamayan isim] ışığın ışıltısının yayılma süreci ya da durumu■*Fizik* şarz edilmiş yüksek enerji fotonlarıyla vurulduğunda fosfor içinde florasan tarafından emilen ultraviyole ışıklarının küçük parıltıları.■[sayılamayan isim] *Astronomi* atmosferin yıldız ışıklarını kırmasıyla oluşan yıldızların parlaması.

İşildamak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

İşildama maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük’te sadece *kelime türü, tanımlama ve tanıklama* bulunmaktadır. Tanım ise döngüsel ve madde başını içermektedir. Sözlükte yapı bilgisi (ışıl-da-ma), heceleme (ı-şıl-da-ma) ve kullanım türü (fizik, astronomi) verilmelidir. MBTS’de bu maddede *kelime türü ve tanımlama* dışındaki sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır. Ancak bu sözlükte ışınlamak-ışınlama ikilisinden sadece ışınlamak varken işildamak - işildama ikilisinin her ikisinin bulunması bir bütüncül yapı hatasıdır. ODE’de *scintillation* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, kullanım türü ve tanıklama* mevcuttur.

21.ilahiyat:

TS. a. (*ila:hiya:ti, l ince okunur*) *Ar.ilāhiyyāt fel.* Tanrı bilimi.

MBTS. i. (*Ar. ilāhi > ilāhiyye* “Allah’la ilgili şey” den çoğul eki -*āt* ile *ilāhiyyāt*)

1. Tanrı'yle ilgili bilgi ve düşünceler. 2. Felsefede veya bir eserde Tanrı'yle ilgili konuları içine alan bölüm. 3. Din ilimleri [Bu anlamda XX. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır]: “*Dârülfünun İlahiyat Fakültesi.*” “*İlahiyat öğrenimi yapmak.*”

ODE.(theology)/θi'plədzi/ ► **isim 1** (çoğul theologies)[sayılamayan isim] Tanrının doğası ve dini inanışlarla ilgili çalışma: *bir ilahi derece.*■ gelişim sürecinde dini teori ve inanışlar: *Hristiyan ilahiyatında Tanrı baba ve oğul olarak kabul edilir.*■[sayılabilen isim] *yeni ilahiyatlara karşı tolerans gösterme isteği.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **theologist** isim

-KÖKEN orta çağ sonlarının İngilizcesi(Sadece Hristiyanlığa ait):Fransızcadan *théologie*, Latince'den *theologia*, Yunancadan *theosgod* + *-logia*(bakınız *-logy*)

İlahiyat maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

İlahiyat maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (i-la-hi-yat) ve tanıklama mevcut değildir. Bunun yanında kelime türü bilgisi (isim), *telaffuz* (ila:hiya:tı, l ince okunur), *köken bilgisi* (Arapça), *çeviri yazı* (ilâhiyyât), *kullanım türü* (felsefe) ve *tanımlama* (Tanrı bilimi) mevcuttur. Bu madde başının tanımlanması oldukça çok kısa ve açıklayıcı nitelikte değildir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, yapı bilgisi, çeviri yazı, tanımlama* ve üçüncü anlamın *tanık* cümleleri bulunmaktadır. *Kullanım türü* ve *telaffuz* bulunmamaktadır. ODE'de *theology* maddesinde *telaffuz, kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, tanıklama* ve *köken bilgisi* bulunmaktadır.

22.ikametgâh:

TS. a.(ika:metgâ:hi) Ar.ikâmet + Far. -gâh Konut.

MBTS. i. (Ar. *ikâmet* ve Fars. yer bildiren *-gâh* ekiyle *ikâmet-gâh*) İçinde ikâmet edilen, yerleşilip oturulan yer, mesken, ev: *Ertesi gün uşağa Galata'da sandalcı Sohbet Ağa'nın ikâmetgâhını târif eder* (Ahmed Midhat Efendi). *Vezirlerin, vezîriâzamların, kadıaskerlerin, seraskerlerin, şeyhülislâmların ikâmetgâhı olan konaklar eskiden hükûmet dâiresi olarak da kullanılırdı* (Sâmiha Ayverdi). o *İkâmetgâh*

kâğıdı (senedi, ilmuhaberi): Bir kimsenin nerede oturduğunu göstermek üzere mahalle muhtarınca verilen belge, konut belgesi.

ODE. (dwelling) (aynı zamanda dwelling place) ► isim *resmi* Oturulan ev, daire ya da başka bir yer.

İkametgâh maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, yazım bilgisi, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanıklama, eş dizimlilik.*

İkametgâh maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (i-ka-met-gâh), *tanıklama* ve *eş dizimlilik* (ikâmetgâh kâğıdı) niteliklerinin bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanında *yapı bilgisi* (ikâmet-gâh), *kelime türü* (a), *telaffuz* (ika:metgâ:hı), *köken bilgisi* (Ar. + Far.), *çeviri yazı* (ikâmetgâh) ve *tanım* (konut) mevcuttur. Ancak tanım bir genel sözlükte verilmesi gerekenden daha azdır ve sadece yabancı kökenli madde başının Türkçe karşılığında ibarettir. MBTS'de bu maddenin sözlüksel nitelikleri arasında *yapı bilgisi, kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanıklama, eş dizimlilik* özellikleri bulunmaktadır. Bu sözlükte heceleme, telaffuz ve yazım bilgisi mevcut değildir. ODE'de *dwelling* maddesinde *farklı biçimlerin gösterimi* (dwelling place), *kelime türü* (isim), *kullanım türü* (resmi) ve *tanım* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlar ise bulunmamaktadır.

23.jale:

TS.a. (*ja:le*) *Far. jâle esk. Çiy.*

MBTS.i. (Fars. *jâle*) Sabahları yaprak ve çiçeklerde görülen su damlaları, çiy, şebnem [Dîvanedebiyâtında sevgilinin yanak ve dudağındaki ter için mazmun olarak kullanılmıştır]: *Jâle-veş dökme yaşın ol gül-i ra'nâ ter olur* (Şeyhülislâm Yahyâ). *Şafak, bulut, gece, mehtâb, jâle, gonca-i ter / Siyâh saçların altında bir likâ-yı seher* (Tevfik Fikret). *Ağzı bir goncadır, dişleri jâle* (Enis B. Koryürek). • *Jâle-dar* (جاءلدار) *birl. sıf.* (Fars. *dâr* “sâhip olan” ile) Üzerinde çiy bulunan, üzerine çiy düşmüş olan: *Düştüğe nigâh-ı jâle-dârı / Yerlerde nizâr u zerd ü üryan* (Tevfik Fikret).

ODE. (dew) ► **isim1** [sayılamayan isim] Atmosfer buharı yoğunlaştığında gece serin yüzeyler üzerinde oluşan küçük su damlacıkları: *çimler çiğden ıslanmışlardır”*

[tekil] *yapraklardan damla damla akan soğuk, ağır çığ* ■ [tekil] *bocuk boncuk pırıl pırıl çığe benzeyen sıvı: onun vücudu boncuk boncuk çığ gibi ter töküyordu.* ► Fiil [geçişli] *Edebisıvı damlacıkları ile rutubetlendirmek: onun kirpikleri terden ıslandı.*

-KÖKEN eski İngilizcede *dēaw*, German asıllı, Flemenkçeyle bağlantılı *dauw* ve Alman *Tau* (isim), *tauen* (fiil).

Jale maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

Jale maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (ja-le) ve *tanıklama* özelliklerinin kaydedilmediği görülmektedir. Bunun yanında kelime türü (a), *telaffuz* (ja:le), *köken bilgisi* (Fars.), *çeviri yazı* (jâle), *kullanım türü* (esk.), *tanım* (Çiy). Buradaki tanım, sadece eş anlamlı kelime ile verilmiştir. Bu sözlük kullanıcılarını tatmin edecek bir tanımlama biçimi değildir. MBTS'de bu maddenin *kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım* ve *tanıklama* mevcuttur. Ayrıca madde başından türeyen jâle-dar birleşik sıfatı da madde sonunda verilmiştir. Diğer sözlüksel unsurlara ise yer verilmemiştir. ODE'de *dew* maddesinde madde başına ait, kelime türü (isim), yapı bilgisi [sayılamayan isim], *tanımlama, tanıklama, köken bilgisi* (German) ve *kullanım türü* (edebi) bilgileri bulunmaktadır.

24. jenerasyon:

TS. a. Fr. *génération* top. b. Kuşak.

MBTS. i. (Fr. *génération* < Lat.) Kuşak, nesil.

ODE. (generation) ► **isim 1** Toplu olarak yaklaşık aynı zamanda doğan ve yaşayan insanların tümü: *onun jenerasyonunun en iyi şarkı yazarı* ■ Ortalama olarak otuz yılı kapsayan ve bu süre içinde doğan, büyüyen ve kendi çocuğuna sahip olan bir dönem: *aynı aile nesillerdir burada yaşıyor* ■ Bir nesli başlatan bir ailenin üyeleri:[tamlamada niteleyici] *bir üçüncü nesil Kanadalı* ■ belirli bir gruba dahil olan benzer yaştaki bir grup insan: *yeni jenerasyon aktörler ve yönetmenler* ■ bir tür ürün ya da teknolojinin gelişimindeki başlangıç noktası: *arkadan motorlu spor arabaların ilk jenerasyonu.* **2** [sayılamayan isim] bir şeyin yaratılması ve üretilmesi:

elektirikjenerasyonunun yöntemi | servetin jenerasyonu ■ yaşayan organizmaların çoğalması; üreme

-TÜREMİŞ HALİ **generational** sıfat, **generationally** zarf.

-**KÖKEN** ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızca ile Latince'den generatio(n-), generate fiilinden gelmektedir (bakınız generate).

Jenarasyon maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım türü, tanım, tanımlama.*

Türkçe Sözlük'teki *jale* maddesinde *heceleme* (je-na-res-yon) ve *tanımlama* bulunmamaktadır. Bunun yanında *kelime türü* (a.), köken bilgisi (Fr.), kullanım türü (top. b.) ve tanımlama mevcuttur. Ancak tanımlama kelimenin birebir karşılığının verilmesiyle yapıldığında genel sözlüklerin parçacıl yapısına uymamaktadır. MBTS'de bu maddenin *kelime türü, köken bilgisi* ve *tanımlama* mevcuttur. Bu sözlükteki tanımlama da Türkçe Sözlük'tekine benzer şekildedir. ODE'de *generation* maddesinde *kelime türü, tanımlama, tanımlama, yapı bilgisi, köken bilgisi* ve *başka maddelere gönderim* girdileri mevcuttur.

25. kahvehane

TS. *a.(kahveha:ne) Ar. qahve + Far. hâne* Kahve.

MBTS. *i. (Ar. qahve ve Fars. hâne “ev, yer” ile qahve-hâne) Para ile kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup konuşulan, vakit geçirilen dükkân, kahve (5), kafe: Esrarkeşlerden biri keyif hâliyle karısının hırkasını, hotozunu giyerek kahvehâneye çıkmış (Fâik Reşat). Madrid'de kahvehâneyi gördüm ki havradır / Bir yerdeyiz ki söz denilen şey palavradır (Yahyâ Kemal).*

ODE.(coffe house) ► **isim 1** kahve ya da diğer içecekleri servis yapan kafe ya da başka bir yer **2** *Kuzey Amerikada* kahve servisi yapılan ve insanların şiiir okumak, müzik dinlemek veya her hangi bir resmi eğlenceyi yapmak için toplandıkları bir yer.

Kahvehâne maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanımlama.*

Türkçe Sözlük'teki *kahvehâne* maddesinde *heceleme* (kah-ve-ha-ne) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. Bunun yanında *yapı bilgisi* (kahve + hane), *kelime türü* (a.), *telaflüz* (kahveha:ne), *köken bilgisi* (Ar. kahve + Far. hâne), *çeviri yazı* (*kahvehâne*) ve *tanımlama* mevcuttur. Madde başı olan "kahvehane"nin karşılığı yine kelimenin bir parçası olan *kahve* biçimibirimi ile verilmiştir. Kahve, kahvehanenin halk ağzındaki karşılığıdır. Ancak bu resmi bir söylem değildir ve kahvenin tek anlamı kahvehane değildir. Bu yüzden sözlükteki tanımlama hem döngüsel hem de eksiktir. MBTS'de bu maddenin *kelime türü*, *köken bilgisi*, *çeviri yazı*, *tanımlama* ve *tanıklama* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlar göz ardı edilmiştir. MBTS'deki *tanımlama* (para ile kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup konuşulan, vakit geçirilen dükkân) bir sözlük kullanıcısının aradığı niteliklere sahiptir. Bu yönüyle Türkçe Sözlük'ten daha kullanışlı bir sözlük girdisidir. ODE'de *coffe house* maddesinde *kelime türü*, *tanımlama* ve *farklı biçimlerin gösterilmesi* (Kuzey Amerika vb.) söz konusudur. Diğer sözlüksel unsurlar ise bulunmamaktadır.

26.kaplıca:

TS. a. Ilıca.

MBTS. i. (<kaplı ılıca>kaplılıca>kaplıca) Yerden tabii olarak çıkan sıcak su üzerine yapılmış hamam, kaynarca, ılıca.

ODE. (hot spring) ► **isim** Yer altındaki volkanik aktivitelerin doğal yollarla ısıttığı sıcak kaynak su: *Bu bölge sıcak kaplıcaları, buhar kanalları ve sıcak su kaynaklarıyla bilinir.*

Ilıca maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanım ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *kaplıca* maddesinde *yapı bilgisi* (kaplı ılıca > kaplılıca > kaplıca), *heceleme* (kap-lı-ca) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. Sözlükte sadece kelime türüne (a) ve kelimenin yakın anlamlısına (ılıca) yer verilmiştir. Kaplıca ve ılıcanın tanımlarına bak... MBTS'de bu maddenin *kelime türü*, *yapı bilgisi* ve *tanımlama* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlar ise bulunmamaktadır. ODE'de *hot spring*

maddesinde *kelime türü*, *tanım* ve *tanıklama* mevcuttur. Diğer sözlüksel bilgiler ise göz ardı edilmiştir.

27. leopar:

TS. *A. Fr. leopard. hay. b.Pars.*

MBTS. *i.* (Fr. *leopard* < Lat. < Yun.) Çok makbul sarılı siyahlı postundan kadın mantosu yapılan, eski dünyanın tropik bölgelerinde yaşayan, kedi cinsinden büyük yırtıcı hayvan, pars.

ODE. (leopard) ► **isim** Üstünde siyah noktalar olan açık kahverengi veya kahverengi tüylere sahip Afrika ve Güney Asya'nın ormanlarında iri cüsseli soliter bir kedidir. Aynı zamanda panter olarak da adlandırılır. ● *Panthera pardus*, *Felidae ailesinden*. ■ Kafkasya Leoparı, kedigiller ailesinden, aynı zamanda bakınız *kara panter* ■ *Arma* hanedanı olarak leopar ■ *Arma* İngiltere ordusunda aslan avcısı ■ [niteleyici] leopar gibi benekli: *leopar baskılı kıyafet*

-DEYİM bir leopar beneklerini değiştiremez (a leopard can't change his spots)
atasözü İnsanlar temel karakter özelliklerini değiştiremez.

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: eski Fransızca ile son zamanlardaki Latince'den *leopardus*, son zamanlardaki Yunancadan *leopardosleôn* "lion"+*pardos* (bakınız *pard*(leopar))

Leopar maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü*, *heceleme*, *köken bilgisi*, *kullanım türü*, *tanım*, *tanıklama*.

Türkçe Sözlük'teki *leopar* maddesinde *heceleme* (le-o-par) ve *tanıklama* mevcuttur değildir. Diğer sözlüksel unsurlar ise verilmiştir. Ancak tanımlama madde başının eş anlamlısı ile yapılmıştır. MBTS'de bu maddenin *kelime türü*, *köken bilgisi* ve *tanımlama* bulunmaktadır. Diğer sözlüksel unsurlar ise bulunmamaktadır. ODE'de *leopard* maddesinde *kelime türü*, *tanımlama*, *madde başının ait olduğu aile (familya)*, *ad aktarması (parça bütün ilişkisi)*, *atasözü*, *başka maddelere gönderim* ve *köken bilgisi* verilmiştir.

28. limit

TS.a.Fr. *limite* Sınır.

MBTS.i.(Fr. *limite*<Lat.)**1.**Bir şeyin nicelik bakımından sınırı, erişebileceği en son nokta: “*kredi limiti.*” “*borç limiti.*” **2. mat.** Bir büyüklüğün belirli şartlar altında erişebileceği, fakat eşit olamayacağı değer.

ODE. (limit) ► **isim 1** her hangi bir şeyin yayılamayacağı veya geçemeyeceği bir nokta veya aşama: *bu başarısızlık İngilterenin limitlerinin sınırlarını gösterdi* | *Konuşmalarda limit 10 dakika* | *Onun hayal gücünde hiç limit yoktu*■(genellikle limitler) bir bölgenin veya hareketin uç noktası, sınırları: *Şehrin sınırları* | *gel git ulaşma noktasının üst limitleri* ■ bir kişinin fiziksel ya da zihinsel katlanma noktasının en son hali: *Mary Ann herkesin sabır limitlerini zorladı.* **2** olması mümkün olan bir şeyin miktarında ya da boyutundaki bir sınır: *Yaş limiti, kilo limiti* ■ hız limiti: *saaate 30 km hız limiti* ■ (Aynı zamanda yasal limit) *motorlu taşıt sürücülerinin kanlarında bulunan kanunların izin verdiği maksimum alkol varlığı: alkol kullanıcılarının limiti kazara aşma riski* **3 (matematik)** bir nokta ya da değeri istenilen düzeye gelene kadar sürekli olarak bir dizi işlemin yapılması.

► Fiil (limits, limiting, limited) [geçişli] limiti kadar servis yapmak ya da davranmak: *içtiğin miktarı sınırlandırmaya çalış* | *sınıfın mevcudu 10 kişi ile sınırlıdır* | *bir sınırlayıcı faktör*

-DEYİM limit olmak (**be the limit**) resmi olmayan kullanım, dayanılmaz bir şekilde sınırbozucu ve sorun yaratıcı. **Yasak bölge (off limits)** sınırların dışında, **yasak bölge (off bounds):** *burası halk için yasak bölge-tartışulamayan ve bahsedilemeyen şey: görülyüyor ki bu konunun tümü yasak bölge.* ■ belli limitler içinde (within limits) kısmen bir dereceye kadar. Sınırsız (without limit) hiçbir limit yok

-TÜREMİŞ HALLERİ: **limitary** sıfat, **limitative** sıfat

-KÖKEN orta çağ sonları İngilizcesi: Latince'den *limes, limit-*'boundary, frontier'. fiil hali ise Latince'den *limes'den limitare.*

Limit maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım türü, tanım, tanıqlama.*

Türkçe Sözlük'teki *limit* maddesinde *heceleme* (li-mit), *kullanım türü*

(matematik) ve *tanıklama* girdileri mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* (a.), *köken bilgisi* (Fr.) ve *tanımlama* mevcuttur. Ancak tanımlama Fransızca kelimenin Türkçe karşılığının verilmesiyle biçimindedir ki bu genel sözlüklerin açıklayıcı tanım bulundurma özellikleriyle uyuşmamaktadır. MBTS’de bu maddesinde *kelime türü*, *köken bilgisi*, *tanımlama*, *tanıklama* (kredi limiti, borç limiti), *kullanım türü* (mat.) gibi sözlüksel unsurlar bulunmaktadır. ODE’de *limit* maddesinde *kelime türü*, *tanımlama*, *tanıklama*, *kullanım türü*, *yapı bilgisi* (limitary, limitative), deyim ve atasözü kullanımı (off limits – yasak bölge) ve *köken bilgisine* ait sözlüksel unsurlar mevcuttur.

29. matem:

TS.a.(*ma:tem*) *Ar.mâtem* Yas: “*Caminin methali, minberi, kâmilin siyah matem bayraklarıyla kaplı.*”-A. İlhan. **matem tutmak** yas tutmak.

MBTS.i. (Ar. *me'tem* > *mâtem*) **1.** Sevilen bir kimsenin ölümünden duyulan büyük acı ve bu acı sebebiyle ağlayıp inleme, zevk ve eğlenceden uzaklaşma, yas: *Hâkan vefat ettikte, yedi müteber kabilenin ekâbiri vezir ordusunda toplanıp mâtem için hepsi beyaz kaftanlar giyerler* (Kâtip Çelebi’den Seç.). *Yâdında mı doğduğun zamanlar / Sen ağlar iken gülerdi âlem / Bir öyle zaman geçir ki olsun / Mevtin sana hande halka mâtem* (Hâkî Efendi’den). *Bîçâre gönüller ne giden son gemidir bu / Hicranlı hayâtın ne de son mâtemidirbu* (Yahyâ Kemal). **2.** Mağlûbiyet, ayrılık, istilâ gibi büyük dert ve felâketlerin sebep olduğu derin üzüntü, keder ve ümitsizlik: *Ey ki hecrinle zaman eyyâm-ı mâtemdir bana / Her hayâlin dilde bir mâh-ı muharremdir bana* (Leskofçalı Gâlib). *Hayır! Mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım / Asırlar var ki aydınlık nedir hiç bilmez âfâkım* (Mehmet Âkif’ten). *Ettin ey çeşm-i siyâh mâtem-i hecrinletebâh* (CenapŞahâbeddin). **3.** Muharrem ayının ilk on gününde Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesi ve Ehlibeyt’in uğradığı büyük felâketler sebebiyle, daha çok Şîîler’in vücutlarına zincirlerle vurup ilâhî ve mersiyeler okuyarak yaptıkları yas töreni.

Mâtem ayı: Kamerî ayların birincisi olan muharrem ayı: *Hz. Hüseyin muharrem ayının 10. günü Kerbelâ’da şehit edilmiş ve Ehlibeyt ay boyunca büyük ezâ ve cefâlara katlanmak zorunda bırakılmış, bu aya da mâtem ayı denmiştir* (Hayri Bilecik). **Mâtem rengi:** Mâtem ifâdesi olan siyah renk: *Bu mâtem rengi, her tarafında âhenktar sular akan (...) bir bahçede (...) ölüm kokusunu andırır* (Ahmet Hâşim). **Mâtem tutmak:** Yasa bürünmek, yas tutmak: *Mâtemin tutsa n’ola âlem-i ulvîde*

melek (Bâkî). *Elini çenesine dayayarak gözleri kaybolmuş, sanki o mezarın başında mâtem tutardı* (Hâlit Z. Uşaklıgil). *Büyük ağabeyleri katledildiği zaman Türkiye mâtem tuttu* (Burhan Felek). • **Mâtem-efzâ (-fezâ)** (از فزا -از فمتم) *birl. sıf.* (Fars. *efzâ* > *fezâ* “arttıran” ile) Yası, mâtemi arttıran. • **Mâtem-engiz (-zâ)** (از مام -از مامتا) *birl. sıf.* (Fars. *engiz* “koparan, meydana getiren” ve *zâ* “doğuran” ile) Mâtem tutmayı gerektiren, mâteme sebep olan (hal): *Bütûn o rişte-i dūd-ı siyâh-ı mâtem-zâ* (Hüseyin Sîret). • **Mâtem-gede (-kede, -gâh, -geh, -zar)** (از مامتا -از مامتا -از مامتا) *tür. i.* (Fars. yer bildiren *-kede* > *-gede*, *-gâh* > *-geh* ve *-zâ* rekleriyle) Mâtem evi, mâtem yeri, mâtemhâne: *Bir nefha vezân olsa riyâz-ı kereminden / Mâtem-gede-i dūzahı bâğ-ı İrem eyler* (Yenişehirli Avnî). *Bezm-i nûş-â-nûşu mâtem-gâha döndürmüş felek* (Muallim Nâci). *Hüzn-i hicrânınla mâtem-zâr gördüm âlemi* (Muallim Nâci). *Mâtem-geh-i âlemde o bir hande-i fitrat* (Cenap Şahâbeddin). • **Mâtemgir** (از مامتا) *birl. sıf.* (Fars. *gir* “tutan” ile) Yastutan. • **Mâtemhâne** (از مامتا) *birl. sıf.* (Fars. *hâne* “ev, yer” ile) Mâtem evi, mâtem yeri, mâtem-gede: *Vatanı bir büyük mâtem-hâneye mi çevirelim?* (Cenap Şahâbeddin). *Genç adamın annesi de düşüp bayılanlar arasına katıldığından İbrâhim Efendi'nin konağı bu defa da bir mâtem-hâneye dönmüştü* (Sâmiha Ayverdi). • **Mâtemî** (از مامتا) *sıf.* (nispet eki *-i* ile) Yaslı, mâtemli. • **Mâtemiyan** (از مامتا) *i.* (*mâtemi*'den Fars. çoğul eki *-ân* ile) Yas tutanlar, mâtemde olanlar: *Hat-âver olduğu dem hüsnü karalar giydi / Libâsı mâtemiyânın siyâh câme olur* (Nazîm'den). • **Mâtem-nâk** (از مامتا) *tür. sıf.* (Fars. *-nâk* ekiyle) Yaslı, üzüntülü: *Dîvâne-i nevbahâr-ı aşk-ı pâkiz / Ger olmasa aşk-ı pâk mâtem-nâkiz* (Azîmîzâde Hâletî). • **Mâtem-zede** (از مامتا) *birl. sıf.* (Fars. *zede* “uğramış, yakalanmış” ile) Yaslı, felâkete uğramış: *Yavrusunun âteş-i firâkiyle yanan mâtem-zede bir baba* (Fuat Köprülü). *Mâtem-zede bir beyaz mermer* (Abdülhak Hâmit).

ODE. (mourning) ► **isim 1** [sayılamayan isim] birilerinin ölümü için üzüntü ifadesi: *o kocasının ölümünden sonra hala matem içinde.* ■ birileri öldüğünde üzüntü ifadesi olarak giyilen siyah kıyafetler.

Matem maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanımlama, deyim ve atasözü kullanımı, eş dizimlilik.*

Türkçe Sözlük'teki *matem* maddesinde *heceleme* (ma-tem) ve eş dizimlilik dışındaki sözlüksel unsurlar mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (a.), *telaffuz* (ma:tem),

köken bilgisi (Ar.), *çeviri yazı* (mâtem), *tanım*, *tanıklama*, *deyim* ve *atasözü kullanımı* (matem tutmak) biçiminde düzenlenmiştir. Tanımlama Arapça kelimenin açıklanması biçiminde değil de sadece Türkçe birebir karşılığı verilerek yapılmıştır. MBTS’de bu madde içinde *kelime türü*, *köken bilgisi*, *çeviri yazı*, *tanımlama*, *tanıklama*, *deyim* ve *atasözü kullanımı* ve *eş dizimlilik* (*mâtem ayı*, *mâtem rengi*, *mâtemhâne* vb.) bulunmaktadır. Bu sözlükte *heceleme* ve *telaffuz* bulunmamaktadır. ODE’de *mourning* maddesinde *kelime türü*, *yapı bilgisi* (sayılamayan isim), *tanımlama* ve *tanıklama* bulunmaktadır. Diğer sözlüksel unsurlar bulunmamaktadır.

30. meşrubat:

TS. a. (*meşru:ba:tı*) Ar. *meşrûbât* İçecek.

MBTS. *i.* (Ar. meşrûb ve çoğul eki -ât ile meşrûbât) [Daha çok me’kulât “yenecek şeyler”le birlikte **me’kulât ve meşrûbât** şeklinde Türkçe’de kullanılır] İçilecek şeyler, içecekler: *Bir de ortaya çıkarıla çıkarıla üç dört kişiye pek de bol bol kifâyet edemeyecek kadar me’kulât ve meşrûbat çıkarılınca ahbâbın hayreti artar (Fâik Reşat). Kapalı bardaklarda gelen şerbetler ise savrula savrula çiğden yapılmış alkolsüz meşrûbâtın en âlâlarını teşkil ederdi (Sâmiha Ayverdi).*

o **Meşrûbât-ı küûliyye:** Alkollü içkiler. **Meşrûbât-ı müskire:** Sarhoşluk veren içkiler.

ODE. (beverage) /'bev(ə)rɪdʒ/ ► **isim** (özellikle ticari kullanım) su dışındaki diğer içecekler

-KÖKEN orta çağ İngilizcesi: Eski Fransızca’dan *beverage*, Latince’deki *bibere* (içmek) kelimesine dayandırılmıştır.

Meşrubat maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü*, *heceleme*, *telaffuz*, *köken bilgisi*, *çeviri yazı*, *tanım*, *tanıklama*, *kullanım bilgisi*.

Türkçe Sözlük’teki *meşrubat* maddesinde *heceleme* (*meş-ru-bat*), *kullanım bilgisi* ve *tanıklama* bulunmamaktadır. Bunun yanında kelime türü (a.), telaffuz (*meşru:ba:tı*), *köken bilgisi* (Ar.), *çeviri yazı* (*meşrûbât*) ve *tanım* (içecek) sözlüksel girdileri mevcuttur. Tanımlamanın tek bir kelime ile verilmiş olması bir eksikliklerdir.

MBTS’de bu madde içinde *kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım bilgisi* [Daha çok me’külât “yenecek şeyler”le birlikte me’külât ve meşrûbât şeklinde Türkçe’de kullanılır], *tanımlama, tanıklama* ve *eşdizimlilik* unsurları bulunmaktadır. Ancak eşdizimlilik için verilen sözlüksel unsurlar (meşrûbât-ı küüliyye, meşrûbât-ı müskire) Türkçenin tarihi sözlüklerinde bulunabilecek birimlerdir. Genel ve güncel bir sözlükte kullanımdan düşmüş birimlerin bulunmaması gerekir. Bunun yanında MBTS’nin bu maddesinde *heceleme* ve *telaffuz* bilgilerine yer verilmemiştir. ODE’de *beverage* maddesinde *telaffuz, kelime türü, kullanım bilgisi, tanımlama* ve *köken bilgisi* vardır. Diğer sözlüksel unsurlar ise bulunmamaktadır.

31. nezle:

TS. a. Ar. nezle tıp. Soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma, ile beliren hastalık, ingin tumağı, dumağı, çaputlama, zükam, nevazil: “*Havaların değişik gitmesi, bir sıcak bir soğuk olması adamcağızı nezle etmiş, üstelik nezle göğsüne inmiştir.*”- B. Felek.

→*nezle otu, bahar nezlesi, İspanyol nezlesi, saman nezlesi*

MBTS. i. (Ar. nuzûl “aşağı inmek”ten nezle) 1. Daha ziyâde soğuk algınlığında ortaya çıkan ve burun akması şeklinde kendini gösteren, virüslere bağlı yukarı solunum yolları hastalığı, zükâm. **2.** Vücûdun herhangi bir yerinden gelen akıntı: “*Nezle-i rahim.*” “*Nezle-i mesâne.*”

ODE. (cold) ► isim 1 [sayılamayan isim] düşük sıcaklık; soğuk hava, soğuk hava şartları: *dişlerim soğuktan titriyordu | onlar neredeyse soğuktan ölüyorlardı.* **2** burun mukozasının ve boğazın iltihaplandığı, burun akmasına, aksırmaya ve boğaz ağrısına sebep olan yaygın bir enfeksiyondur.

-KÖKEN Eski İngilizcede *cald*, Almanca kökenli, Flemenkçe ile bağlantılı *koud*, Almancada *calt* ve aynı zamanda Latince *gelu*

Nezle maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, köken bilgisi, kullanım türü, tanım, tanıklama, eşdizimlilik.*

Nezle maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük’te heceleme (nez-le) ve yapı

bilgisi (*nuzûl+e>nuzle>nezle*) mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* bilgisi (ad), *köken bilgisi* (Arapça), *kullanım türü* (tıp), *tanımlama ve tanıklama cümlesi* mevcuttur. Ayrıca nezle maddesinin eşdizimlilikleri (→*nezle otu, bahar nezlesi, İspanyol nezlesi, saman nezlesi*) verilmiştir. Bu madde başının tanımlanması oldukça açıklayıcı nitelikte olup, kelimenin kullanımına dair verilen tanıklama cümlesi gayet bilgilendiricidir. MBTS’de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, yapı bilgisi, tanımlama* ve ikinci anlamın *tanıklanmasını içerir. Kullanım türü, telaffuz ve heceleme* MBTS’nin bu maddesinde bulunmamaktadır. ODE’de *cold* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, tanıklama* ve *köken bilgisi* bulunmaktadır. Diğer unsurlara ise yer verilmemiştir.

32. nevresim:

TS. *a. Far. nev + Ar. resm* Torba biçiminde dikilmiş yorgana geçirilen kılıf.

MBTS. *i.* (Fars. *nev* “yeni” ve Ar. *resm* “âdet, usûl” ile *nev-resm*’den) [Kelime aşağıdaki anlamları Türkçe’de kazanmıştır] **1.** İçine yorgan, battâniye vb. konan torba biçiminde çarşaf. **2.** Büyük yakalı kolsuz bir tür kaput.

ODE. (bedclothes) ► **çoğul isim** çarşaf ve battaniye gibi yatak için örtü.

Nevresim maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım bilgisi, tanım, tanıklama.*

Nevresim maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük’te *heceleme* (*nev-re-sim*), *kullanım bilgisi* ve *tanıklama* cümlesi mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* bilgisi (isim), *köken bilgisi* (*Far.+ Ar.*) ve *tanımlama* mevcuttur. Bu madde başının tanımlanması oldukça açıklayıcı niteliktedir. Fakat kelimenin kullanımına dair tanıklama cümlesi verilmemiştir. MBTS’de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, yapı bilgisi, tanımlama* ve *kullanım bilgisi* (*nev* “yeni” ve *resm* “âdet, usûl”) [Kelime aşağıdaki anlamları Türkçe’de kazanmıştır] bulunmaktadır. *Heceleme ve tanıklama* bulunmamaktadır. ODE’de *bedclothes* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama* bulunmaktadır. Diğerleri bulunmamaktadır.

33. otoban:

TS. a. Alm. autobahn Otoyol.

MBTS. i. Alm. autobahn Otoyol.

ODE. (motorway) ► isim İngiliz İngilizcesi çok az yere bağlantısı veya yol ayrımı olan hızlı trafik için tasarlanmış bölünmüş yol ■ *resmi olmayan kullanım* geniş, hızlı, kolay kayak pisti.

Otoban maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıklama*.

Otoban maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (o-to-ban) ve tanıklama cümlesi mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* bilgisi (isim), *köken bilgisi (Alm.) ve tanımlama* (Otoyol) mevcuttur. Bu madde başının tanımlanması sadece kelimenin Türkçe karşılığı verilerek yapılmıştır. Bu tanımlama biçimi, önerilen açıklayıcı nitelikteki tanım türüne uygun değildir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi ve tanımlama* bulunmaktadır. *Heceleme ve tanıklama* bulunmamaktadır. ODE'de *motorway* maddesinde *kelime türü, kelimenin farklı biçimlerinin söylenişi (İngiliz İngilizcesi), tanımlama ve kullanım türü* (resmi olmayan) bulunmaktadır.

34. ozan:

TS. a. Şair : “*Felsefe diliyle söylersek her ozan bir fenomendir yani olgudur.*” - N. Cumalı.

→ *halk ozanı*

MBTS. i. (Moğolca'dan geldiği söylenen kelime Türkçe'den Arapça ve Farsça'ya da geçmiştir) [Asıl anlamı “çok konuşan, çenesi düşük kimse” olup “saz şâiri” mânâsını sonradan kazanmış olmalıdır; Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kelime bu iki anlamda geçmektedir] **1.** Sazşâiri. **2. yeni.** Şâir.

ODE. (bard) ► isim eski veya edebi şair, destanları ezbere okuyan ve onları geleneksel olarak belirli bir sözlü gelenekle bağdaştıran kişi. ■ (the Bard veya The Bard of Avon) Shakespeare. ■ (Bard) Galler için ödülün kazanan

-TÜREMİŞ HALİ **bardic** sıfat

-KÖKEN orta çağ İngilizcesi: İskoç Galler bard, İrlanda bard, Galler bardd Keltçe kökenden gelmektedir. İskoçyada 16. yüzyılda gezgin müzisyenler için aşağılayıcı bir dönemdi fakat daha sonraları Sir Walter Scott tarafından romantikleştirilmiştir.

Ozan maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanım, tanıqlama ve eşdizimlilik, kullanım bilgisi.*

Ozan maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (o-zan), *kullanım türü* (yeni) ve *kullanım bilgisi* [Asıl anlamı "çok konuşan, çenesi düşük kimse" olup "saz şâiri" mânâsını sonradan kazanmış olmalıdır; Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kelime bu iki anlamda geçmektedir] mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* bilgisi (ad), *tanıqlama* (şair), *tanıqlama cümlesi ve eşdizimlilik* (→halk ozanı) mevcuttur. Bu madde başının tanımlanması sadece kelimenin eşanlamlısı verilerek yapılmıştır. Bu tanım türü, istenilen açıklayıcı nitelikteki tanıqlama biçimine uygun değildir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, tanıqlama, kullanım türü (yeni) ve kullanım bilgisi* mevcuttur. *Heceleme ve tanıqlama* bulunmamaktadır. ODE'de *bard* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (bardic), *tanıqlama ve kullanım türü* (eski veya edebi), farklı kullanım biçimleri (Galler) ve *köken bilgisi* bulunmaktadır.

35. ölçüt:

TS. a. Bir yargıya varmak veya değer vermek için başvuru ilke, kıstak, mıstak, kriter: "Geç kalmış bile olsak biz Batı'ya, Batının uygarlık ölçü ve ölçütlerine çoktan uymuşuz". –T. Dursun K.

MBTS. i. (< ölç-ü-t) **yeni.** Bir hükme varmak veya değer biçmek için başvuru ölçü, kıstas, mısdak, kriter.

ODE.(criterion) /krAT'tİRİƏN/ ► **isim** (çoğul **criteria**) herhangi bir şeyin değerlendirildiği veya karar verildiği bir prensip veya kriter: *Onlar bazı çevresel ölçütlere göre hazırlanmış ürünlere yeşil etiket ödülü verirler.*

-TÜREMİŞ HAL **criteria** sıfat

-KÖKEN 17. Yüzyılın başlarında: Yunanca'dan kritêrion “değerlendirme aracı”, kritês kelimesinden alınmıştır (bakınız critic).

KULLANIM: Net bir şekilde söylemek gerekirse, kelimenin tekil hali (orjinali Yunanca'dan alınmıştır) *criterion*'dır ve çoğul hali ise *criteria*'dır. *Criteria* kelimesini tekilmiş gibi kullanmak çok fazla yapılan bir hatadır. Tıpkı bu cümlede olduğu gibi *a further criteria needs to be considered* (daha detaylı bir ölçüt düşünülmelidir)

Ölçüt maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

Ölçüt maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (öl-çüt), *kullanım türü* (yeni) ve *yapı bilgisi* (ölç-ü-t) mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü* bilgisi (isim), *tanımlama ve tanıklama cümlesi* mevcuttur. Bu madde başının tanımlanması bir genel sözlükte olması gereken tanımlama biçimine uygundur. Diğer maddelere örnek teşkil edebilecek olan bu tanımlama biçiminde önce madde başının açıklayıcı bir tarifi, sonrasında da onunla eş ve yakın anlamları verilmiştir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, tanımlama, kullanım türü (yeni) ve yapı bilgisi (ölç-ü-t)* mevcuttur. *Heceleme ve tanıklama* bulunmamaktadır. ODE'de *criterion* maddesinde *telaffuz, kelime türü, yapı bilgisi* (çoğul *criteria, criterial*), *tanımlama, tanıklama cümlesi, başka maddelere gönderme* (bakınız *critic*), *köken bilgisi ve kullanım bilgisi* bulunmaktadır.

36. öngörü:

TS. a.(ö'ngörü) Bir işin ilerisini kestirme veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlayabilme ve ona göre davranma.

MBTS. birl. i. İlerisini önceden tahmin etme ve tedbir alma: “Ön görüşüne güvenirim.”

ODE. (foresight)► isim 1 [sayılamayan isim] gelecekte ne olacağı veya neye ihtiyaç duyulacağı ile ilgili tahmin yürütme yeteneği: o, *kaçış güzergâhının net olup olmadığına sağlamasını yapacak kadar öngörüye sahipti. 2* silahın ön tarafı **3** *Ankette kullanımı dikkate alınan ihtimal*

-KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi: fore-+sight birleşiminden gelmiştir, muhtemelen Eski Norveç dilinden forsjâ, forsjô

Öngörü maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, telaffuz, tanım, tanıklama.*

Öngörü maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (ön-gö-rü), *yapı bilgisi* (ön+gör-ü) ve *tanıklama* mevcut değildir. Ama *kelime türü bilgisi* (isim), *telaffuz* (ö'ngörü) ve *tanımlama* mevcuttur. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, tanımlama ve tanıklama* mevcuttur. *Heceleme, yapı bilgisi ve telaffuz* ise bulunmamaktadır. Türkçe Sözlük ve MBTS'de bu madde başının yazılımı arasında bir çelişki durumu söz konusudur. Türkçe Sözlük'te bu madde başı bitişik yazılırken (öngörü), MBTS'de ayrıdır (ön görü). Bu, kullanıcıları yanıltacak bir durumdur. ODE'de *foresight* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (sayılamayan isim), *tanımlama, tanıklama cümlesi ve köken bilgisi* bulunmaktadır.

37. promosyon:

TS. a. Fr. *promotion* Özendirme.

MBTS. i. (Fr. *promotion* <Lat.) Bir ürünü tanıtmak, beğendirmek ve o ürünün sürümünü sağlamak amacıyla yapılan çalışmaların tamâmı.

OED. (promotion) ► **isim** [sayılamayan isim] **1** bir amacı, olayı ve bir girişimi destekleyen bir etkinlik: *kültürel ve ırksal farklılıkların tanıtımı* **2** bir ürünün, organizasyonun veya girişimin satışlarını veya halk arasındaki farkındalığını arttırmak için yapılan reklam: [niteleyici olarak] bir satış teşvik kampanyası ■ [sayılabilen isim] tanıtım kampanyası: *gazete yaptığı bir dizi promosyonun mükafatını topluyor* ■ (genellikle niteleyici olarak promotions) tanıtım kampanyası düzenleme etkinliği: *O EMI şirketinde promosyon müdürü* ■ [sayılabilen isim] gelişim göstermek için yapılan özellikle boks maçları gibi sportif etkinlikler: *bir boks promosyonu* **3** bir kişi veya şeyin daha yüksek bir pozisyona veya rütbeye terfi etme eylemi veya terfi edilmiş olma durumu: *binbaşılar yarbaylığa terfi oldular* |*United geçen sezon promosyon kazandı*| [sayılabilen isim] *satış müdürlüğüne bir promosyon* **4** Kimya bir katalizörün tepkime eylemi

-KÖKENortaçağ sonları İngilizcesi (3 anlam için): Eski Fransızca ile Latince'den *promotio(n-)*, *promovere* kelimesinden “*move forward*” (ileriye gitme) (bakınız *promote*)

Promosyon maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıqlama*.

Promosyon maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (pro-mos-yon) ve *tanıqlama* mevcut değildir. Fakat *kelime türü bilgisi* (isim), *köken bilgisi*(Fr. *promotion*) ve *tanıqlama* (Özendirme) mevcuttur. Tanıqlama olarak sadece kelimenin Türkçedeki karşılığı verilmiştir ve bir açıklayıcı ifade söz konusu değildir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi* ve *tanıqlama* mevcuttur. *Heceleme ve tanıqlama cümlesi* bulunmamaktadır. ODE'de *promotion* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (sayılamayan isim), *tanıqlama, tanıqlama cümlesi, kullanım bilgisi (kimya), köken bilgisi* ve *başka maddelere gönderme* (bakınız *promote*) bulunmaktadır.

38. pekmez:

TS. a. Genellikle üzüm, dut vb.meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi. **pekmez gibi malın olsun, Antakya'dan sinek gelir** “malı güzel olan kimse için müşteri kaygısı yoktur, onun malına uzak yerlerden bile istekli çıkar” anlamında kullanılan bir söz. **pekmez kaynatmak** pekmez yapmak: “Karısı ile kaynatası çoktan kalkmışlar, bahçede pekmez kaynatıyorlar.”-M. Ş. Esendal.

→**pekmez helvası, pekmezkefi, pekmezköpüğü, pekmezköpüğü, pekmez topağı, dut pekmezi, üzüm pekmezi**

MBTS. i. (Orta Türk. [Oğuzca] *bekmes* > *pekmes* < Fars. *begmāz*) [Kelime Rusça'ya ve Balkan dillerine de geçmiştir] 1. Üzüm, dut vb. meyvelerin koyuca bir kıvâma gelinceye kadar kaynatılmasından elde edilen tatlı sıvı: *Pekmez testisi gibi parça parça olmadıklarına şaşıtm* (Ahmed Midhat Efendi). *İki yüz tulum yağ, yüz tulum peynir, yüz tulum pekmez getireceksin* (Ömer Seyfeddin).*Kasabanın yağı, sütü, balı, üzümü, pekmezi çok güzel* (Refik H. Karay). 2. **argo**. Kan. o **Pekmez kaynatmak**: Kaynatma yoluyla üzümünden pekmez yapmak. **Pekmez kefi (köpüğü)**: Kula ile doru arasında at rengi. (**Birinin Pekmezini akıtmak (dökmek)**): **argo**. Yaralamak, kanını akıtmak: *Sonra deşerim karnını, akıtırım pekmezini* (Ahmed Midhat Efendi).

ODE. Pekmez maddesinin İngilizce karşılığı bulunamamıştır.

Pekmez maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıklama, deyim ve atasözü bilgisi, eşdizimlilik bilgisi, kullanım türü.*

Pekmez maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (pek-mez), *köken bilgisi* (*pekmez* < Fars. *begmāz*), *tanıklama* (tanıklama cümlesi verilen atasözü için verilmiştir) ve *kullanım türü* (argo) mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü bilgisi* (isim), *tanımlama, deyim* (pekmez kaynatmak) ve *atasözü* (pekmez gibi malın olsun, Antakya'dan sinek gelir) ile *eşdizimli kelimeler* (pekmez helvası, pekmezkefi, pekmezköpüğü, pekmezköpüğü, pekmez toprağı, dut pekmezi, üzüm pekmezi) verilmiştir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama, kullanım türü ve deyim bilgisi* mevcuttur. *Heceleme ve tanıklama cümlesi* bulunmamaktadır. Kelimenin kökeni Gülensoy'a göre Farsça değil Türkçedir. O, Divanı Lügati't-Türk başta olmak üzere verdiği tarihi örneklerden hareketle, Farsça bilgisinin çok gerçekçi olmadığını belirtmiştir. ODE'de *pekmez* maddesi için kayıt bulunamamıştır. Daha çok üzüm suyu ve şarap ile ilgili kavramlar bulunmaktadır.

39. reform:

TS. a. Fr. réforme Düzeltme: “*Dil reformu*”.

MBTS. i. (Fr. *réforme* < Lat.) Bir şeydeki aksaklık ve eksikleri düzelterek daha iyi duruma getirmek için yapılan işler, yenilikler, ıslâhat: “*Eğitim reformu.*” “*Tarım reformu.*” *Çocukça cihetleri vardır, reforma muhtaçtır* (Refik H. Karay). *Hani vergi reformu?* (Burhan Felek).

OED.(reform) ► **isim** [sayılamayan isim] bir kurumu ya da uygulamayı iyileştirme süreci ya da eylemi: *boşanma kanunu reformu* ■ [sayılabilen isim] ekonomik reformlar.

-TÜREMİŞ HALİ **reformablesıfat, reformativesıfat, reformerisim**

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızca'dan reformer ya da Latince'den reformare, re "yeniden"+ formare "yapılandırmak".Bu isim 17. Yüzyıl ortalarında ortaya çıkar.

Reform maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıqlama*.

Reform maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te heceleme (re-form) mevcut değildir. Bunun dışında diğer olması gereken nitelikler mevcuttur. Ancak yapılan tanımlama sadece kelimenin Türkçe karşılığının verilmesiyle şeklindedir ki bu, kullanıcıya açıklayıcı bir bilgi sunmamaktadır. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama, tanıqlama* mevcuttur. Fakat madde başının heceleme bilgisi verilmemiştir. ODE'de *reform* maddesi için *kelime türü, yapı bilgisi* (reformable, reformative, reformer), *tanım, tanıqlama* ve *köken bilgisi* mevcuttur.

40.revir:

TS. *a. Alm. revier* Okul, kışla ve vb. yerlerde hastalar için ayrılmış bölüm.

MBTS. *i. (Alm. revier)* Okul, kışla vb. yerlerde hastalar için ayrılmış olan, ilk ve hafif tedâvilerin yapıldığı bölüm: *Aspirin ricâ edecektim, revirde yokmuş da* (Târik Buğra).

OED. (infirmery) ► **isim** (çoğul hali *infirmaries*) bir hastane:[özel isim içindeki kullanımı] *the Edinburgh Royal Infirmery*. ■ geniş kurumlarda hasta olan insanların bakımının yapıldığı yer: "hapishane reviri".

KÖKEN ortaçağ sonları İngilizcesi: ortaçağ Latince'sinden infirmaria, Latince infirmus kelimesinden geliyor (bakınız infirm).

Revir maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıqlama*

Revir maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (re-vir) ve *tanıqlamanın* olmadığı görülmüştür. Bunun dışında diğer olması gereken nitelikler mevcuttur. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama, tanıqlama* mevcuttur. Fakat madde başının *heceleme* biçimi gösterilmemiştir. ODE'de *infirmery*

maddesi için *kelime türü, yapı bilgisi* (çoğul hali *infirmeries*), *tanım, tanıklama, köken bilgisi* ve *başka maddelere gönderme* (bakınız *infirmeries*) mevcuttur.

41.süveter:

TS. *a.(süve'ter) Fr. sweater* Genellikle altına gömlek veya bluz giyilen kolsuz kazak.

MBTS.–süeter *i.* (İng. *sweater*) Gömlek veya bluz üstüne giyilen kolsuz kazak.

OED.(sweater) ► **isim 1** kafadan geçirilerek üst vücuda giyilen örgü giysi: *karlı günler için yünden örülmüş süveter.* **2** eski kullanım düşük ücret karşılığı kötü koşullarda işveren için çalışan işçi.

Süveter maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım, tanıklama ve farklı kullanım biçimleri.*

Süveter maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (sü-ve-ter), *tanıklama* ve *kelimenin farklı kullanım biçimleri* (–süeter) mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (isim), *telaffuz* (*süve'ter*), *köken bilgisi* (*Fr.*) ve açıklayıcı bir tanım mevcuttur. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama ve farklı kullanım biçimlerinin* (–süeter) gösterimi mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenmesi* ve *telaffuz bilgisi* verilmemiştir. ODE'de *sweater* maddesi için *kelime türü, tanım, tanıklama* ve *kullanım türü* (eski) mevcuttur.

42.suflör:

TS. *a. Fr. souffleur tiy.* Oyunculara rollerindeki unuttukları sözleri izleyicilere duyurmadan söyleyip hatırlatan erkek: “*Suflör çırpınıyor ama buda kâr etmiyordu*”.- T. Buğra.

MBTS. *i.* (*Fr. souffleur*) **1.** Tiyatroda sahnedeki oyunculara, rolleri sırasında unuttukları sözleri seyircilere görünmeden kulisten veya bir kapakla örtülmüş olan bir delikten fısıldayan kimse: *Âsım Bey, yalnız suflörle dersini söyleyen mektep çocuğuna dönmüştü* (Refi C. Ulunay). **2. teşmil** Bir toplulukta bir kimseye söyleyeceği şeyi fısıldayarak hatırlatan kimse.

ODE.(prompter) ► isim oyun esnasında izleyicinin göremeyeceği bir yere oturup oyuncunun unuttuğu kelime veya cümleleri hatırlatan kişi.

Suflör maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım türü, tanım ve tanıqlama*.

Suflör maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (suf-lör) mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (isim), *köken bilgisi* (Fr. *souffleur*), *kullanım bilgisi* (tiyatro), açıklayıcı bir *tanım* ve *tanıqlama* mevcuttur. Bu, ideal madde tasarımına yakın bir düzenleme biçimidir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanıqlama* ve *tanıqlama* mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenmesi* verilmemiştir. ODE'de *prompter* maddesi için sadece kelime türü ve tanım mevcuttur.

43.şampiyon

TS. a. Fr. champion Ulusal veya uluslar arası bir yarışmada ilk dereceyi alan, birinci olan kimse veya takım, böke.

MBTS. i. (Fr. *champion* < Lat. veya Alm.) Bir karşılaşmada birinci olan kimse veya takım: *Anılır ismi, sayar gençler onu / Boğaz'ın eski kürek şampiyonu* (Orhan S. Orhon). *Yavaş yavaş on yılda şampiyon olduk* (Burhan Felek).

ODE.(champion) ► isim 1 bir spor müsabakasında veya başka bir yarışmada bütün rakiplerine karşı üstün gelen kişi: [niteleyici olarak] *bir şampiyon engelli koşucusu 2* bir kişi ya da olayı aktif bir şekilde destekleyen veya savunan kişi: *O özgür basının karalı şampiyonu haline geldi.* ■ *tarihi kullanım* kral uğruna teke tek savaşı bir şövalye.

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi (savaşı adamı anlatır): Eski Fransızcadan, ortaçağ Latincesinden *campio(n-)* 'savaşı' Latineden *campus* (bakınız **CAMP1**)

Şampiyon maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, kullanım türü, köken bilgisi, tanım ve tanıqlama*.

Şampiyon maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (şam-pi-yon), kullanım türü (spor) ve tanıqlama mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (isim), *köken bilgisi* (Fr. *champion*) ve açıklayıcı bir *tanım* mevcuttur. Tanım yapıldıktan sonra

kelimenin eş ve yakın anlamları da verilmiştir. MBTS’de bu maddede *kelime türü*, *köken bilgisi*, *tanımlama* ve *tanıklama* mevcuttur. Fakat madde başını *heceleme* biçimi gösterilmemiştir. ODE’de *champion* maddesinde *kelime türü*, *tanım*, *yapı bilgisi* (*niteleyici*), *kullanım türü* (*tarihi*), *başka maddeye gönderme* (*bakınız CAMP 1*) ve *köken bilgisi* mevcuttur.

44.şarap:

TS. *şarap* –bı a. Ar. *Şerāb* Üzüm veya başka meyvelerin sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey (1).

→*şarap bardağı, şarap çanağı, şarap fıçısı, şaraphane, şarap rengi, beyaz şarap, elma şarabı*

MBTS. ŞARAP-ŞARAB-ŞERABİ. (Ar. *şerāb* “içecekşey”) **1.** Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usûllerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki: *Ne berg-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım / Ne goncadır o dehen koklasam şarāb kokar* (Nedim’den). *Sohbet raki, şarap değil tütünün bile ne olduğunu bilmiyordu*(Ahmed Midhat Efendi). *Şaraplarımızdan ikram edemediğimize kederleniyorum* (Refik H. Karay). **2. tasavvuf.** İlâhî aşk: *Tasavvufta şarap aşkı, muhabbeti, şevki ve vecdi temsil eder. Şarap gibi aşk da insanı kendinden geçirir* (SüleymanUludağ). o **Şarâb-ı Kevser:** “Kevser suyu” Cennetteki Kevser ırmağının tatlı suyu. **Şarâb-ı köhne:** Eskiliği derecesinde makbul olan, küpte kalarak sertleşmiş, yıllanmış şarap: *Bu camda niçin ey sâkî neş’e-i Cem yok / Şarâb-ı köhne var ammâ ki eski âlem yok* (Sünbülzâde Vehbî’den). **Şarâb-ı nâb:** Katıksız, hâlis şarap: *Sâkiyâ gönlüm karardı lutf edip bir bûse ver / Kaygılı gönülleri derler şarâb-ı nâb açar* (Necâtî Bey’den). *Lutf et şarâb-ı nâba arak katma sâkiyâ / Âteşle âbın ülfeti bir şeye benzemez* (Necmî’den). *Sînemi bir cûşiş-i dâimle bî-ârâm eden / Ben de bilmem hangi hammârın şarâb-ınâbıdır* (MuallimNâci). • **Şarab-âver** (روآبارش) *birl.* i. (Fars. *âver* “getiren” ile) Şarap getiren: *Gayrı keyfiyyetimi dilbere sor sorma bana / Neş’elendim mi şarâb-âvere sor sorma bana* (Enderunlu Vâsıf).

ODE. (wine) ► **isim 1** [sayılamayan isim] mayalanmış üzüm suyundan yapılan alkollü bir içki: *O bir şişe kırmızı şarap açtı*. [sayılabilen isim] *Fransa’nın bölgesel yiyecekleri ve şarapları*. ■ [niteleyici ile birlikte kullanımı] farklı meyve veya

bitkilerden çıkarılmış mayalanmış sularından yapılmış alkollü bir içki. ■ **WINE RED** kısaltılmışı.

-DEYİMLER **good wine needs no bush** atasözü iyi kaliteye sahip bir şey için reklam yapmaya gerek yok o kendini zaten satar. **Wine, woman and song** erkekler tarafından mecazi anlamda kullanılan kişisel hayatlarında eğlenceyi, içmeyi ve cinsel zevki anlatmak için kullanılır.

-TÜREMİŞ HALLERİ **winey** (aynı zamanda *winy*) *sıfat*, (**winier, winiest**)

-KÖKEN Eski İngilizcede *win*, Almanca kökenli; Flemenkçedeki *wijn* ile bağlantılı, Almandada *wein*, Latincedeki *vinum* kelimesinden gelmiştir.

Şarap maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, ses bilgisi, köken bilgisi, çeviri yazı, farklı biçimlerdeki kullanımı, tanım, tanıqlama, kullanım türü ve eşdizimlilik*.

Türkçe Sözlük'teki *Şarap* maddesinde *heceleme* (şa-rap), *farklı biçimlerin gösterimi* (şarap-şarab-şerab), *kullanım türü* (tasavvuf) ve *tanıqlama* mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (ad), *köken bilgisi* (Ar.), *çeviri yazı* (Şerāb), *ses bilgisi* (şarap-ı>şarabı), *eş dizimlilik bilgisi* (şarap bardağı, şarap çanağı, şarap fıçısı, şaraphane, şarap rengi, beyaz şarap, elma şarabı) ve açıklayıcı bir *tanım* mevcuttur. Tanım yapıldıktan sonra kelimenin eş ve yakın anlamları da verilmiştir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, farklı biçimlerin gösterimi, tanıqlama ve eşdizimlilik* mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenme* bilgisi verilmemiştir. ODE'de *wine* maddesi için *kelime türü, yapı bilgisi* (niteleyici), *tanım, tanıqlama, deyim ve atasözleri bilgisi* ve *eşdizimliliğe gönderme* mevcuttur.

45. terapi:

TS. a.Fr. *thérapie* Tedavi.

→*aromaterapi, fizyoterapi, hidroterapi, kemoterapi, radyoterapi*

MBTS. i.(Fr. *thérapie*< Yun.) Tedavi.

ODE.(therapy) ► **isim** (çoğul therapies) [sayılamayan isim] bir rahatsızlığı gidermek veya iyileştirmek için yapılan tedavi: *antibiyotik terapi uygulaması*. ■ [sayılabilen isim] *kanser terapileri*. ■ zihinsel veya psikolojik rahatsızlıkları psikolojik yollarla tedavi etme : *o şunda terapide* ■ [niteleyici olarak] *terapi seansları*

-KÖKEN: 19. Yüzyıl ortalarında: modern Latince'den *therapia*, Yunanca'dan *therapeia healing, therapeuein minister to*, tıbbi olarak tedavi etmek

Terapi maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıqlama, kullanım türü ve eşdizimlilik*.

Türkçe Sözlük'teki *terapi* maddesinde *heceleme* (te-ra-pi), *kullanım türü* ve tanıqlama yoktur. Ama *kelime türü* (a), *köken bilgisi* (Fr.), *tanım* (tedavi), ve *eşdizimlilik* (aromaterapi, fizyoterapi, hidroterapi, kemoterapi, radyoterapi) sözlükte yer almaktadır. Tanıqlamanın tek bir sözcükle yapılmış olması bir eksikliktir. Ayrıca bu madde başı bir tıp terimidir. Yaygınlaşmış bir terim olsa da sözlükte gösterilmesi (kullanım türü) beklenir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi ve tanıqlama mevcuttur*. *Heceleme, tanıqlama ve eş dizimliliğin* bulunmaması eksikliktir. ODE'de therapy maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (sayılamayan, çoğulu therapies), *tanıqlama, tanıqlama ve köken bilgisi* işlenmiştir.

46.terör:

TS. a. Fr. terreur Yıldırı: “*Terör olaylarının tedirgin, sancılı seyircileriyiz.*” – A. Ağaoğlu.

→trafik terörü

MBTS.i.(Fr. *terreur*< Lat.) Yıldırım ve korkutmak maksadıyla yasalara karşı gelerek sistemli bir şekilde şiddet hareketlerine ve cinayetlere başvurma hareketi, tedhiş.

ODE.(terror)► **isim 1** [sayılamayan isim] aşırı korku: *insanlar terör içinde kaçıştı*. [tekil kullanım] *O karanlık terörüne sahipti*. ■ insanları sindirmek için aşırı korku kullanımı: *terör silahları*. ■ [sıklıkla niteleyici olarak] terörizm: *bir terör şüphesi| bir terör saldırısı*. ■ [tekil kullanım] aşırı korkuya sebep olan bir kişi ya da şey: *onun*

kurtarışı dünya standartlarında bir vurucunun bile korkusudur.■**(the Terror)** 1793 ortaları ve 1794 haziran arasındaki Fransız devrimi sürecinde, Robespierre tarafından yönetilen egemen darbeci grup kendi rejimlerine tehdit olarak algıladıkları herkesi zalimce infaz etmişlerdir. **2.resmi olmayan kullanım** bir sıkıntıya ya da bir soruna sebep olan kişi özellikle çocuk

-DEYİMLER **have (or hold) no terrors for someone** bir kişiyi korkutmamak veya üzmemek: *ölüm onun için bir korku kaynağı değildir.*

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi ortası: eski Fransızcadan *terrou*, Latince'den *terror*, *terrere* kelimesinden *frighten*.

Terör maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanımlama, kullanım türü ve eşdizimlilik.*

Türkçe Sözlük'teki *terör* maddesinde *heceleme* (te-rör) dışındaki asgari sözlüksel unsurlar mevcuttur. Kelime türü (a.), köken bilgisi (Fr.), tanımlama (yıldırı), tanımlama ve eş dizimlilik (trafik terörü) girdilerinden tanımlamanın tek bir sözcükle yapılmış olması genel bir sözlük için eksikliklerdir. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, köken bilgisi ve tanımlama* mevcuttur. Diğer sözlüksel gereklilikler eksiktir. ODE'de *terror* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (sayılamayan), *tanımlama, tanımlama, kullanım türü* (resmi olmayan), *deyim ve atasözü bilgisi* ile *köken bilgisi* girdileri bulunmaktadır.

47.ulus:

TS. a. Millet: “*Doğrulup gürlüyorsun yeryüzünde yeniden/ Her silkinen, kalkınan, kurtulan ulusla sen*”-B. K. Çağlar.

→*uluslararası, ulusötesi, ulussever*

MBTS. i. (Moğ. ulus < Eski Türk. uluş “köy; şehir”) [Ulus şeklinde Moğolca'ya geçen kelime Moğol akınlarından itibâren Türkçe'de yaygınlık kazanmaya başlamışsa da daha sonra unutulmuş ve dil inkılâbının ardından yeniden canlandırılmıştır] **1.** Millet: Yeryüzünün en büyük ulusu olan Türkler (Ahmet H. Müftüoğlu). **2.** Aşîret, topluluk, kavim: İlde ulusta her ki boyun hâna sunmadı / Sultan yasağı oldur anı han

esîr eder (Ahmed-i Dâî). Yurttan yurda konup göçer olan tâife-i *insânîye* denir ki göçer evli tâbir olunur. *Türkmenler ulus tâbir ederler* (Kâmus Terc. – T.S.).

ODE. (nation) ► **isim 1** belirli bir devlete veya bölgeye yerleşen aynı nesili, tarihi, kültürü veya dili paylaşan geniş insan topluluğu: *dünyanın en fazla endüstrileşmiş ulusu*. ■ Kuzey Amerikalı Hintli halk, halkın konfederasyonu.

- DEYİM Tek ulus [sıklıkla niteleyici] sosyal adaletsizlikle bölünmemiş bir ulus: *tek uluslu parti*

-TÜREMİŞ HALLERİ **nationhood** isim

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızca ile Latince'den natio(n-), nat- born kelimesinden, nasci fiilinden gelmiştir.

Ulus maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, tanım, tanımlama ve eşdizimlilik*.

Türkçe Sözlük'teki *ulus* maddesinde *heceleme* (u-lus) dışındaki asgari sözlüksel unsurlar mevcuttur. *Kelime türü* (a.), tanım (millet), tanımlama ve eş dizimlilik (uluslararası, ulusötesi, ulussever) girdilerinden *tanımlama* tek bir sözcük ile verilmiştir. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, kullanım bilgisi, tanımlama ve tanımlama* mevcuttur. Diğer sözlüksel gereklilikler ise eksiktir. *Kullanım bilgisi*, şu şekildedir: (Moğ. ulus < Eski Türk. uluş "köy; şehir"), [Ulus şeklinde Moğolca'ya geçen kelime Moğol akınlarından itibâren Türkçe'de yaygınlık kazanmaya başlamışsa da daha sonra unutulmuş ve dil inkılâbının ardından yeniden canlandırılmıştır]. Ancak bu bilgi genel sözlükte bulunmamalıdır. Çünkü genel sözlükler, alandan tasarruf edecek uygulamalar ve açıklamalar üzerine inşa edilirler. Kelimenin çok gerekli olmayan bir bilgisini genellikle içermezler. ODE'de *nation* maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (türemiş), *tanımlama, kelimenin farklı kullanım biçimi, köken bilgisi, tanımlama, deyim ve atasözü bilgisi* girdileri bulunmaktadır.

48.uykucu:

TS.a. Uykuyu seven, çok uyuyan kimse.

→ *uykucu Mahmut*

MBTS.*i*.uykuyu çok seven, çok uyuyan kimse ■uykucu başı: Çok uyku sevenlere şaka yollu söylenir.

ODE.(sleepyhead)► **isim** uykulu veya dalgın kimse (genellikle seslenme yapısındadır): *hadi, uykucu, kalkma zamanı.*

Uykucu maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanım, tanıklama ve eşdizimlilik.*

Türkçe Sözlük'teki *uykucu* maddesinde *heceleme (uy-ku-cu), tanıklama* ve *yapı bilgisi (uy-u-ku-cu)* bulunmamaktadır. Ama *kelime türü (a.), tanım* ve *eşdizimlilik (uykucu Mahmut)* girdileri bulunmaktadır. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, tanım* ve *eş dizimlilik (uykucu başı)* bulunurken *heceleme, tanıklama* ve *yapı bilgisi* bulunmamaktadır. ODE'de *sleepyhead* maddesinde *kelime türü, tanım, kullanım bilgisi (genellikle seslenme yapısındadır)* ve *tanıklama* mevcuttur.

49. üvey anne:

TS. a. 1.Öz olmayan anne, analık, üvey anne, cici anne:“Çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtiraslı sevgisini bana telkin eden bu üvey annemdi.”-Y. K. Karaosmanoğlu.

2.mec. Çocuğuna kötü davranan anne.

MBTS. Bu madde başı bulunmamaktadır.

ODE.(stepmother)► **isim** anne babası boşanmış ya da annesi ölmüş bir kişinin babası ile evlenen kadın.

Üvey anne maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanım, tanıklama, kullanım türü.*

Türkçe Sözlük'teki *üvey anne* maddesinde *yapı bilgisi (üvey+anne)* ve *heceleme (ü-vey-an-ne)* unsurları bulunmamaktadır. Ama *kelime türü (a.), tanım, tanıklama* ve *kullanım türü (mec.)* bulunmaktadır. MBTS'de bu madde bulunmamaktadır. Ancak “üvey anne” kelimesi *üvey* madde başı altında altmadde olarak vermiştir. ODE'de

stepmother maddesinde *kelime türü* ve *tanım* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlar ise göz ardı edilmiştir.

50.ütopya:

TS.a.(*üto'pya*) *Yun.* Gerçekleştirilmesi imkansız tasarı ya da düşünce.

MBTS. ÜTOPYA-ÜTOPIİ. (Lat. *utopia* > Fr. *utopie*) [XVI. yüzyıl İngiliz yazarı Thomas Morus'un romanının adından] Mevcut olmayan, fakat gerçekleşmesi arzu edilen düzen; gerçekleşmesi imkânsız tasarı, düşünce veya kavram: *Bunu yapmak için nereden hız alacağız? –İhtiyaçlarımızdan, yaşama irâdemizden; zâten hıza değil derse ihtiyâcımız var. Bunu da realite bize verir, müphem ütopyalar değil* (Ahmet H. Tanpınar). *Bu, alkolün bir masal havasına bürüdüğü bütün hâline gelen hatırlayışlardan veya ütopiye varan ümitlerden çok daha sarıcı idi* (Târik Buğra). *Marks ve Lenin'in bütün ütopya ve iddiâlarının bürokrasi elinde bir yalan, bir ideolojik baskı ve çıkar aracı hâline geldiğini gösterir* (Ahmet Kabaklı).

ODE. (Utopia) /ju: 'təupɪə/ ► **isim** içinde her şeyin mükemmel olduğu yer ya da durum. Bu kelime ilk olarak Sir Thomas More tarafından “Ütopia” (1516) isimli kitapta kullanılmıştır. Zıttı **DİSTOPYADIR.**

-KÖKEN 16.yüzyıl ortaları: Yunanca ou not + topos yeri kelimesinden gelmiştir.

Ütopya maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım, tanıklama, farklı kullanım biçimlerinin gösterimi.*

Türkçe Sözlük'teki *ütopya* maddesinde *heceleme (ü-top-ya), tanıklama ve farklı kullanım biçimlerinin gösterimi (ütopya-ütopi)* mevcut değildir. Bunun yanında *kelime türü (a.), telaffuz (üto'pya), köken bilgisi (Yun.) ve tanım* mevcuttur. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, köken bilgisi, köken bilgisi, tanım ve tanıklama* mevcuttur. Köken bilgisi, Türkçe Sözlük'ten farklı olarak Lat. *utopia* > Fr. *utopie* şeklinde verilmiştir. ODE'de *utopia* maddesinde *telaffuz, kelime türü, tanımlama ve köken bilgisi* bulunmaktadır.

51.volkan:

TS. a. Fr. *volcan jeol.* Yanardağ.

MBTS. i. (Fr. *volcan* <Lat.) Yanardağ: *İtalya'da sönmüş volkanların ağzında müteşekkil göller, yer altında ateş nehirleri, elhâsıl her türlü ezdâd-ı tabîyye bulunur* (Cenap Şahâbeddin).

ODE.(volcano) (çoğul hali **volcanos** veya **volcanoes**) ► **isim 1** genellikle huni şeklinde olan ve lav, kaya parçaları, sıcak buhar ve gaz çıkaran bir ağza ya da kraterine sahip yer kabuğundan patlayıp çıkan tepe ya da dağ. ■ sinir ve şiddete dönüşmeye meyilli olan durum ya da hal: *Clare kızgınlığını sessiz bir volkan gibi ortaya çıkardı.*

-KÖKEN 17. Yüzyılın başları: İtalyancadan ve Latince'den *Volcanus Vulcan*.

Volkan maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, kullanım türü, tanım, tanımlama.*

Volkan maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (vol-kan) ve *tanımlama* mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (ad), *köken bilgisi* (Fr. *volcan*), *kullanım türü* (jeoloji), *tanım* (yanardağ) mevcuttur. Fakat tanımlama, sadece kelimenin Türkçe karşılığının verilmesi biçimindedir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama* ve *tanımlama* mevcuttur. Fakat madde başının *heceleme biçimi* ve *kullanım türü* verilmemiştir. ODE'de *volcano* maddesi için *kelime türü, tanım, yapı bilgisi* (çoğul hali **volcanos** veya **volcanoes**), *tanım, tanımlama* ve *köken bilgisi* verilmiştir.

52.vücut dili:

TS. a. Beden dili.

MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (body language) ► **isim** [sayılamayan isim] Davranışların ve duyguların iletişime geçerek oluşturduğu bilinçli ya da bilinçsiz yapılan hareketler ve duruş: *onun niyeti vucut dilinden net bir şekilde anlaşılıyordu.*

Vucüt dili maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, köken bilgisi, tanım ve tanımlama*.

Vucüt dili maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (vü-cut di-li), *yapı bilgisi* (vücut + dil-i), *köken bilgisi* (Arapça+Türkçe) ve *tanımlama* mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (ad) ve *tanım* (beden dili) mevcuttur. Yapılan tanım sadece madde başının eş anlamlısı verilmesi biçimindedir ki bu istenilen bir durum değildir. MBTS'de bu madde başı bulunmamaktadır. ODE'de *body language* maddesi için *kelime türü, tanım, yapı bilgisi* (sayılamayan isim) ve *tanımlama* mevcuttur.

53. yaşam:

TS. a. Doğumla ölüm arasında yaşanan süre, ömür, hayat.

→*yaşam biçimi, yaşam bilimleri, yaşam boyu, yaşam dolu, yaşam düzeyi, yaşam felsefesi, yaşam güvencesi, yaşam kavgası, yaşam koçu, yaşam koşulları, yaşam öyküsel, yaşam öyküsü, yaşam savaşı, yaşam sigortası, yaşam standardı, yaşamüstü, faturalı yaşam, öz yaşam, özel yaşam, sağlıklı yaşam, sosyal yaşam, meslek yaşamı*

MBTS. i. (< yaşam) **yeni**. 1. Hayat, canlılık, dirilik: “Yaşam belirtisi yok.” 2. Yaşama süresi, ömür: “Yaşam boyunca.” ■ *Yaşam öyküsü*: Özgeçmiş, hal tercümesi, tercüme-i hal, hayat hikâyesi, biyografi. *Yaşam sigortası*: Hayat sigortası. *Yaşam standardı*: Hayat standardı.

ODE.(life)► **isim** (çoğul hali **lives**) 1 [sayılamayan isim] hayvanları ve bitkileri inorganik maddeden ayıran ölümden önceki büyüme, üreme, fonksiyonel eylemi ve sürekli değişimi kapsayan durum: *yaşamın kökeni* | *kediler yaşamlarının ilk birkaç haftası boyunca görsel deneyim yaşarlar* ■ yaşayan şeyler ve onların eylemleri: *düşük yaşam koşulları* | *dondurma satıcıları tek yaşam belirtisiydi* | *vadi kuş yaşamıyla doluydu*. 2 Her bir insanın ya da hayvanın varılması: *266 insanın yaşamını alan felaket* | [sayılamayan isim] *o ölmek istemedi; o yaşamı severdi* ■ [sıfat ya da isim niteleyicisi] insanın varoluşunun belirli bir türü ya da yönü: *onun babası Kaliforniya'da yeni bir yaşama başlamaya karar verd* | [sayılamayan isim] *öğretmen sana okul yaşamına alışma konusunda yardımcı olacak* | *onun özel yaşamı hakkında ifşalar*. ■ biyografi: Shelley'nin *yaşamı*. ■ (Hristiyanlıkta ve bazı dini geleneklerde) kişinin yaşamının

ölümle ikiye ayrılması: *O, 28 Mart 1912'de bu yaşamdan ayrıldı.* ■ (Hindu ve bazı dini geleneklerinde) ruhun birkaç kez art arda yeni bedenlerde var olması: onun *daha önceki yaşamına yaptığı ruhsal kutsal yolculuk.* ■ Ölümden kıl payı kurtulmak ve yaşama şansı elde etmek (genellikle kediler için söylenen 9 canlı oma durumuna ithafen) ■ (bir çok oyunda) oyundan çıkmada önce her oyuncunun sahip olduğu can sayısı **3** (genellikle birinin hayatı) yaşayan bir canlının özellikle bir insanın doğumuyla ölümü arasında geçen süreç: *O bütün yaşamını köyde geçirdi. Onlar yaşamları boyunca arkadaş kaldılar.* ■ cansız ya da soyut bir şeyin varlığını, işlevini veya geçerliliğini devam ettirme süreci: *alta serilen altlık halının kullanım ömrünü uzattı.* ■ [sayılamayan isim] resmi olmayan kullanım yaşam boyu hapse mahkûm olma **4** canlılık, çoşku veya enerji: *o çok güzeldi ve yaşam enerjisi ile doluydu.* **5** [sayılamayan isim] (sanat) konunun tasvirinin ressamın hayal gücünden çok gerçek bir modelle yapılması: *poz ve kıyafetler gerçek yaşamdan alınmıştır.* Aynı zamanda bakınız **natürmort**

-DEYİMLER **bring (come) to life** bilincinin yeniden yerine gelmesi –(cansız veya kurgu bir nesneye ithafen) canlı veya gerçek gibi görünen: *O Mac Donald karakterini güç ve karalılıkla birleştirerek yaşama geçirdi* –aktif, canlı veya ilginç hale gelmek: *balıkçının geri dönmesiyle, köy yaşama geri döndü/ her oda bu uyumlu perdelerle yaşama döner* **do anything for a quite life** (sakin bir yaşam için her şeyi yapmak) rahatsız edilmemek için her türlü tavizi vermek **for dear (one's) life** (can havliyle) ölümden kaçmak ister gibi: *can havliyle ağaca yapıştım/ O can havliyle koştu.* **For the life of me** (vallahi, ne yaptıysam) [kiplikbirim ve negatif] resmi olmayan kullanım ne kadar çok çabalasamda; benim yaşamım ona bağlı olsada: *onda ne bulduğunu ne yaptıysam anlayamadım* **frighten the life out of** (ödü kopmak) korkmak **get a life** (hayatını yaşa) [sıklıkla emir cümlesi] resmi olmayan kullanım bütün varlığıyla yaşamaya başlamak: *eğer o senin yaşamını harcıyorsa, oradan ayrıl ve hayatını yaşa.* **give one's life** (canını feda etmek) bir şey için ölmek **(as) large as life** (bizzat) resmi olmayan kullanım kişinin bariz bir şekilde orada olduğunu vurgulamak: *O bizzat orada ayakta duruyordu* **larger than life** (gerçek üstü) (bir kişi için) epik ve efsanevi davranışları ve dış görünüşü olan ve dikkat çeken.

-KÖKEN eski İngilizcede lif, Almanca kökenli liif

Yaşam maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, kullanım türü, tanım, tanımlama ve eşdizimlilik*

Yaşam maddesi incelendiğinde Türkçe Sözlük'te *heceleme* (ya-şam), *yapı bilgisi* (yaş+a+m), *kullanım türü* (yeni) ve *tanımlama* mevcut değildir. Bunun dışında *kelime türü* (ad), *tanım* ve *eşdizimlilik* (→*yaşam biçimi, yaşam bilimleri, yaşam boyu, yaşam dolu, yaşam düzeyi, yaşam felsefesi, yaşam güvencesi, yaşam kavgası, yaşam koçu, yaşam koşulları, yaşam öyküsel, yaşam öyküsü, yaşam savaşı, yaşam sigortası, yaşam standardı, yaşamüstü, faturalı yaşam, öz yaşam, özel yaşam, sağlıklı yaşam, sosyal yaşam, meslek yaşamı*) mevcuttur. Tanım yapıldıktan sonra kelimenin eş ve yakın anlamları da verilmiştir. Bu yöntemin diğer benzer nitelikteki maddelere uygulanması Türkçe Sözlük'ün kalitesi açısından önemlidir. MBTS'de bu maddede *kelime türü* (*isim*), *kullanım türü* (*yeni*), *tanımlama, tanımlama ve eşdizimlilik* bulunmaktadır. Fakat madde başının hecelenme biçimi verilmemiştir. ODE'de *life* maddesi için *kelime türü, tanım, yapı bilgisi* (sayılamayan, çuğl vb.), *tanım, tanımlama, deyim ve atasözleri bilgisi* (bring (come) to life, do anything for a quite life vb.), *kullanım türü* (sanat), *başka maddeye gönderme* (bakınız *natürmort*) ve *köken bilgisi* girdileri işlenmiştir.

54.yoga:

TS. *a. (yo'ga) Fr. yoga* Ruhsal yaşama ve bedene egemen olmayı amaçlayan Hint felsefe sistemi.

MBTS. *i. (Fr. – İng. yoga < Sans.)* Bedene ve rûhî hayâta hâkim olmayı amaç edinen ve bunu kendine tam anlamıyla hükmetme, düşüncelerini bir noktaya toplama, nefesini tutma vb. metotlarla sağlama yoluna giden Hint düşünce ve yaşayış sistemi.

ODE.(yoga) ► **isim** [sayılamayan isim] bir Hint ruhsal ve estetik disiplindir. Özel bir vucut pozisyonu, basit bir meditasyon ve nefes kontrolü gerektirir ve genellikle sağlık ve rahatlama için yapılır.

Batıda genellikle yoga eski Hintlilerin dini ve estetik sisteminden oluşan hatha yogaya dayandırılır. Bu yoganın en üst mertebesi raja yoga olarak adlandırılır ve bunun en büyük amacı ruhsal olarak temizlenmek ve kişinin özünü anlamasıdır.

-TÜREMİŞ HALİ **yogic** sıfat.

-KÖKEN Sanskritçe asıl itibariyle “union” (birleşme).

Yoga maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır:
kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım ve tanıklama.

Yoga maddesine bakıldığında Türkçe Sözlük'te *heceleme* (yo-ga) ve *tanıklama* bulunmamaktadır. Bunun dışında *kelime türü* (ad), *telaffuz* (yo'ga), *köken bilgisi* (Fr. *yoga*) ve açıklayıcı bir *tanım* mevcuttur. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama* mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenme biçimi, telaffuz ve tanıklama bilgisi* verilmemiştir. ODE'de *yoga* maddesine bakılırsa *kelime türü, tanım, yapı bilgisi (yogic sıfat.), tanım, kullanım bilgisi ve köken bilgisi* görülür.

55. zebra:

TS. a.(ze'bra) *İt. zebra* Tek parmaklılardan, ata benzeyen derisi çizgili, Afrika'da yaşayan memeli hayvan (Equus zebra).

MBTS. i. (Port. *zebra* – İsp. *zebro*) [İberik yarımadasında yaşayan vahşi bir hayvanın adıdır] Tek parmaklılardan, ata benzeyen, derisi çizgili memeli hayvan. **Equus zebra.**

ODE.(zebra) /'zɛbrə/ /'zi:brə/ ► **isim 1** siyah beyaz çizgileri ve dik yeleleriyle bir Afrika vahşi atı: • *Equus cinsi, Equidae ailesinden, genellikle yaygın kullanım zebra* (E. Burchellii). **2** genellikle koyu zemin üzerine solgun çizgilerin olduğu büyük bir kelebek: • sarı ve siyah Amerikan kelebeği (Heliconius charitonius, Heliconiinae alt ailesinden, Nymphalidae ailesinden). • (aynı zamanda **Malayan zebra** siyah ve beyaz Asya kelebeği (Graphium delesserti, Papilionidae ailesinden). **3** (aynı zamanda zebra balığı) Güney Afrika siyah dikey çizgilerle simli altın sarısı deniz mercan balığı: • *Diplodus cervinus, Sparidae ailesinden.*

-KÖKEN 17. yüzyıl başlarında: orjinalinde vahşi eşek olarak kullanılan İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce dillerinde var olan ve Latince'den equiferus, equus horse + ferus wild kelimelerinden elde edilmiştir.

Zebra maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, kullanım türü, köken bilgisi, tanım, tanıklama, kullanım bilgisi ve familya bilgisi.*

Türkçe Sözlük'te *zebra* maddesi, *heceleme* (zeb-ra), *kullanım türü* (hay. b.), *kullanım bilgisi* [İberik yarımadasında yaşayan vahşî bir hayvanın adıdır] ve *tanıklama* içermemektedir. Bunun dışında *kelime türü* (ad), *köken bilgisi* (İt. *zebra*), *telaffuz* (ze'bra), *familya bilgisi* (Equus zebra) ve açıklayıcı bir *tanıma* sahiptir. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, tanımlama, kullanım bilgisi ve familya bilgisi* mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenme biçimi* ve *telaffuzu* verilmemiştir. ODE, *zebra* maddesinde *kelime türü, telaffuz* (/ˈzɛbrə/ /ˈzi:brə/), *tanım, familya bilgisi ve köken bilgisi* girdilerini kullanıcılara sunmaktadır.

56. zatürre:

TS. a.(za:türre) Ar. *zâtu'r-ri'e tıp* Ateş, öksürük ve balgamla beliren, tehlikeli bir akciğer hastalığı, batar.

MBTS. i. (Ar. *zât* ve *er-rie* ile *zâtu'r-rie*) Ateş, öksürük ve balgamla beliren, tehlikeli bir akciğer iltihabı.

ODE. (pneumonia) /nju:'məʊniə/ ► **isim** [sayılamayan isim] hava kesesinin iltihap ile dolduğu ve orada katılaştığı bakteri veya viral enfeksiyonun sebep olduğu akciğer iltihaplanması. İltihap sadece tek ciğeri (tek taraflı zatürre) ya da her iki ciğeride (çift taraflı zatürre) etkileyebilir.

-TÜREMİŞ HALİ **pneumonic** sıfat

-KÖKEN 17. Yüzyıl başları: Latince ve Yunancadan pneumôn 'lung' kelimesinden gelmiştir.

Zatürre maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, kullanım türü, tanım, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'te *zatürre* maddesinde *heceleme* (za-tür-re) ve *tanıklama* mevcut değildir. Ama *kelime türü* (ad), *köken bilgisi* (Ar.), *çeviri yazı* (*zâtu'r-rie*) *telaffuz*

(za:türre), *kullanım türü (tip)* ve açıklayıcı bir *tanım* mevcuttur. Tanım yapıldıktan sonra kelimenin eş ve yakın anlamları da verilmiştir. MBTS’de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, yapı bilgisi ve tanımlama* mevcuttur. Türkçe bir genel sözlükte zatürre gibi ödünçlenmiş bir kelimenin yapısı gereksizdir. Çünkü alınan kelimeler basit yapıyla kabul edilir ve bu kelimeler başka kelimelerle veya Türkçe eklerle birleşmedi sürece sözlükte *yapı bilgisine* ihtiyaç yoktur. MBTS’nin *zatürre* maddesinde *madde başının hecelenme bilgisi, telaffuz, kullanım türü ve tanımlama* verilmemiştir. ODE’de *pneumonia* maddesinde kullanıcılar, *telaffuz (/nju:’møniə/), kelime türü, tanım, yapı bilgisi (sayılamayan, pneumonic sıfat), tanım ve köken bilgisini* bulabilmektedir.

57. oley:

TS. *ünl.* Yaşa.

MBTS.OLE - OLEY *ünl.* (İsp. *ole*) “Yaşa” anlamında teşvik sözü.

ODE. (olé) /əv’leɪ/ ► **ünlem** bravo.

-KÖKEN İspanyolca

Oley maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, farklı biçimlerde kullanım, tanım ve tanımlama*

Türkçe Sözlük’teki *oley* maddesinde *heceleme (o-ley), farklı biçimlerin gösterimi (ole), köken bilgisi (İsp. ole)* ve *tanımlama* mevcut değildir. Ama *kelime türü (ünl.)* ve *tanım (yaşa)* mevcuttur. Tanım kelimenin Türkçe karşılığı verilerek yapılmıştır. Yani açıklayıcı değildir. MBTS’de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi, farklı biçimlerin gösterimi ve tanımlama* mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenmesi ve tanımlama cümlesi* verilmemiştir. ODE’de *olé* maddesinde *kelime türü, telaffuz (/əv’leɪ/), köken bilgisi ve tanımlama* bulunmaktadır.

58.bravo:

TS. *ünl.* (bra’vo) *İt. bravo* “Aferin, yaşa” anlamlarında beğeni bildiren bir söz.

MBTS. *ünl.*(İtal. *bravo*) Âferin, yaşa anlamında takdir sözü.

ODE.(bravo) /'brɑ:vəʊ/,/brɑ:'vəʊ/ ►**ünlem** işi yapan kişi ya da performansçı iyi bir şey yaptığıında takdir ve onay belirtmek için kullanılır: *bravo, gelişme gösteriyorsun* ► **isim** (çoğul **bravos**)

1 bravo çıkılığı: *bravo sesleri ortalığı çnlattı* 2 radyo iletişiminde kullanılan B harfini temsil eden kelime.

-KÖKEN 18. Yüzyıl ortası: Fransızcadan ve İtalyancadan alıntı, edebiyatta 'bold' (cesaretli) anlamında kullanılmıştır (bakınız **brave**(cesur))

Bravo maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım ve tanımlama.*

Türkçe Sözlük'te *bravo* maddesinde *heceleme* (bra-vo) ve *tanımlama* mevcut değildir. Ama *kelime türü* (ünl.), *köken bilgisi* (İt. *Bravo*), *telaffuz* (bra'vo) ve *tanım* mevcuttur. MBTS'de bu maddede *kelime türü, köken bilgisi ve tanımlama* vardır. Fakat madde başının *heceleme bilgisi, telaffuzu ve tanımlama örneği* yoktur. ODE'de *bravo* maddesinde *kelime türü, telaffuz* (/ 'brɑ:vəʊ/,/brɑ:'vəʊ/), *tanım, yapı bilgisi* (çoğul **bravos**), *tanımlama, köken ve başka maddelere gönderme* (bakınız **brave**) mevcuttur.

59 eyvah:

TS. *ünl.* (eyva:h) *Far.* *eyvâh* Beklenmedik, kötü, hoş gitmeyen bir haber veya olay karşısında duyulan acınma, üzüme sözü: "Eyvah, ne yer ne yâr kaldı!"-A. H. Tarhan.

MBTS. *ünl.* (ey vâh) Kötü bir haber veya olay karşısında duyulan üzüntüyü, korku, panik, pişmanlık, esef, hayıflanma gibi duyguları ifâde etmek için kullanılır, yazık: *Eyvâh o üç çifte kayak aldı karârım* (Nedim'den). *Eyvah! Ne vücûdumda kuvvet buldum ne gözlerime hükmüm geçti* (Nâmık Kemal). *Yavrusunun kısık kısık, ılık ılık ağladığını duyuyor, eyvah diyor* (Refik H. Karay). *o Eyvahlar olsun: Vah vah, aman, pek yazık!: Eyvahlar olsun! Aman Dürdâne, sonra ne yaparız?* (Ahmed Midhat Efendi).

ODE. (alas) ►**ünlem** eski ya da mizahi felaket, acı, endişe anlatmak için kullanılır: *eyvah benim fon hesaplarında bazı sınırlamalar var.*

KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Fransızcadan *a las, a lasse, 'ah+las(se)* kelimelerinden gelmiştir (Latineden *lassus* ‘weary’ (bitap)).

Eyvah maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım, tanımlama ve eşdizimlilik*

Türkçe Sözlük'teki *eyvah* maddesinde *heceleme* (ey-vah), *yapı bilgisi* (ey + vah) ve *eşdizimlilik* (*Eyvahlar olsun!*) mevcut değildir. Ama *kelime türü* (ünl.), *köken bilgisi* (*Far.*), *çeviri yazı* (eyvâh), *telaffuz* (eyva:h), açıklayıcı bir *tanım* ve *tanımlama* mevcuttur. MBTS'de bu maddede *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, tanımlama ve eşdizimlilik* mevcuttur. Fakat madde başının *heceleme bilgisi, köken bilgisi ve çeviri yazı* ile gösterimi verilmemiştir. ODE'de *alas* maddesi için *kelime türü, tanım, tanımlama ve köken bilgisi* mevcuttur.

60.imdat:

TS.-dı *a.(imda:dı) Ar. imdād* **1.** Tehlikede olana yapılan yardım: “*Gelen imdat kuvvetinden vaktiyle haber alamıyor, mağlup oluyoruz.*”-O. S. Orhon.**2.ünl.** “Yetişin, kurtarın” anlamlarında bir seslenme sözü: “*Ağlıyorsun, imdat, imdat! diyorsun.*” – A. Gündüz. **İmdat etmek** tehlikede olan birine yardım etmek. **İmdat ummak** yardım beklemek. **İmdada** (veya **imdadına**) **koşmak** (veya **yetişmek** veya **erişmek**) çok zor ve tehlikeli bir anda yardım etmek: “*Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvela neye uğradığını bilememiştir.*”-Y. K. Karaosmanoğlu. “*Neyse bu iştede otelci imdadımıza yetişti*”-R. N. Güntekin.

→**imdat çekiçi, imdat freni, imdat kolu, sıhhi imdat**

MBTS. **İMDAT-İMDAD** *i.* (Ar. *medd–meded* “yardım etmek”ten *imdād*) **1.** Tehlikede veya çâresiz durumda olan birine yapılan yardım: *Arş yiğitler vatan imdādına!* (Nâmık Kemal). *Hâlinize pek acıdım da imdādınıza koştum* (Ahmed Midhat Efendi). *Yağmurdan imdat bekler gibi* (Reşat N. Güntekin). **2.** Yardım için gönderilen kuvvet: *Başkumandan imdat gönderirdi* (Nâmık Kemal) *Kumandanın imdat, cephâne, top beklediği söyleniyordu* (Ömer Seyfeddin). **3. ünl.** “Yetişin, kurtarın” anlamında yardım isteme sözü: *İmdat diye haykırdı* (Yâkup K. Karaosmanoğlu). *İllallah bu cehâletten, imdaat diye bağıracaktı*

neredeysse (Mukbil

Özyörük).

o **İmdat etmek (eylemek)**: Yardım etmek, yardıma yetişmek: *Allah dışarıda kalanlara imdat eylesin* (Reşat N. Güntekin). *Estergonlu sana imdat etmekten durup oturamaz oldu* (Safiye Erol). **İmdat işâreti**: Hareket sırasındaki bir tehlike ânında trenin derhal durması için yolcular tarafından kullanılmak üzere vagonlara konan düzenek. **İmdâdına yetişmek**: Tam zamânında yardımına gelmek: *Doktor imdâdımıza yetişti*(Aka Gündüz). *İhtiyar babasının en bunaldığı bir saatte imdâdına yetişiyordu* (Reşat N. Güntekin). *İşte o zaman imdâdına sen yetiştin* (Sait Fâik)•**İmdâdî** (ىمدادما) sıf. (nispet eki -i ile) İmdâda âit, imdatla ilgili. •**İmdâdiyye** (امدادیة) sıf. İmdâdî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli. Bk. İMDÂDİYE.

ODE.(help!) ► **ünlem** acil durumda yardım istemek için kullanılır: “*İmdat! Boğuluyorum*”

-DEYİMLER a **helping hand** (yardım eli) yardımcı: *o daima yardım eli uzatmak için hazır. so help me (God)* ne söylüyorsa onu kastettiğini vurgulamak için kullanılır.**there is no help for it** bir durumdan kaçmanın veya bir durumun çaresi yok

-KÖKEN eski İngilizcede *helpan* (fiil), *help* (isim), Almanca kökeni ise; Flemenkçe ile bağlantılı *helpen* ve Almanca *helfen*.

İmdat maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, ses bilgisi, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, telaffuz, tanım, tanıklama, deyim ve atasözü bilgisi, farklı kullanım biçimleri ve eşdizimlilik*

Türkçe Sözlük'teki *imdat* maddesinde *heceleme* (im-dat) ve farklı *kullanım biçimleri* (imdad) bulunmamaktadır. Ama *kelime türü* (ünl.), *köken bilgisi* (Ar.), *çeviri yazı* (imdād), *telaffuz* (imda:dı), açıklayıcı bir *tanım, tanıklama, deyim ve atasözü bilgisi* (İmdat etmek, İmdat ummak vb.) ve *eşdizimlilik* (→imdat çekiçi, imdat freni, imdat kolu, sıhhi imdat) bulunmaktadır. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, çeviri yazı, köken bilgisi, farklı biçimlerin gösterimi, tanımlama, tanıklama, deyim ve atasözü bilgisi ile başka maddelere gönderme* (Bk. İMDÂDİYE) mevcuttur. Fakat madde başının *hecelenme bilgisi, telaffuz ve eşdizimlilik* ile ilgili sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE'de *help* maddesinde *kelime türü, tanım, tanıklama, deyim ve atasözleri bilgisi ile köken bilgisi* mevcuttur.

61.rağmen:

TS. *e.(ra'ğmen) Ar. rağmen Karşın: "Birdenbire nutku tutuldu ve bütün gayretlerine rağmen konuşamadı."* - N. F.Kısakürek.

MBTS. *takı.* (Ar. *rağm* "hoşlanmamak, tiksirmek" in tenvinli şekli *rağmen*) Bir şeyin olması lâzım gelenin aksine geliştiğini, o şeyin gerektirdiği hâlin aksine davranıldığını ifade eder. –e karşı, –e karşın: *Heyecânına rağmen derhal anladı* (Reşat N. Güntekin). *Her cürmüne rağmen seni ben affedebilirdim* (Cenap Şahâbeddin). *Yaşamak her şeye rağmen yine hoş* (Orhan S. Orhon).

ODE. (despite) /dɪ'spaɪt/ ► **edat** etkilenmeksizin, karşın: *Yaşına ve hastalığına rağmen o, büyük önderliğini korudu.*

-DEYİM: **despite oneself** bahsedilen şeyi kişinin yapmak istememesi: *kendisine rağmen Frau Nordern güldü.*

-TÜREMİŞ HALİ **despitefull** sıfat (*eski*)

-KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi (aslında isim olarak kullanılır "aşağılama, hor görme anlamı *in despite of* içinde vardır): Eski Fransızcadan *despit*, Latince'den *despectus* "aşağılamak" *despicere* fiilinin geçmiş zaman hali (isim olarak kullanılır) (bakınız *despise*)

Rağmen maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, telaffuz, tanım, tanıklama*

Türkçe Sözlük'teki *rağmen* maddesinde *heceleme* (rağ-men) bilgisi dışındaki diğer madde girdileri mevcuttur. Bunlar, *kelime türü (e.)*, *köken bilgisi (Arapça)*, *çeviri yazı (rağmen)*, *telaffuz (ra'ğmen)*, *tanım (karşın)* ve *tanıklama*dır. Tanımın tek bir sözcükten oluşması sözlük yöntemi açısından bir eksikliklerdir. MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, tanım ve tanıklama* bulunurken diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE'de *despite* maddesinde *kelime türü, telaffuz, tanım, tanıklama, deyim ve atasözünün kullanımı, yapı bilgisi, başka maddeye gönderim* (bakınız *despise*) ve *köken bilgisi* bulunmaktadır.

62.gibi:

TS. e. 1 –e benzer: “*Bu göz alabildiğine düzlük, sinsi bir bataklık gibidir*”- A. Erhat **2. zf.** Oanda tam o sıra, hemen arkasından: *Haberi aldığı gibi yola çıktı.* **3. zf.** İmişçesine benzer biçimde: “*Bu sade dekor, ölümün manzarasını ulvi bir tablo gibi güzelleştirmiştir.*”-O. S. Orhon. **4. zf.** –e yakışır biçimde: *İnsan gibi davrandı. ...gibi yapmak...* imişçesine davranmak: *sever gibi yapmak. gibi gelmek...* sanısı vermek, ... sanısı yaratmak: “*Murat’a boş, kimsesiz ahşap bina temelinden sallanıyor gibi geldi.*”- K. Tahir. **gibi olmak** bir duruma, bir duyguya yaklaşmak: “*Sorum üzerine biraz çekiniyor gibi oluyor.*”-A. Ümit.

MBTS. takı. (Orta Türk. [Oğuzca] *kip* “kalıp, model”den iyelik ekinin kalıplaşmasıyla *kip+i > kibi > gibi*) **1.** Benzerlik bildirir; benzer, benzeyen: “*Çocuk gibi adam, melek gibi kadın.*” “*Geliş gibi gidiş de zevkli oldu.*” **2.** Bir kimsenin bir işi kendisine benzetildiği kimse tarzında yaptığını veya bir işin kendisine benzetildiği şeydeki biçimde olduğunu göstermek için kullanılır: ... imişçesine, -e benzer biçimde: “*Dost gibi davrandı.*”, “*Sarhoş gibi sendeledi.*”, “*Bomba gibi patladı.*” “*O da benim gibi yapmış.*” *Penisilin ağrıyla bıçak gibi kesiverdi* (Peyâmi Safâ). **3.** Cümledeki hükmün adı geçen şeyin benzerlerini de içine aldığı göstermek için kullanılır: ... ve benzerleri: “*Yüzük, bilezik gibi ziynet eşyâsını çok sever.*” “*Burada oda takımı, halı, perde gibi ev eşyası satılıyor.*” “*Bu gibi hallerde en doğru şey susmaktır.*” **4.** Bahsedilen şey veya kimsenin eşi, örneği, benzeri olan şey veya kimse [Bu anlamda kelime +ler ve +si ekleri almış olarak kullanılır]: “*Onun gibilerden kork.*” “*Bizim gibilerin yüzüne bakmaz.*” “*Senin gibisine kız mı veririm.*” “*Bu ev gibisine rastlamadım.*” **5.** İsim-fiillerden sonra geldiğinde cümleye değişik anlamlar katar, zarf niteliğinde kelime öbekleri yapar: **a)** Aynen, aynı şekilde, nasıl idiyse öyle: “*Yapıldığı gibi kalmış.*” “*Olduğu gibi bırakın.*” **b)** -den başka, ilâve olarak: “*Avrupa’ya gittiği gibi Amerika’ya da gitti.*” “*Birinciliği kazandığı gibi teşekkürle de geçti.*” **c)** Hemen, hemen arkasından, o anda: “*Ceketini kapıldığı gibi fırladı.*” **ç)** İşin yapılacak cinsten olup olmadığını gösterir: “*İçilir gibi değil.*” “*Ödenecek gibi görünmüyor.*” **d)** Farazî bir karşılaştırmayı gösterir; sanki, ... imiş gibi: “*Gider gibi yapmak.*” “*Düşecekmiş gibi durmak.*” “*Yiyecekmiş gibi bakmak.*” o ... **Gibi gelmek:** ... Etkisi bırakmak: “*Bana güzel gibi gelmişti, değilmiş.*” **Gibisi fazla:** Zanna ve tereddüte yer yok, kesin, kat’î: “*Milyarder gibi para harcıyor. –Gibisi fazla, zâten milyarder.*” *Sen yaşadın kaç sene yaşadınsa / Silinip gittin*

bir gölge gibi / Gibisi fazla / Bir gölgesin fotoğraflarda (Behçet Necâtigil). **Gibisine**

gelmek: ... imiş gibi gelmek, ... zannını uyandırmak: “*Dönüp gelecekmış gibime geldi.*” *A be, bizim karı oynattı demiştir gibime gelir* (Sait Fâik). ...**Gibisine getirmek:** Demek istemek, îmâ etmek: “*Almaya mecbursun gibisine getirdi.*” • **Gibilerden** *zf.* (Çoğul ve ayrılma hâli eklerinin kalıplaşmasıyla) Biçiminde, tarzında, der gibi: “*Yüzüme, alırsan sâhibine haber veririm gibilerden baktı.*”

ODE (as) /az, əz/ ► **edat 1** Bir kişi ya da şeyin sahip olduğu bir işlevi ya da kimliği anlatmak için kullanılır: *O aşçı olarak işe girdi | O darbe gibi geldi.* **2** o esna boyunca (özel bir an): *o çocukken sürekli hasta olurdu.*

-**DEYİMLER as if** (or **as though**) bir durum öyleymiş gibi: *kadın sanki o orda yokmuş gibi davrandı.* **as if!** *Resmi olmayan kullanım bir şeyden şüphelenmek: Nasıl oluyorda kazananlar bunun onların yaşamını değiştirmeyeceğini söylüyorlar? Sanki öyleymiş gibi.* **as (it)** *isolduğu gibi, görüldüğü gibi: görüldüğü gibi benim tabağında yeteri kadar var.*

- **KÖKEN** ortaçağ İngilizcesi: Eski İngilizcedeki *alswâ* (benzer) kelimesinin kısaltılmış hali (bakınız **ALSO**)

Gibi maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanım, tanıqlama, farklı kullanım biçimleri, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı*

Türkçe Sözlük'teki *gibi* maddesinde *heceleme* (gi-bi) bilgisi ve *köken bilgisi* dışındaki diğer madde girdileri mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (e.), *tanım* (-e benzer), *farklı kullanım biçimleri* (zarf, edat) ve *deyim, atasözü ile birleşik fiillerin kullanımı* (... gibi olmak, ... gibi yapmak, ... gibi gelmek). MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü* (takı), *köken bilgisi* (Orta Türk. [Oğuzca] *kip* “kalıp, model”den iyelik ekinin kalıplaşmasıyla *kip+i > kibi > gibi*), *tanım, tanıqlama, deyim, atasözü ile birleşik fiillerin kullanımı ve farklı kullanım biçimleri* (zarf, edat) kullanıcılara sunulmuştur. ODE'de *as* maddesinde *kelime türü, telaffuz, tanım, tanıqlama, deyim ve atasözünün kullanımı, başka maddeye gönderim* (bakınız *also*) ve *köken bilgisi* bulunmaktadır.

63. başka:

TS. *sıf. 1.* bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge: *Başka bir şeyi daha aklıma iyice sokuyordum.*

2. Nitelik yönünden alışılmışın dışında bir üstünlüğü olan: “ *Bütün bunlar beni herkesten başka bir insan yapmıyor*”- H. E. Adıvar³. e. “ ayrıca, üstelik, bir yana” anlamlarında –den başka biçiminde kullanılan bir söz: “*Birinden yardım istemekten başka çıkar yol yoktu ve ben yardım isteyeceğime ölmeyi yeğlerdim.*”- A. Kutlu. **başka işi yok mu?** “*bu işe ne diye karışıyor, bu iş onu ilgilendirmez*” anlamında kullanılan söz.

→**başka başka, başka biri**

MBTS. sıf. (< baş+ka [?]) **1.** Bilinenden gayri, diğer, sâir: *Sanki başka bir âlemde zengin bir ziyâfet sofrasından kalkmış...* (Ahmet Hâşim). *Aynı hastahânedede başka bir genç Türk doktoru hastalığıma çok alâka gösterdi* (Peyâmi Safâ). **2.** Bilinenlere benzemeyen, farklı, değişik: *Bir aralık başka türlü hayallere kapıldım, çırpındım* (Refik H. Karay). *Bu evlerde yaşadığımdan çok başka bir hayat tahayyyül ederdim* (Ahmet H. Tanpınar). **3.** Bir üstünlüğü bakımından diğerlerinden farklı olan, daha üstün: “*Bu çocuk başkadır demedim mi?*” *Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan / Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan* (Yahyâ Kemal). **4. takı.** –den gayri: *Burada benden başka Osmanlı yok mu?* (Nâmık Kemal). *Zîra Kolomb’un keşfettiği yer de Asya’nın devâmından başka nedir?* (Refik H. Karay). o **Başka başka:** Değişik, farklı, çeşitli: *Üç tâne laternanın üçü birden başka başka hava çalıyor* (Ahmed Midhat Efendi). **Başka bir şey (bir şeycikler) demem:** Bedduâ cümlelerinin başında veya sonunda kullanılır, bir şeycikler demem: “*Başka bir şey demem, Allah’tan bulsun.*” **Başka çıkmak:** Eskiden bir esnaf çırağı lonca âdâbı gereğince usta olup ayrı iş yapmaya başlamak: *Çırakların “başka çıkması”, yâni başka dükkâna çıkarak ustalığa ve gedik sâhibi olmağa me’zun kılınması alelekser bu gibi umûmî ziyâfetlere tesâdüf ettirilir ve bu vesîle ile azîm şenlikler tertip olunarak bir çırağın kalfa olabilmesi umum muvâcehesinde ve umûmun inzimâm-ı muvâfakatıyla olmuş olurdu* (Mec. Um. Bel.). **Başka diye çingeneye derler:** “Sen başkasın, senin işin başka...” diyen birine karşı yarı şaka, yarı ciddî kullanılan bir söz. **Başka gözle bakmak:** Bir kadına karşı kötü niyet beslemek, kadınlığından faydalanmayı düşünmek. **Başka işi yok mu?:** Uğraşacak başka bir işi yok mu, neden boşuna bununla meşgul oluyor? **Başka kapıya:** Derdini başka yere anlat, kismetini

başka yerden ara: *Aman ne gülünç şey, git başka kapıya Muvaffak Bey, başka kapıya* (Reşat N. Güntekin). • **Başkaca** sıf. ve zf. Ayrıca, başka: “*Başkaca söyleyecek sözüm yok.*” • **(Bam) Başka** Bk. BAMBAAŞKA

ODE (besides) ► **edat** ek olarak; başka, dışında: *Anne ve babamdan başka bir diğer aileye sahip değilim | O oyuncu olmasının dışında benim arkadaşım.* ► **zarf 1** ek olarak, aynı zamanda: *Birçoğuna ek olarak ben kendi işimide yababiliyorum.* ■ [cümleleri bağlayan zarf] ek bir fikri ya da açıklamayı anlatmak için kullanılır: *Seni uyaracak hiç zamanım yoktu. Ek olarak emin de değildim.*

Başka maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, tanım, tanımlama, farklı kullanım biçimleri, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı, eş dizimlilik, başka maddeye gönderim.*

Türkçe Sözlük'teki *başka* maddesinde *heceleme* (baş-ka) bilgisi, *yapı bilgisi* (baş+ka), , *başka maddeye gönderim* (bakınız bambaşka) ve *köken bilgisi* dışındaki diğer madde girdileri mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (sıfat), *tanımlama, tanımlama, farklı kullanım biçimleri* (edat), *deyim, atasözü ile birleşik fiillerin kullanımı* (Başka işi yok mu?), *eşdizimlilik* (başka başka, başka biri). MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (baş+ka), *tanım, tanımlama, farklı kullanım biçimleri* (takı), *deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* (*başka diye çingeneye derler, başka gözle bakmak vb.*), *eş dizimlilik* (başka başka), *başka maddeye gönderim* (bk. bambaşka) bulunmaktadır. Ama madde başının hecelenmesi eksiktir. ODE'de *besides* maddesinde *kelime türü, tanım, tanımlama ve farklı kullanım biçimleri* bulunmaktadır.

64.ile:

TS. bağ. 1. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz: “*Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz.*” - Ö. Seyfettin **2.** Bazı soyut adlara getirildiğinde “... olarak... bir biçimde” anlamında durum zarfları oluşturan bir söz: *Merhametle ona bakıyordu.* **3.** Cümle içinde aynı görevde bulunan iki öğeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz: *Annesi ile babası geldiler. Leyla ile Mecnun. Gelmeleri ile gitmeleri bir oldu. ...ile beraber 1)* – diği anda: *Güneşin batmasıyla beraber hava soğuyuverdi.2)* -den başka: *Mektup*

yazmakla beraber telgraf da çekti. 3) –diği halde: Yıllarca çalışmakla beraber yine başaramadı.

MBTS. bağl. (Eski Türk. *il-mek* “takılmak, ilişmek”ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla *il-e*) [Bugün daha çok ekleşmiş olarak *+la, +le* şeklinde kullanılır] 1. İki kelimeyi, iki öbeği birbirine bağlar: “*Elma ile armut.*” “*Arsa ile dükkân.*” “*Leylâ ile Mecnun.*” *İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı.*” “*Güçlülükle kolaylık.*” “*Korkuyla sevinç.*” 2. *takı.* İsimlerin sonuna gelerek berâberlik, refâkat, vâsita, araç, hal, tarz, ilişki vb. anlamlarda zarflar yapar: “*Ahmet ile geldim, vapur ile döneceğim.*” “*Bıçakla kestim.*” “*Onunla tartıştık.*” *Mekke şehri nûr ile doldu kamu* (Süleyman Çelebi). *Ben bu hal ile üç gün yaşamam* (Nâmık Kemal). *Dinliyor vecd ile tekrâralınantekbiri* (YahyâKemal). 3. Fiil isimlerinden sonra kullanıldığında sebep bildirir: “*Oraya gitmekle hatâ ettin.*” “*Bu işe girmekle iyi etmedin.*” *Bir kez “ol” demek ile oldu cihan* (Süleyman Çelebi). 4. İyelik ekinden sonra geldiğinde işin hemen olduğunu bildirir: “*Gelmesi ile gitmesi bir oldu.*” “*Paydos zilinın çalması ile herkes dışarı fırladı.*”

ODE.(with) ► edat 1 eşlik etmek (diğer bir insana veya şeye): *bir şişe kırmızı şarap ile güzel bir biftek.* 2 Bir şeye sahip olmak: *beyaz yakalı çiçek desenli bluz* ■ giymek veya taşımak: *kalın gözlüklü küçük adam* 3 Bir eylemi gerçekleştirebilmek için bir alet kullanmak: *balığı bıçakla kes | inceleme öncesi asit ile tedavi.* ■ maddeyi bir amaç için kullanmak: *şişeyi su ile kullanmak* 4 Bir şeye karşıtlık bildirir: *tartışma diğer adama karşı çıktı.* 5 Bir kişinin bir şey yaparken içinde bulunduğu tutum ya da hal: *insanlar memnuniyetle bağırdılar.* 6 Sorumluluk bildirir: *onu benimle bırak.* 7 İlişkili olarak: *Babam bana sinirlenecek.* ■ belirli bir durum ya da gerçekten etkilenmek: *o gripten dolayı yatakta yatıyor.* ■ bir durumun sonucunda oluşmak: *o korkudan titriyordu.* ■ bir şeyden dolayı bir şey olmak: *bilgelik yaşla birlikte oluşur.* 8 bir yerde çalışmak: *O şuanda Inland Revenue ile çalışıyor.* ■ hizmet kullanmak: *Ben parasal işlerimi TSB ile yapıyorum.* 9 Aynı yönde devam etmek: *Balinalar genellikle akıntının yönüyle yüzer.* 10 Bir şeyden ayrılmayı veya bölünmeyi anlatır: *birinin en sevdiği eşyasından ayrı düşmesi | onları işleri vazgeçilebilirdi.*

-DEYİMLER **away (or off or out etc.) with** bir kişiyi ya da şeyi ısrarla uzağa gönderme veya götürme: *kafası gitmiş* ■ *İskoçyada şüphecilik ve reddetmeyi anlatır* **be with someone** 1 Birilerini desteklemek veya katılmak: *bu konuda hepimiz seni*

destekliyoruz. 2 [sıklıkla olumsuz kullanılır] bir kişinin ne söylediğini anlamak: *ben seni anlamıyorum. with it 1* resmi olmayan kullanım güncel veya moda: *en son çıkan filmleri alan genç. 2* resmi olmayan kullanım[sıklıkla olumsuz kullanılır] uyanık veya algısı açık olan: *bu sabah gerçekten uyanık değilim. 3* resmi olmayan kullanım ek olarak; yanı sıra: *o iyi kalpli ve yanı sıra zeki bir erkek gibi görünüyor. with thato* olaydan sonra; o zaman: *o, o olaydan sonra odadan bir hışımla çıktı.*

-KÖKEN Eski İngilizce muhtemelen Almanca edat olan ve İngilizcedeki eski kullanım olan ‘adverse, opposite’ kelimeleteri ile bağlantılı olan edatın kısaltması olabilir

İle maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, kullanım bilgisi, tanım, tanıklama, farklı kullanım biçimleri.*

Türkçe Sözlük’teki *ile* maddesinde *heceleme* (i-le) bilgisi ve *yapı bilgisi* (il-e), dışındaki diğer madde girdileri mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (bağlaç), *tanımlama, tanıklama, farklı kullanım biçimleri* (zarf, edat). Türkçe Sözlük’te birinci anlam için verilen tanıklama cümlesinde (Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz. - Ö. Seyfettin) *ile* sözcüğü bağlaç görevinde değildir. Tanım da (Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz) bağlaç tanımı değildir. Ancak verilen kelime türü bağlaçtır. Buradaki kelime türü etiketi *edat* olarak değiştirilmelidir. MBTS’nin bu maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi* (il-e), *kullanım bilgisi* [Bugün daha çok ekleşmiş olarak +la, +le şeklinde kullanılır], *tanım, tanıklama ve farklı kullanım biçimleri* (takı) kullanıcıların bilgisine sunulmuştur. ODE’de *with* maddesinde *kelime türü (edat), tanım, tanıklama, deyim ve atasözü kullanımı ile köken bilgisi* bulunmaktadır.

65.çünkü:

TS. *bağ. (çü'nkü) Far. çün + ki* Şundan dolayı, şu sebeble, zira: “Ben şimdi sizin fikrinizi tenkit etmeyeceğim çünkü faydasızdır.”-Ö. Seyfettin.

MBTS. ÇÜNKÜ-ÇÜNKİ *edat.* (Fars. *çünki*) **1.** Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zîrâ: *Çünkü Tuna elden gidince vatan kalmıyor* (Nâmık Kemal). *Hem daha rahat*

uyuyabilirdin, çünkü saçakların altında sabahlara kadar didişen kuşlar da yok (Rûşen E.Ünaydın). ♦ **eski**. 2. Mâdemki: Çünkü dilber bana meylin yok idi / Ezelinden ikrar vermeye idin (Kayıkçı Kul Mustafa). 3. Ne zaman ki, vaktâ ki: Çünkü ol şâh erdi on dört yaşına (Süleyman Çelebi).

ODE.(because) ► **bağlaç** bu sebepten dolayı, zira: *biz onu yaptık çünkü sorumluluk hissettik | çünkü benim deneyimsiz olmam benim algımın eksik olduğu anlamına gelmez.*

-DEYİMLER **because of** sebebiyle; -den ötürü: *onlar bebekten dolayı buraya taşındılar.*

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızcadan etkilenmiş *par cause de* (sebebiyle) sözcük öbeğinden alınmıştır.

KULLANIM 1 because bağlacı olumsuz bir cümleden sonra kullanılırsa, bağlacın belirttiği sebepten şüphe duyulduğu anlamına gelir. Örneğin “*O gitmedi çünkü o hastaydı.*” Cümlesinde onun hasta olup olmadığı konusunda şüpheler olduğu kastedilmektedir. Onun gitmeme sebebinin daha farklı olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden bu anlamdan kaçınmak için birinci cümleden sonra yani because bağlacından önce virgül kullanmak gerekmektedir. 2 **and** ve **but** bağlaçlarında da olduğu gibi, because bağlacıda cümlenin başında kullanmak yanlıştır fakat bu anlamdan kaçınmak için because bağlacı hem yazılı hemda sözlü metinlerde bu şekilde kullanılmıştır. 3 **the reason....is because** yapısı kullanılmaktadır. Bakınız **USAGE** at **REASON**.

Çünkü maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, farklı kullanım biçimleri, tanım, tanıklama, kullanım türü*

Türkçe Sözlük'teki *ile* maddesinde *heceleme* (çün-kü) bilgisi, *çeviri yazı* (çünkü), *farklı kullanım biçimleri, kullanım türü (eski)* dışındaki diğer madde girdileri mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (bağlaç), *telaffuz (çü'nkü)*, *köken bilgisi (Frasça)*, *tanımlama ve tanıklamadır*. Bunların yanında Türkçe Sözlük'te kelimenin yapısı (*Far. çün + ki*) verilmiştir. Ancak yabancı kökenli bir kelime için bu asgari sözlüksel gerekliliklerden biri değildir. MBTS'nin bu maddesinde *farklı kullanım biçimleri, kelime türü (edat), köken, çeviri yazı, tanımlama, tanıklama ve kullanım türü*

(eski) bulunmaktadır. Diğerleri ise göz ardı edilmiştir. ODE’de *because* maddesinde *kelime türü (bağlaç), tanım, tanıklama, deyim ve atasözü kullanımı, kullanım bilgisi, başka maddeye gönderim (Bakınız USAGE at REASON) ile köken bilgisi* bulunmaktadır.

66.ve:

TS. bağ. *Ar. ve* İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz: “*Galiba bir vehme kapılıyorum ve galiba bir hastalık beynimi kemiriyor.*”-A. Gündüz.

→*ve benzeri, ve diğeri, vesair, vesaire, veya, veyahut*

MBTS. bağl. (*Ar. ve*) İki kelime, cümle ve öbeği birbirine bağlar, ile: *İnsanlar gibi cem’iyyât-ı beşeriyye de yaşamak ve büyümek ister* (Cenap Şahâbeddin). *Leylâ ve Mecnun’u hatırla* (Yâkup K. Karaosmanoğlu). *Yüzüme baktı ve gülümsedi* (Refik H. Karay) [Sessiz ile biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonra u, ü; sesli ile bitenlerden sonra vü okunur. Bu şeklin Türkçe kelimelerden sonra da kullanıldığı olmuştur: “*Subh u şam.*” “*Zevk u safâ.*” “*Îş ü nûş.*” “*Kadr ü kıymet.*” “*Safâ vü keder.*” “*Ay u gün.*” “*Er ü avrat.*” “*Âbâ vü ecdat.*”]. ■ Klişeleşmiş bâzı söyleyişlerin başında da yer almıştır: ***Ve ba’dü:*** Bundan sonra, şimdi; bir yazı veya konuşmada asıl maksada girilirken kullanılır: ***Ve gayruhu:*** Ondan başka. ***Ve ger ni:*** Aksi halde, yoksa, ve illâ: *Eğer destûr olursa anı edem / Ve ger ni dönüben işime gidem*(Şehnâme Terc.). *Sözümü dinlese kurtara başın / Ve ger ni ağu edem ana aşın* (Şehnâme Terc.). ***Ve illâ:*** Aksi halde, yoksa: “*Çok çalışmalısın ve illâ sınıfta kalırsın.*” ***Ve kıs alâ-hâzâ – Ve kıs aleyhi’l-bevâki:*** Geri kalanını sen buna kıyas et. ***Ve lâ-siyyemâ:*** Bilhassa, özellikle: *Husûsen şeş kalem ve lâ-siyyemâ hâdim-i Kitâb-ı Kerim olan nesih ve sülüste hüsn-i hat tarafına dahi teşvik ile...* (Tuhfe-i Hattâtin). ***Ve lehû:*** “Bu da ona âit, bu da onundur” anlamında olup daha çok aynı şâire âit arka arkaya gelen mısra ve beyitlerin başına yazılır [*Ve lehû eyzan* şeklinde de kullanılır]. ***Ve mine’l-garâib:*** Çok garip, çok acâyip. ***Ve mine’l-havâdis:*** İşte havâdis.

ODE. (and) ►bağlaç 1 birlikte kullanılan aynı cümle, cümlecik ya da sözcük öbeğinin parçalarını bağlamak için kullanılır: *ekmek ve tereyağ | onlar okuyabilirler ve yazabilirler | yüz ve elli.* ■ İkincisi birincisini takip eden iki cümlecığı bağlamak için

kullanılır: *Oetrafında döndü ve dışarı çıktı.* ■ İkincisi birincisinin sonucunda oluşan iki cümleciği birbirine bağlamak için kullanılır: *aniden bir sel oldu ve ertesi gün kasaba sular altında kaldı.* ■ sürekli gelişimi vurgulamak için iki aynı dereceli sıfatı arka arkaya kullanırken kullanılır: *daha ve daha iyi hale gelmek.* ■ iki aynı kelimeyi bir süreç ve yoğunluk anlatmak için arka arkaya kullanılır: *ağladı ve ağladı.* ■ aynı isim veya türlerin farklı niteliklere sahip olduğunu anlatmak için iki aynı kelime arka arkaya kullanılır: *bütün insan vücüdü araştırılmış ve ortaya çıkarılmıştır- fakat sorunlar ve hastalıklar vardır.* ■ toplama yaparken iki rakamın arasında kullanılır: *altı ve dört on eder.* ■ eski ardışıklığı kastetmek için iki rakamın birbirine bağlamak için kullanılır: *bir sıra adam iki iki yürüyordu. 2 ekstra bir yorumu anlatmak için kullanılır: eğer sıra seçim yapmaya gelirse - ve bu olabilecek en kötü şeyse - onun ailesine sırtını dönmesidir.* ■ bir kişi konuşurken bir diğerinin araya girip soru sormasında kullanılır: ‘mektubu onun çantasında buldum.’ ‘Ve onu açtın mı?’ ■ yeni bir konuyla ilgili bir durumu anlatmak isterken kullanılır: *ve şimdi sıra tatlıda.* 3 resmi olmayan kullanım niyet belirtmek için iki fiil arasında **to** yerine **and** kullanılır: *onun söylediğini çalışacağım ve yapacağım.* Aşağıda kullanım bilgisine bak.

KULLANIM Hala birçok kişi *and, but, because* gibi bağlaçları cümle başında kullanımının yanlış olduğunu düşünüyor. *And* ile başlayan cümlenin yarım ve yanlış olduğu kanaatindedir. Fakat yazarlar yıllardır bu öneriyi dikkate almamışlardır ve *and* bağlacını cümle başında kullanmışlardır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi: *Hükümetin mahkemede kazanma olasılığı nedir? Ve sonuçlar nelerdir?* 2 Çok az sayıdaki fiilden sonra (try, go, and come) ikinci bir fiil gelirse arada *and* kullanılabilir: *We are going to try and explain it to them* (Biz onu onlara açıklamaya çalışacağız) veya *Why don't you come and see the film?* (Neden gelip filmi görmüyorsun?) Buradaki **and** ‘to’ edatının yerine kullanılmıştır. *We are going to try to explain it to them* cümlesinde olduğu gibi.

Ve maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, köken bilgisi, tanım, tanımlama, eşdizimlilik.*

Türkçe Sözlük’teki *ve* maddesinde asgrai sözlüksel girdilerin hepsi mevcuttur. Bunlar, *kelime türü* (bağlaç), *köken bilgisi* (Arapça), *tanımlama, tanıklama ve eşdizimlilik*dir. *Ve* ile eş dizimli olan kelimeler şunlardır: “*ve benzeri, ve diğeri, vesair, vesaire, veya, veyahut*”. MBTS’nin bu maddesinde *kelime türü* (bağlaç), *köken bilgisi* (Arapça), *tanımlama, tanıklama ve eşdizimlilik* mevcuttur. Bu sözlükte ayrıca kelimenin

kullanım bilgisi de verilmiştir. Ancak bu bilgi, yani [Sessiz ile biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonra u, ü; sesli ile bitenlerden sonra vü okunur. Bu şeklin Türkçe kelimelerden sonra da kullanıldığı olmuştur: “Subh u şam.” “Zevk u safâ.” “İş ü nûş.” “Kadr ü kıymet.” “Safâ vü keder.” “Ay u gün.” “Er ü avrat.” “Âbâ vü ecdat.”] bilgisi, güncel bilgilere dayanması gereken genel sözlükler için asgari niteliklerden biri değildir. ODE’de *and* maddesinde *kelime türü (bağlaç), tanım, tanıklama, kullanım türü (resmi olmayan kullanım, eski)* ve kullanım bilgisi sözlüksel unsurlar bulunmaktadır.

67.öteki:

TS. zm. 1 Diğeri, öbürü: “*Bu iki perdelik bir oyun imiş, bitince ötekini oynayacaklarmış!*”-M. Ş. Esendal.**2 sf.** Sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan. **3 sf.** Öbür, diğer. **4 sf.** Top. b. Mevcut kültürün içinde dışlanmış olan.

→*öteki beriki, öteki dünya*

MBTS. sf. 1. Bahsedilen veya benzeyen iki nesne yahut kimseden önem veya yer bakımından uzakta olanı. Karşıtı: BERİKİ: *Şu evden öteki eve gidinceye kadar* (Nâmık Kemal). *Öteki adam Fransızca şunları söyledi* (Peyâmi Safâ). *Öteki operatorün kararını anlattım ve bundan çok müteessir olduğumu söyledim* (Peyâmi Safâ). **2. zamir.** Bahsedilenden, bilinenden başka, öbür, diğer: *Ötekiler karıncayı ve arıyı, berikiler kelebeği ve ağustos böceğini hatırlatır* (Cenap Şahâbeddin). *Biri yanı başımda / İçer içer, öteki kıskanır* (Orhan V. Kanık). o **Öteki âlem (dünya):** Âhiret. **Öteki beriki:** Lâlettâyin, olur olmaz birtakım kimseler, şu bu: *Öteki beriki yavaş yavaş dağılmaya başlar* (Nâmık Kemal). *Tüccardan birinin gâyet sefih bir oğlu varmış. Pederinin vefâtında tediye etmek üzere ötekinden berikinden birçok para istikraz edermiş*(Fâik Reşat). *Ali Rızâ Bey artık kızlarının her gün sokak sokak gezmelerine, ötekiyle berikiyle konuşmalarına da izin vermiyor* (Reşat N. Güntekin). • **Ötekisi zamir.** (İyelik ekinin kalıplaşmasıyla) Ötede bulunan kimse veya şey, diğeri, öbürü: “*Biri durdu, ötekisi koşmaya başladı.*”

ODE. (other) ► sıfat veya zamir 1 Daha önce bilinen veya bahsedilenden farklı olan bir şey ya da birisini anlatmak için kullanılır: [sıfat] *diğer insanlar onun zor olduğunu düşünüyorlar.* |[zamir]*öteki ile bağlantılı olmayan bir dil.* ■ ikinci alternatif

: [sıfat] *caddenin öteki tarafı* [[zamir] *o ilk önce bir kolunu savurdu daha sonra ötekini | onun anne veya babasından biri ya da öteki.* ■belirli bir grupta daha önce bahsedilmeyen:[sıfat] *onlar öteki üçünü ambulansa taşıdılar* [[zamir] *Fredie yola çıktı diğerleri onu takip etti.* 2 ek olarak:[sıfat] *bir diğer tavsiye cümlesi | bu iş ötekilere ek olarak 49 eleman daha gerektiriyor.* 3 [zamir] **(the other)**İngiliz İng. Resmi olmayan kullanımüstü kapalı bir şekilde cinsel münasebeti anlatmak için kullanılır: *diğerinden biraz* 4 [zamir] **(the other)** Felsefe&Sosyoloji bir şeye veya kişiye zıt olan, farklı olan, uzak olan şey.

-KÖKEN eski İngilizcede *ōther*, Almanca kökenli; Flemenkçe ve Almanca il bağlantılı *ander*, hint-avrupa dil ailesine ait farklı anlamına gelir.

Öteki maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, yapı bilgisi, heceleme, tanım, tanıqlama, farklı kullanım biçimi, kullanım türü, eşdizimlilik.*

Türkçe Sözlük'teki *öteki* maddesinde asgari sözlüksel girdilerden *heceleme* (ö-te-ki) ve *yapı bilgisi* (Öt-e+gI; "Asya Türkçesinde yaygın olan ve Anadolu ağızlarında yakın döneme kadar yaşayan *öt*-fiili "geçmek" anlamındadır - Nişanyan Sözlük. –e zarf fiil ekidir. +gI ise isimden isim yapım ekidir. İsimleri sıfatlara çevirir. Türkçede önceki, sonraki vb. örnekler bu kapsamda değerlendirilebilir.) bulunmamaktadır. Diğer sözlüksel unsurlar ise şöyledir: *kelime türü* (zamir), tanıqlama, tanıqlama, farklı kullanım biçimi (sıfat), kullanım türü (toplum bilimi) ve eş dizimlilik (*öteki beriki, öteki dünya*). MBTS'nin bu maddesinde *kelime türü* (sıfat), *köken bilgisi* (Arapça), tanıqlama, tanıqlama, farklı kullanım biçimi (zamir) ve eşdizimlilik (*öteki alem vb.*) mevcuttur. *Heceleme* ve *yapı bilgisi* bulunmamaktadır. ODE'de *other* maddesinde *kelime türü* (sıfat ve zamir), *tanım, tanıqlama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi* (sıfat ve zamirler, Amerikan İngilizcesi ve İngiliz İngilizcesi), kullanım türü (resmi olmayan kullanım, felsefe ve sosyoloji) ve *köken bilgisi* sözlüksel unsurlar bulunmaktadır.

68.herkes:

TS. zm. (*he'rkes*) Fars. *her+kes* İnsanların bütünü, cümle alem: "Neylersin ölüm herkesin başında / Uyudun uyanamadın olacak"- C. S. Tarancı. **herkes aklını pazara çıkarmış, yine kendi aklını almış** "insanlar kendi akıllarını başkalarından üstün görürler" anlamında kullanılan bir söz. **Herkes bildiğini okur** "başkaları ne söylerse

söylesin, herkes kendi düşünüşüne göre iş yapar” anlamında kullanılan söz. **Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz** “herkes iş yapar ama o işin gerektirdiği ustalığı gösteremez anlamında kullanılan bir söz”. **Herkes gider Mersine biz gideriz tersine** “bir işin bilerek ters yapıldığını, yolunda yapılmadığını anlatan bir söz”. **Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya (veya doğru) getiremez** “herkes bir iş yapar ancak istenildiği kadar güzel ve kusursuz olmaz” anlamında kullanılan bir söz. Herkes kendi ayıbını bilmez “insan kendi kusurunu göremez, bilemez” anlamında kullanılan bir söz. **Herkes kendi ölüsü için ağlar** “hiç kimse başkasının acısının içimde duymaz, onun yüreğini sızlatan onun kendi acısıdır” anlamında kullanılan bir söz. **Herkesin ağzı torba değil ki büzesin** “başkalarının söylediklerine engel olamazsınız” anlamında kullanılan bir söz **herkesin aklı bir olsa koyuna çorba bulunmaz** herkes aynı şeyi bilse ve yapabilseydi, geri kalan işleri yapacak kimse bulunamazdı” anlamında kullanılan bir söz, **herkesin arşına göre bez vermezler** “genel kurallar herkesin istek ve ihtiyacına göre bozulamaz” anlamında kullanılan bir söz **herkesin bir derdi var değirmencininki su** “herkesein kendi yaşayışı ile ilgili bir derdi vardır, bir kişinin derdi ötekinkine benzemez ” anlamında kullanılan bir söz. **Herkesin ettiği yoluna gelir** “bir kimse başkasına ne yaparsa kendisi de aynı şeyle karşılaşır” anlamında kullanılan bir söz. **Herkesin geçtiği köprüden sen de geç** “herkesin tuttuğu yoldan sen de git” anlamında kullanılan bir söz. **herkesin gönlünde bir aslan yatar** her yiğidin gönlünde bir aslan yatar. **Herkesin hamuru ekmeğine göredir** “bir iş için yapılacak hazırlık, gereksinim ölçüsünde olmalıdır” anlamında kullanılan bir söz. **Herkesin tenceresi kapalı kaynar** “bir kimsenin durumu, içinde bulunduğu yaşayış şartları başkalarınca gereği gibi bilinemez” anlamında kullanılan bir söz. **Herkesin yorulduğu yere han yapılmaz herkesin** arşına göre bez vermezler.

MBTS. zamir. (Fars. *her* ve *kes* “kimse” ile) **1** Kim varsa hepsi, mevcut olan bütün insanlar: *Herkes silâh başına koşar* (Nâmık Kemal). *Herkes havada bir mûcizenin tecellisini bekliyor gibi idi* (Ahmet Hâşim). *Büyük Allah’ı anarken bir ağızdan herkes / Nice bin dalgalı tekbîr oluyor tek bir ses* (Yahyâ Kemal). **2** Seçme olmayan, ehil olmayan herhangi bir kimse [Bu anlamda olumsuz cümlelerde

kullanılır]: “*Bu yazıyı herkes okuyamaz.*” “*Herkes bu mânâyı anlayamaz.*” “*Bu kadar dik bir tepeye herkes çıkamaz.*” o **Herkes (ayrı) bir hava çalıyor:** Herkes bildiğini okuyor, aklına geleni söylüyor veya yapıyor. **Herkes gider Mersin’e (biz gideriz tersine):** Herkes gibi hareket etmiyoruz, işi ters tarafından yapıyoruz. **Herkes şapır şupur, bana yâ Rabbi şükür:** “Herkes payını alıyor da ben neden mahrum kalıyorum, benden neden esirgiyorsunuz” anlamında sitem sözü. **Herkesin (Her yiğidin) gönlünde bir aslan yatar:** Herkesin kendine göre erişmek istediği bir emeli vardır. **Herkesler: halk ağzı.** Kim varsa, herkes: “*Herkesler bize güldü.*”

ODE.(every one) ► **zamir** her insan: *herkesin rahatlamak için zamana ihtiyacı var.*

Herkes maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım, tanıqlama, kullanım türü, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı.*

Türkçe Sözlük’teki *herkes* maddesinde asgari sözlüksel girdilerden *heceleme* (her-kes) ve *kullanım türü* (halk ağzı, herkeş, herkesler) dışındaki asgari koşullar sağlanmıştır. Sözlüğü kullananlar, bu maddede *kelime türü* (zamir), *telaffuz* (he’rkes), *köken bilgisi* (Farsça), *tanım, tanıqlama* ile *deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* (“Herkes bildiğini okur.”, “Herkes kendi ölüsü için ağlar.” vb.) ile karşılaşır. Türkçe Sözlük’te *herkes* madde başı ile ilgili verilen *yapı bilgisi* (Fars. her+kes) zorunlu değildir. MBTS’nin bu maddesinde *kelime türü, köken bilgisi, tanıqlama, tanıqlama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* ile *kullanım türü* (halk ağzı, herkesler) bulunmaktadır. ODE’de *every one* maddesinde *kelime türü* (zamir), *tanım ve tanıqlama* dışından bir girdi söz konusu değildir.

69.hepsi:

TS. zm. (he’psi) Bütünü, tamamı, tümü, cümlesi: “*Mücrim onlarmış gibi, baktım, hepsi hüzünde/Çocuk utangaçlığı var hepsinin yüzünde*”-F. N. Çamlıbel.

MBTS. *zamir.* (İyelik ekinin kalıplaşmasıyla *hep+i* ve ek yığılmasıyla *hep+i+si*) (Bahsedilenlerin) Bütünü, tamâmı: *Arkadaşların hepsi toprak oldu, hepsi âhirete gitti* (Nâmık Kemal). *O mübârek, aziz şehitler ki / Hepsi seçmişler en güzel ölümü* (Orhan S. Orhon). *Hepsi der: Hangi şehir görmüş onun gördüğünü / Bizim*

İstanbul’u fethettiğimiz mutlu günü (Yahyâ Kemal). o **Hepsi bir kapıya (aynı kapıya)**
çıkır: Aralarında fark varmış gibi görünüyorsa da sonuçta aynı şeydir.

ODE. (all) ► **zamir ve belirteç, önbelirteç** belirli bir grup ya da nesnenin tamamının kapsamını ya da niceliğini anlatmak için kullanılır: [önbelirteç olarak] *tanıştığım insanların hepsi | o parasının hepsini ona bıraktı.* [belirteç olarak] *satılan arabaların hepsinin yüzde onu. | O bütün gün uyudu* [zamir olarak] [cümlecikle birlikte] *suçun hepsini üstlenmek | biz hepimiz farklı ihtiyaçlara sahibiz.* ■ [belirteç olarak] ne varsa hepsi: *o bildiğinin hepsini inkar etti.* ■ [belirteç olarak] var olan miktarın muhtemel en fazla olanını anlatmak için kullanılır. ■ [zamir] [cümlecik içinde] vurgu belirtmek için tek şey: *istediğimin hepsi yalnız kalmak* ■ zamir (etraftaki şeyleri ya da genel anlamda herşeyi anlatmak için kullanılır) her şey: *hepsi iyi | hepsi henüz yok olmadı.*

-DEYİM **all along** her zaman; başından beri: *her şeyi başından beri biliyordu.*
all and sundry herkes: *o herkesten adaletsiz yere eleştiri aldı.* **all but** neredeyse: *konu neredeyse unutulmuş* **all comers** özellikle resmi olmayan kullanım yarışma gibi her hangi bir etkinlikte yer alan herkes: şampiyon herkesi yendi.

-KÖKEN eski İngilizce all, eall Almanca kökenli: flemenkçe al ve Almanca all ile bağlantılı.

Hepsi maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, ses bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanım, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı.*

Türkçe Sözlük’teki *hepsi* maddesinde asgari sözlüksel girdilerden *heceleme* (hep-si), *yapı bilgisi* (hep-i-si), *ses bilgisi* (hepsi>hepsi), *köken bilgisi* (*Farsça hep+Türkçe -si*) ile *deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* bulunmamaktadır. Ama *kelime türü* (zamir), *telaffuz* (he’psi), *tanım ve tanıklama* mevcuttur. MBTS’nin bu maddesinde *kelime türü, yapı bilgisi, tanımlama, tanıklama* ile *deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* (*Hepsi bir kapıya, aynı kapıya, çıkır.*) bulunmaktadır. *Heceleme, telaffuz ve köken bilgisi* bulunmamaktadır. ODE’de *all* maddesinde *kelime türü* (zamir ve zarf), *tanım, tanıklama, farklı kullanım biçiminin gösterilmesi* (zamir ve

zarf), deyim ve atasözü bilgisi (all but), kullanım türü (resmi olmayan) ile köken bilgisi bulunmaktadır.

70. siz:

TS. zm. 1. Çokluk ikinci kişi zamiri. **2.** Bir kişiye saygı ve incelik belirtisi olarak kullanılan bir seslenme sözü. **Siz bilirsiniz** “nasıl isterseniz öyle olsun” anlamında kullanılan bir söz. **siz sağolun** “ne yapalım, ziyânı yok” anlamında kullanılan bir söz. **sizden** karşı taraftan olan (kimse). **sizden iyi olmasın** birinin orada bulunmayan bir kimseyi överken karşısındakine söylediği bir nezaket sözü: “*sizden iyi olmasın pek babacan, cana yakın bir adamdır.*”- H. Taner. **size**(veya **sizlere**) **ömür** bir kimsenin öldüğünü bildirmek için kullanılan bir söz. **size doyum olmaz** bir yerden ayrılırken söylenen bir nezaket sözü: “*Doktor size doyum olmaz, diye gülererek müsaade istedi. Ayağa kalktı.*”-Ö. Seyfettin.

→ *sizli bizli*

MBTS. zamir. (Eski Türkçe’den beri kullanılır) **1.**Çoğul ikinci şahsı gösterir: *Size mi’rac dürlerinden saçalım* (Süleyman Çelebi). *Pekâlâ! Siz de bizim gibi vatan yolunda ölmek istiyorsunuz*(Nâmık Kemal). *Mezarlığı hiçbir millet sizin anladığınız güzel tarzda anlayamamıştır* (Ahmet Hâşim). **2.** Saygı ve nezâket maksadıyla tek kişi için hitap sözü olarak kullanılır: “*Siz daha iyi bilirsiniz.*” “*Sizinle tanışmak isterim.*”

o **Siz bilirsiniz:** Nasıl isterseniz öyle yapın. **Siz kim oluyorsunuz (ki)?:** Kendinizi ne sanıyorsunuz? Sizin bunları söylemeye, bu işe karışmaya hiç hakkınız yok. **Siz sağ olun:** Bir zarar veya kayıp karşısında, “Ne yapalım, ziyânı yok, olmuş bir kere” anlamında kullanılır. **Sizde:** Sizin memleketinizde, topluluğunuzda, âilenizde, aranızda...: “*Sizde de bu âdet var mıdır?*” “*Sizde gelir dağılımı nasıldır?*” **Sizden:** **1.**Sizinle aynı fikirde, sizin taraftan. **2.**Parası sizin tarafınızdan ödenecek, masrafını siz çekeceksiniz, sizin ikrâmınız olacak: “*Çaylar sizden.*” **Sizden günah gitti:** Siz elinizden geleni yaptınız, artık olacıklardan sorumlu değilsiniz. **Sizden iyi olmasın:** Orada bulunmayan birinin iyiliğinden bahsederken karşısındakine, “Sizden daha iyi demek istemiyorum” anlamında söylenen bir nezâket sözü: *Bir kerecik, sizden iyi olmasın bir beyefendi ile gitmiştik* (Ahmed Midhat Efendi). *Geçende bizim bir balıkçı arkadaş var, sizden iyi olmasın...* (Burhan Felek). **Size doyum olmaz**

(doyulmaz): Tatlı tatlı sohbet edilirken gitme vaktinin geldiğini anlatmak için, “Ne kadar otursam size doyamam” anlamında kullanılır. **Size göre hava hoş:** Umurunuzda mı? Öyle de olsa böyle de olsa size tesir etmez, sizin için farketmez. **Sizler bâkî:** Ölen bir kimsenin arkasından “Sizlere ömür” anlamında söylenir: *Kadıköyü’nde bir yerde bir genç hizmetçi var. Daha doğrusu hizmetçi de değil ya ahretlik, evlâtlık gibi bir kız var. Berâber, kardeş gibi büyüdüğü küçük hanımı sizler bâkî vefat etti* (Hüseyin R. Gürpınar). **Sizlere ömür:** Bir kimsenin öldüğünü anlatmak için söylenir: *Bugün sizlere ömür irtihal etti* (Nüvit Özdoğru). **Sizli bizli:** Resmî, samîmiyetten uzak: “*Artık şu sizli bizli konuşmaları bıraksak!*”

- **Sizce** zf. (*siz* zamirinin eşitlik hâli) Size göre.
- **Sizcileyin** zf. (*siz* zamirinin eşitlik hâli) Sizin gibi.

ODE.(you) ►zamir [ikinci kişi tekil veya çoğul hali] **1** konuşmacının kastettiği kişi ya da kişileri anlatmak için kullanılır: sen *dinliyormusun?* | *Ben seni seviyorum* ■ aynı sınıftan insan ya da insanları anlatmak için kullanılır: *siz Amerikalılar* ■ iki ya da daha fazla insanı kastederek ümlem cümlesi içinde kullanmalıdır: *siz aptallar | hey, siz!* ■ *Batı Hindistan* senin: *I didn't know that was you nickname (ben onun senin takma ismin olduğunu bilmiyordum)* **2** genel manada herhangi bir kişiyi kastederken kullanılır: *bir süre sonra siz buna alışsınız*

-DEYİMLER **you and yours** sen senin ailen ve yakın arkadaşların hep birlikte. **You-know-who** (or **you know what**) dinleyicinin bildiği kimliği belli olmayan bir kişi: *bakan kimliği belli olmayan kişiler tarafından yağmalandı.*

-KÖKEN eski İngilizce: êow ismin –i hali ve –e hali gê (bakınız yê), batı almanya kökenli; flemenkçe u ile almanca euch ile bağlantılı.14. yüzyıl boyunca ye, thou ve thee you ile yer değiştirmeye başlamıştır.17. yüzyılda ise tamamen her durumda ve sayı için ikinci tekil şahıs yerine kullanılmıştır.

Siz maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, tanım, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı, eş dizimlilik.*

Türkçe Sözlük'teki *siz* maddesinde asgari sözlüksel girdilerin tümü bulunmaktadır. Sözlüğü kullananlar, bu maddede *kelime türü* (zamir), *tanım, tanıklama,*

deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı ile eş dizimlilik (sizli bizli vb.) girdilerini bulabilirler. Ancak bu maddede verilen ilk iki anlama dair bir tanımlama mevcut değildir. Var olan örnek cümleleri *deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* ile ilgilidir. İlk iki anlamı da belirginleştirecek örneklere ihtiyaç vardır. MBTS'nin bu maddesinde yukarıdaki asgari koşulların hepsi yerine getirilmiştir. Kullanıcılar *kelime türü, tanım, tanımlama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı ile eş dizimlilik* unsurlarına ulaşabilirler. ODE'de *you* maddesinde *kelime türü* (zamir), farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi (sen – siz, Batı Hindistan), *tanım, tanımlama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* (you and yours – sen ve sizinkiler) ile *köken bilgisi* girdileri mevcuttur.

71.belki:

TS. *zf. (be'liki) Ar. bel+ Far. ki* 1.Olabilirki, muhtemel olarak: “*İşte en basit bir sebep. Belki sadeliğinden tuhaf geliyor insana.*”- N. F. Kısakürek. 2.bağ. Olsa olsa, ya...ya..., ihtimal: “*Belki bir sabah vakti, belki bir gece yarısı/ Artık nefes almayı bırakıp gideceğiz*”-Z. O. Saba. **belki de** “şu da olabilir” anlamında kullanılan bir söz: “*Belki de bu durumun kusuru bizde.*”- B. Felek.

MBTS. *zf. (Ar. bel “ancak, fakat”tan Fars. ki ile bel+ki)* 1.Olabilir, olabilir ki, bir ihtimâlê göre, muhtemelen: *Deniz ufkunda bu top sesleri nereden geliyor / Barbaros belki donanmayla seferden geliyor* (Yahyâ Kemal). *Belki de bu, köşkte son gecem* (Peyâmî Safâ). 2. Hatta, bile: *Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın* (Mehmet Âkif). *Dururdu belki o dem kalb-i kâinat bile* (Hüseyin Sîret). 3. Olsa olsa, ancak: “*O kadar ağır ki belki ikimiz berâber tutarsak kaldırabiliriz.*”

ODE. (possibly) ► zarf 1[zarf tûmcesi] ihtimal (şüphe veya karasızlık anlatmak için kullanılır): *O kendisinin yalnız olduğunu fark etti, belki sağ kalan tek kişiydi.* ■ [kip ile birlikte kullanımı] kibar ricalarda kullanılır: bir *fincan çay daha almam mümkün mü acaba?* 2 [genellikle kip ile birlikte] özellikle muhtemel ya da ulaşılabilir şey bağlamında: ■ şaşkırtıcı veya hayret verici bir şey karşısında bir kişinin hissettiklerini vurgulamak istediğinde kullanılır: *Böyle bir şey mümkün olabilir mi?* ■ Birisinin bütün gücünü harcayarak bir şey yaptığını anlatmak için kullanılır: *mümkün olduğu kadar ses yap.*

Belki maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi.*

Türkçe Sözlük'teki *belki* maddesinde heceleme (bel-ki) dışındaki asgari niteliklerin hepsi vardır. Sözlüğü kullananlar bu maddede *yapı bilgisi* (Ar. bel+ Far. ki), *kelime türü* (zarf), *telaffuz* (be'li), *köken bilgisi* (Ar. bel+ Far. ki), *tanımlama, tanıklama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi* (bağlaç) bilgilerini bulabilirler. MBTS'nin bu maddesinde *yapı bilgisi, kelime türü, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama, farklı kullanım biçimlerinin gösterilmesi* (olsa olsa, ancak) bilgileri bulunmaktadır. Ancak *heceleme* ve *telaffuz bilgileri* bulunmamaktadır. ODE'de *possibly* maddesinde *kelime türü* (zarf), *tanım, tanıklama ve kullanım bilgisi mevcuttur. Kullanım bilgisi ise şu şekildedir: 1* [kip ile birlikte kullanımı] kibar ricalarda kullanılır: *bir fincan çay daha almam mümkün mü acaba? 2* [genellikle kip ile birlikte] özellikle muhtemel ya da ulaşılabılır şey bağlamında: ■ şaşırtıcı veya hayret verici bir şey karşısında bir kişinin hissettiklerini vurgulamak istediğinde kullanılır: *Böyle bir şey mümkün olabilir mi? ■ Birisinin bütün gücünü harcayarak bir şey yaptığını anlatmak için kullanılır: mümkün olduğu kadar ses yap.*

72.çabukça:

TS. *zf. (çabu'kça) Çabucak: "Devlet kapısına gelmiş bir işin olacağı yahut olmayacağı bir oda içinde çabukça anlaşılıyor."*- M. Ş. Esenal.

MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (promptly) ► zarf **1** çok az ya da hiç erteleme olmadan; acilen: *o cezayı çabukça ödedi.* ■ Bir kişi bir şeyin hemen arkasına başka bir şey yaptığı zaman şaşkınlık veya hafif onay vermeme durumunu anlatmak için kullanılır: *O her zaman kredi kartı borcunu kapatmayı başarır ve hemen tekrar alışverişe gider.* **2** tam belirlenmiş saate; dakik: *Jamie saat tam sekiz buçukta geldi.*

Çabukça maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, köken bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, tanımlama ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *çabukça* maddesinde *yapı bilgisi* (çabuk-ça), *heceleme* (çabuk-ça) ve *köken bilgisi* (Farsça çabuk + Türkçe -ça) girdileri bulunmamaktadır. Bu madde başının kökeni tam net değildir. Nişanyan Sözlük'te “*Osmanlı kaynaklarında Farsçadan alıntı olarak gösterilir; ancak Farsça biçimin Türkî kaynaklı olması da olasılık dâhilindedir. • 5. yy'dan önceki bir tarihte muhtemelen Orta Farsçadan alıntı olan EErM çapug üuuyunlu "hızlı, tez" biçiminin varlığı düşündürücüdür.*” bilgisi *çabukça* kelimesinin kökeninin muallâkta olduğu göstermektedir. Türkçe Sözlük'ün bu maddesinde kullanıcılar *kelime türü (zarf)*, *telaffuz (çabu'kça)*, *tanımlama (çabucak)*, *tanıklama* bilgilerini bulabilirler. Ancak buradaki tanımlama yakın anlamlı bir başka zarfla yapıldığından tatmin edici bir bilgi türü değildir ve kullanıcıları ikinci bir arama yapmaya mecbur bırakmaktadır. MBTS bu maddeyi içermemektedir. ODE'de *promptly* maddesinde sadece *kelime türü (zarf)*, *tanım ve tanıklama* girdileri mevcuttur.

73.çoğu kez:

TS. *zf.* Genellikle.

MBTS. Madde başı kaydı bulunmamıştır (Çok maddesinin alt maddesi olan çoğu kelimesinin yine bir alt maddesi olarak almıştır.).

ODE. (mostly)►**zarf** daha büyük parça veya sayı bağlamında kullanılır: *Suçlular sadece değil ama çoğunlukla erkektir.*■genellikle, sık sık: Bazı *iyi arkadaşlıklar edindim, fakat çoğu kez eski kafalı insanlarla karşılaştım.*

Çoğu kez maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *çoğu kez* maddesinde *yapı bilgisi* (çok-u+kez), *heceleme* (çoğu-kez) ve *tanıklama* girdileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (zarf)* ve, *tanımlama* (genellikle) bilgilerine ulaşabilirler. Ancak buradaki tanımlama yakın anlamlı bir başka zarfla yapıldığından tatmin edici bir bilgi türü değildir ve kullanıcıları ikinci bir arama yapmaya mecbur bırakmaktadır. MBTS bu maddeyi içermemektedir. Ancak *çok* maddesinin alt maddesi olan *çoğu* kelimesinin bir alt maddesi olarak çoğu kez bilgisine erişilebilir. ODE'de *mostly* maddesinde sadece *kelime türü (zarf)*, *tanım ve tanıklama* girdileri mevcuttur.

74. sadece:

TS.zf. (sa:dece)Yalnızca:“Biz burada sadece tekamül seyrine göre kabataslak bir tasnif denemesi yaptık.”-A. K. Tecer.

MBTS. zf. Yalnız, yalnızca, sâde: Paşa sâdece, “Haydi bakalım” diye mırıldandı ve odaya gene sessizlik bastı (Peyami Safâ). Fakat sâdece elini tuttum, hafifçe okşadım (Refik H. Karay). Belliki Evliyâ Çelebi bu şehri sâdece görmekte kalmamış onun hakiki benliğini kavramıştır. (Ahmet H. Tanpınar).

ODE. (merely) ► **zarf** yalnızca, sırf: Sessiz bir çocuk olan Gary sadece başını öne eğdi.

Sadece maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: köken bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, tanımlama ve tanıklama.

Türkçe Sözlük'teki sadece maddesinde köken bilgisi (Farsça sade + Türkçe -cA) ve heceleme (sa-de-ce) bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait kelime türü (zarf), telaffuz (sa:dece), tanımlama (yalnızca) ve tanıklama bilgilerine ulaşabilirler. Ancak buradaki tanımlama yakın anlamlı bir başka zarfla yapıldığından tatmin edici bir bilgi türü değildir ve kullanıcıları ikinci bir arama yapmaya mecbur bırakmaktadır. MBTS bu maddede sadece kelime türü, tanımlama ve tanıklama mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE'de merely maddesinde sadece kelime türü (zarf), tanım ve tanıklama girdileri mevcuttur.

75.göre:

TS. zf. 1. Bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince:“Kendime göre bir de aday buldum.”-A. Ağaoğlu.

2. Bakılırsa, hesaba katılırsa, göz önünde tutulunca, bakarak, nazaran:“Bilginlerin dediğine göre on milyona yakın Türk yurt değiştirdi.”- N. Araz.

MBTS. takı. (gör-mek'ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla gör-e) **1.**Uygun şekilde, uygun olarak: “Yaşına göre.” “Târihlerine göre.” Yarasına göre merhem sarsınlar (Pir Sultan Abdal). Eskiden kendimize göre yaşayışımız, giyinişimiz (...) vardı (Ahmet Hâşim). Gelen yabancılar ise hayâtımızı bozup onu meçhul bir düstûra

göre yeniden tanzim ettiler (Ahmet Hâşim). **2.** Göz önünde tutulursa, bakılırsa, nazaran: “Söylendiğine göre.” “Duyduğumuza göre.” “Yaşına göre çok dinç.” *Terkîb-i bendinden çıkardığımızı göre (...)* kendi liyâkatine uygun bir mevki elde etmek için bâzı teşebbüslere girmiş (Kaya Bilgegil). **3.** (...) Açısından, düşüncesince, kanâatince: “Törelere göre.” “Felsefî sistemlere göre.” *Dördüncü beyitle dokuzuncu beyit arasında sıra ile bu sevgilinin zulmü, şâire göre güzelliğinin derecesi (...)* anlatılıyor (Kaya Bilgegil). **4.** (Bir şeye) Uygun, elverişli: “O kız tam size göre imiş.” *Her ayağa göre değil kunduram* (Câhit S. Tarancı). *Tam bizimkinin vücûduna göredir* (Yusuf Z. Ortaç).

ODE. (accordingly) ► **zarf 1** belirli bir şartlar doğrultusunda uygun olan şey: *Onun planının ne olduğunu keşfetmek zorundayız ve ona göre davranmak zorundayız. 2* [zarf tümleci] sonuç olarak; dolayısıyla: *Kurallara aykırılık yoktu ve bu bağlamda herhangi bir disiplin soruşturması olmayacak.*

Göre maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *göre* maddesinde *yapı bilgis* (gör+A) ve *heceleme* (gö-re) bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (zarf), *tanımlama* ve *tanıklama* bilgilerine ulaşabilirler. Ancak buradaki tanımlama ile kelime türü etiketi arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. *Göre* kelimesi, bir zarf değil edattır. Korkmaz, yönelme durumu isteyen edatlar arasında saymıştır. Ona göre bu edatlar, “ait, bakarak, dair, dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, nazaran, rağmen, karşın vb.” sözcüklerdir. MBTS bu maddede sadece *kelime türü (takı)*, *yapı bilgisi (görmek'ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla gör-e)*, *tanımlama ve tanıklama* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE'de *accordingly* maddesinde *kelime türü* (zarf), *tanım, tanıklama ve kullanım bilgisi* [zarf tümleci] vardır.

76. yağmalamak:

TS.(-i) Yağma etmek.

MBTS. *geçişli f.* (< yağma+la-mak) Yağma edip ele geçirmek, yağma etmek: *Olsa dahi sâyesi hep kudsiyan yağmalayıp / Eyler idi zülfüne itr-ı gül-efşân-ı hikem* (Esrar Dede). *Hareketleriniz eşkiyâ hareketleri gibi olmalıdır; vurup kırıp talan*

edip yağmalayıp geri çekilmek, üssümüze dönmek (Mustafa N. Sepetçioğlu).

ODE.(loot) ► **fiil** [nesneli] özellikle savaş veya isyan anında (bir yerden) mal mülk çalmak: *polis, dükkanları yağmalayan protestocuların önünü kesti.* ■ isyan veya savaş içinde (mal mülk) çalmak: *Dağıtılmayı bekleyen tonlarca yiyecek yardımı yağmalandı.* ■ Hindistan da bir kişiden (bir şey) çalmak: *çete bir yolcudan 1.5 bin çaldı.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **looter** isim

-KÖKEN 19. Yüzyıl başları (fiil olarak) : Hintçeden alıntı lüt, Sanskritçede lunth- ‘soymak’

Yağmalamak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük’teki *yağmalamak* maddesinde *yapı bilgisi* (yağma+la-mak), *heceleme* (yağ-ma-la-mak) ve *tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (-i), ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. –i kısaltması Türkçe Sözlük’te “-i durum eki ile kullanılan fiil” anlamındadır. Yani nesne alabilen geçişli fiilleri gösterir. Bu maddede bulunan tanımlama bilgisi döngüselidir. Yani madde başını yine kendisi ile açıklamıştır: Yağmalamak = Yağma etmek. MBTS bu maddede sadece *kelime türü* (geçişli fiil), *yapı bilgisi* (< yağma+la-mak), *tanımlama* ve *tanıklama* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE’de loot maddesinde *kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım*, *tanıklama*, *yapı bilgisi* (looter), farklı kullanım biçimi (Hindistan da bir kişiden (bir şey) çalmak) ve köken bilgisi (Hintçe) mevcuttur.

77.abartmak:

TS.(-i) 1.Bir nesneyi ya da durumu olduğundan daha önemli, daha büyük veya daha çok göstermek, mübalağa etmek. 2.Bir iş bir davranış vb.nde gereğinden fazlasına kaçmak, aşırıya kaçmak

MBTS. *geçişli f.* [Eski Türkiye Türkçesi’nde rastlanan ve bugün halk ağzında kullanılan kelime son zamanlarda yeniden canlandırılmış ve yazı dilinde de kullanılmaya başlanmıştır; eski metinlerde *obart-mak* şekli de vardır, ses taklidi k. olabilir] Olduğundan fazla göstermek, büyütme, mübâlağa ve îzam etmek.

ODE. (exaggerate) /ɛg'zadzəreɪt//ɪg'zadzəreɪt/ ► **fiil** [nesneli] bir şeyi gerçekte olduğundan daha geniş, daha iyi veya daha kötü göstermek: *O her hangi bir acıyı ya da ağrıyı abartmaya meyillidir.* [nesnesiz] *Üç gündür uyumadım. Abartmıyorum.*■(sıfat olarak kullanımı exaggerated) normal proporsiyonunun dışında genişletilmiş ve değiştirilmiş: *iri kafa ya da çatılmış kaş gibi abartılmış özellikler.*

-TÜREMİŞ HALLERİ: **exaggeratedly zarf, exaggerative sıfat, exaggerator isim**

-KÖKEN 16.yüzyılın ortaları: Latince *exaggerat-* ‘heap up’ (kümelenmek, toplamak) kelimesinden, *exaggerare* fiilinden *ex-aggerare*. Fiil orjinalinde yığmak, toplamak anlamına gelmektedir daha sonraları şiddetle övmek ya da kınamak anlamında değişmiştir, var olan anlamlarında güçlendirme yapılmıştır.

Abartmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kullanım bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıqlama.*

Türkçe Sözlük'teki *abartmak* maddesinde *kullanım bilgisi, heceleme* (a-bartmak) ve *tanıqlama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (-i), ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede sadece *kelime türü* (geçişli fiil), *kullanım bilgisi* [Eski Türkiye Türkçesi'nde rastlanan ve bugün halk ağzında kullanılan kelime son zamanlarda yeniden canlandırılmış ve yazı dilinde de kullanılmaya başlanmıştır; eski metinlerde *obart-mak* şekli de vardır, ses taklidi k. olabilir] ve *tanıqlama* mevcuttur. Diğer sözlüksel unsurlara ise yer verilmemiştir. ODE'de *exaggerate* maddesinde *telaffuz, kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım, tanıqlama, yapı bilgisi* (exaggeratedly, exaggerative, exaggerator) ve *köken bilgisi* mevcuttur.

78.caydırmak:

TS.(-i) Cayma işini yaptırmak.

MBTS. *oldurgan f.* (< cay-dır-mak) (-i/-den) Kararından döndürmek, vazgeçirmek: Alpaslan'ın caydırmasından çekinmişti (Mustafa N. Sepetçioğlu).

ODE.(dissuade) /dı'sweɪd/ ► **fiil** [nesneli] belirli bir eylemi yapmaması konusunda bir kişiyi ikna etmek: *Arkadaşları onu uçmaması konusunda caydırmaya*

çalıştı.

TÜREMİŞ HALLERİ: **dissuader** isim, **dissuasion** isim, **dissuasive** sıfat.

KÖKEN 15. Yüzyıl sonu (karşı tavsiye vermek anlamında):Latineden dissuadere, dis (terslik, zıtlık anlatır) +suadere (tavsiye, ikna)

Caydırmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *caydırmak* maddesinde *yapı bilgisi (cay-dır-mak), heceleme (cay-dır-mak) ve tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (-i)*, ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. Ancak tanımlamanın "Cayma işini yaptırmak." biçiminde yapılmış olması kullanıcıların kafalarındaki soru işaretlerini gidermemektedir. Çünkü maddebaşını içeren kelimelerle yapılmıştır. MBTS bu maddede sadece *kelime türü* (oldurgan fiil), *yapı bilgisi (-i ve -den)*, *tanımlama ve tanıklama* mevcuttur. *Yapı bilgisi (-i ve -den)* olarak sunulan -den, bu durum eki ile kullanılan fiil demektir. ODE'de *dissuade* maddesinde *telaffuz, kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım, tanıklama, yapı bilgisi* (dissuader, dissuasion, dissuasive) ve *köken bilgisi* mevcuttur.

79. dilimlemek:

TS. (-i) Dilimlere ayırmak, dilim dilim etmek.

MBTS. *geçişli f.* (< dilim+le-mek) Dilimlere ayırmak, dilmek.

ODE. (slice) ► **fiil [nesneli] 1** (bir şeyi, özellikle yiyeceği) dilimlere kesmek: *soğanı yuvarlaklar halinde dilimle* | (sıfat olarak **sliced**) *dilimlenmiş bir ekmek.* ■ **(bir şeyi dilimleyerek kesmek)** büyük parçadan küçük parçaları keskin hareketlerle dilimleyerek kesmek: *o kızarmış yumurtanın köşesini dilimledi.* | *meczazhe sliced 70 seconds off the record.* ■ ani ve keskin hareketle kesmek: *bombacının kanatları gökyüzünü dikkatlice dilimliyordu.* | [nsz] *bıçağın ağzı onun avuç içini dilimledi.* ■ [nsz., yön zarflarıyla birlikte] kolay ve hızlıca hareket etmek: *Grimby Swindon'un savunmasını kolayca yarıdı.* 2 *Golf top doğru kişiye kıvrılarak gitsin diye topa çakmak veya vuruş yapmak.* ■ *(diğer spor dallarında)* ileri doğru gitmek için göz teması kurarak topu ileri sürmek: *Evan yürüdü ve kendi kalesine doğru topu sürdü.*

-DEYİMLER **slice and dice** bir veri setini farklı yollarla inceleyebilmek için onu küçük parçalara ayırıp analiz etmek. **A slice of the action** bakınız **a piece of the action**, **piece** madde başı içinde. **a slice of life** bir film, oyun veya kitap içinde gerçek hayattan bir kesit.

-TÜREMİŞ HALİ **sliceable** *sıfat*, **slicer** *isim* [genellikle tamlama içinde]: *a bacon slicer (et dilimleyicisi)*.

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi ('bölümlemek veya parçalamak'anlamında) Eski Fransızcada kısaltma "esclice", Almanca kökenli "schleissen" dilimlemek anlamında, aynı zamanda **SLIT**.

Dilimlemek maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama ve tanıklama*.

Türkçe Sözlük'teki *dilimlemek* maddesinde *yapı bilgisi (dil-im-le-mek)*, *heceleme (di-lim-le-mek)* ve *tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (-i)* ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. Madde başının yapı bilgisi dil- bir fiildir. Benzer yapıya sahip şu kelimeler, kelimenin kökünü anlamayı kolaylaştırabilir: dönüm, erim, geçim, sürüm, dürüm, yudum... MBTS bu maddede sadece *kelime türü* (geçişli fiil), *yapı bilgisi (< dilim+le-mek)* ve *tanımlama* mevcuttur. *Yapı bilgisi için verilen bilgi ile tanımlama arasında bir çelişki bulunmaktadır*. Tanımlamada kelimenin dilmek olduğu belirtilmiştir. Ancak araç içinde verilen yapı bilgisinde kelime *dilmek* fiilinden değil, *dilim* isminden türetilmiştir. ODE'de *slice* maddesinde *kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım*, *tanıklama*, *kullanım türü (spor)*, *yapı bilgisi* (*sliceable*, *slicer*), deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı, başka maddelere gönderim (aynı zamanda *slit*) ve *köken bilgisi* mevcuttur.

80. gururlanmak:

TS.(*nsz*) Kendini beğenmek, büyüklenmek, kurumlanmak.

MBTS. *dönüşlü f.* (< *gurur+lan-mak*) **1.** Gururlu bir durum almak, kibirlenmek. **2.** Gurur duymak, iftihar etmek.

ODE. (*pride oneself on/upon*) ► **fiil** özellikle belirli bir kabiliyet veya niteliğinden dolayı bir kişinin kendisini beğenmesi: *o dürüstlüğünden dolayı kendisiyle*

gurur duyuyor.

-KÖKEN eski çağ İngilizcesinin sonlarında: pryde yoğun özgüven anlamında, çeşitleri ise prytu, pryte ve prud kelimesinden geliyor (bakınız **proud**)

Gururlanmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, köken bilgisi, heceleme, tanımlama ve tanımlama.*

Türkçe Sözlük'teki *gururlanmak* maddesinde *yapı bilgisi (gurur-lan-mak), heceleme (gu-rur-lan-mak), köken bilgisi (Arapça gurur ve Türkçe +lan-mak) ve tanımlama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (nsz)* ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. Buradaki *nsz* bilgisi, nesne almayan fiil anlamındadır. Tanımlama ise kelimenin açıklayıcısı değil, eş veya yakın anlamlarının verilmesi biçiminde yapılmıştır. MBTS bu maddede *kelime türü* (dönüşlü fiil), *yapı bilgisi* (< *gurur+lan-mak*) ve *tanımlama* mevcuttur. ODE'de *pride oneself on/upon* maddesinde *kelime türü* (fiil), *tanım, tanımlama*, başka maddelere gönderim (bakınız *proud*) ve *köken bilgisi* mevcuttur.

81.havlamak:

TS.(nsz.) Köpek bağırarak, ürümek: “*Yine havlayan köpeklerin üstüne kahvelerden solgun kumar ışığı vuruyordu.*” –A. Kutlu.

MBTS. *geçişsiz f.* (ses taklidi *hav*'dan *hav+la-mak*) (Köpek) Hav hav diye bağırarak, ürümek: *Havlar zaman zaman gece ufkunda bir köpek* (Yahyâ Kemal). *Değirmen veya dere uğultularını dinleyerek (...) bekçi köpeklerinin havlamalarıyla ürpererek (...) geçen bu yolculuğu hiç unutmam*(Ahmet H. Tanpınar).

ODE. (bark) ► **fiil 1** [nsz] (bir köpek, kurt ya da fok) bağırması: *bir köpek ona havladı.* ■(insan için) havlamayı andıran bir ses çıkarması: *o kahkaha ile birlikte havladı.* **2** [nesneli] ansızın bir sinirle bir emir ya da soru cümlesi kurmak: *O emirlerini havlarmış gibi vermeye başladı.*[konuşma esnasında] “*hiç kimse buraya gelmeye izinli değildir,*” diye *havladı.* ■[nesnesiz] *Amerikan İngilizcesi* bir şeyin reklamını yapmak veya satmak için bağırarak: *kapıcı yoldan geçenlere soğuk bira ve soslu sandviç sözünü vererek bağırıyordu.*

-KÖKEN Eski İngilizce: beorc (isim), beorcan (fiil), kökeni Almancaya dayanır,

belkide **BREAK 1** kelimesi ile bağlantılıdır.

Havlamak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı.*

Türkçe Sözlük'teki *havlamak* maddesinde *yapı bilgisi (hav+la-mak), heceleme (hav-la- mak), ve deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı* (Havlayan köpek ısırmaz – Ömer Asıl Aksoy, 1995) bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (nsz), tanımlama ve tanıklama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede *kelime türü (geçişsiz fiil), yapı bilgisi (ses taklidi hav'dan hav+la-mak), tanımlama ve tanıklama* mevcuttur. ODE'de *bark* maddesinde *kelime türü (fiil, nesnesiz), tanım, tanıklama, farklı biçimlerinin gösterimi (Amerikan İngilizcesi) ve köken bilgisi* mevcuttur.

82.kaçışmak

TS. (nsz) Hep birden kaçıp çeşitli yönlere dağılmak.

MBTS. *ortaklaşa f. (< kaç-ı-ş-mak)* Toplu halde iken aynı anda kaçıp çeşitli yönlere dağılmak, savuşup her biri bir tarafa gitmek: *Yelken, vapur, ne varsa kaçışmış limanlara / Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara* (Yahyâ Kemal). *Kuşlar feryat ederek kaçıştı ufuklara* (Orhan S. Orhon). ► Kaçışmak fiiliyle deyim: **Çil yavrusu gibi kaçışmak.**

ODE. (stampede) ► **fiil** [nesnesiz] (atlar, sığırlar ve diğer insanlar) ani ve toplu bir şekilde panik içinde vahşice koşturmak: *Yaklaşan tehlikeyi hissettiklerinde koyunlar kaçıştılar.* ■ [nesnesiz, yön belirtme zarfıyla birlikte] (insanlar için kullanılır) dağınık bir şekilde hızlıca hareket etmek: *çocuklar saklambaç oynarken mutfağa doğru kaçıştılar.* ■ [nesneli] (insanların veya hayvanların) kaçışmasına sebep olmak: *yağmacılar 200 katırın kaçışmasına sebep oldular. Mecaz onların bizi korkutarak kaçırmasına izin verme.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **stampeder isim**

-KÖKEN 19. Yüzyılın başları: Meksikalı İspanyolların kullandıklarıİspanyolca estampida ‘çarpışma, curcuna’ kelimesinden gelmektedir, aynı zamanda Almanca

kökenli **STAMP** fiilinden gelmektedir.

Kaçışmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı.*

Türkçe Sözlük'teki *kaçışmak* maddesinde *yapı bilgisi (kaç-(i)ş-mak), heceleme (ka-çış- mak), tanıklama ile deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı (Çil yavrusu gibi kaçışmak)* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (nsz)* ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü (ortaklaşa fiil), yapı bilgisi (kaç-ı-ş-mak), tanımlama, tanıklama ile deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımını* sunmaktadır. ODE'de *stampede* maddesinde *kelime türü (fiil, nesnesiz), tanım, tanıklama, yapı bilgisi (stampeder) ve köken bilgisi* mevcuttur.

83. kanıtlamak:

TS.(-i) Bir şeyin gerçekliğini kanıtla ortaya koymak, ispat etmek.

MBTS.geçişli f. (< *kanıt+la-mak*) İspat etmek.

ODE. (prove) /pru:v/ ► **fiil** (geçmiş zaman hali **proved** veya **proven**)/pru:vd/
/'pru:viŋ/

1[nesneli] Bir şeyin gerçekliğini veya varlığını kanıtla veya delille ortaya koymak: *kavram kanıtlanması zor olandır.*| (sifat olarak kullanılırsa **proven**) *çalışılması zor kanıtlanmış bir yetenek.*■ (Amerikan İngilizcesinde prove something up)Hukuk (bir isteğin) geçerliliğini ve gerçekliğini ispatlamak. **2** [nesneli, ve tümleç] delil veya kanıt kullanarak özel bir şeyi ispatlamak: *Eğer onların suçluluğu ispatlanırsa, biz onlarla ticaret yapmayacağız.* [nsz., tümleç ile birlikte] bulunmak veya görülmek: *proje büyük bir başarı yakaladı.*■ (kendini kanıtlamak) birisinin cesaretini veya yeteneğini ispat etmesi: *o kendini kanıtlama isteğini açık yüreklilikle gösterdi.*■ [nesneli] az kullanılır matematiksel bir hesabın doğruluğunu test etmek.**3** [nsz.](ekmek hamuru için) hamurun maya ile teması sonucunda havalanması; yükselmesi.

-DEYİMLER **not proven** *İskoç kanunlarında* delil yetersizliğinden dolayı

suçluluğu ya da masumiyeti kanıtlanmamış olan. **prove someone wrong** bir kişinin söylediğinin yanlışlığını göstermek: *eğer yanlış olduğumu kanıtlersam, özeti yenileyeceğim.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **provability** isim, **Provable** sıfat, **Provably** zarf, **Prover** isim

-KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızcadan prover, Latince'den probare 'test etmek, onaylamak, ispatlamak', probus kelimesinden 'iyi'.

KULLANIM: Karmaşık tarihi sebeplerden dolayı, prove kelimesinin iki tane geçmiş zaman hali vardır: proved ve proven. Her ikisinde doğrudur ve birbirinin yerine kullanılabilir (this hasn't been proved yet; this hasn't been proven yet). İngiliz İngilizcesinde proved daha yaygın kullanılır fakat bu kelime sıfat olarak kullanılacaksa her zaman proven olarak kullanılır: a proven talent doğrudur, a *proved talent* yanlıştır.

Kanıtlamak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, kullanım türü, heceleme, tanımlama, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı.*

Türkçe Sözlük'teki *kanıtlamak* maddesinde *yapı bilgisi (kan-ı-t+la-mak), heceleme (ka-nıt-la- mak), kullanım türü (hukuk) ve tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü (-i)* ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (geçişli fiil), *yapı bilgisi (kanıt+la-mak)* ve *tanımlama* sunmaktadır. ODE'de *prove* maddesinde telaffuz, *kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım, tanıklama, yapı bilgisi* (geçmiş zaman hali proved veya proven vb.), *kullanım türü (hukuk)*, farklı kullanım biçimlerinin gösterimi (nesnesiz), *deyim, atasözü ve birleşik fiillerinin kullanımı, kullanım bilgisi (düzenli ve düzensiz)* ile *köken bilgisi* mevcuttur.

84. kaydolmak:

TS.(-e) (*ka'ydolmak*) Ar. *ḳayd*+ T. *olmak* Yazılmak.

MBTS. *birl. geçişsiz f.* (Ar. *ḳayd* + Türk. *olmak*) Yazılmak.

ODE. (enrol) /ɪn'rəʊl/ (Amerikan İngilizcesinde **enroll**)► **fiil** (**enrols, enrolling, enrolled**)

1 [nsz] resmi olarak bir kuruma üye olarak ya da bir okula öğrenci olarak yazılmak: *o bir drama okuluna kaydoldu.*[nesneli] *bütün katılımcılar yeni tür kurlara kayıt olacaklar.*■ [nesneli] bir işi yapmak için bir kişiyi üye yapmak: daha fazla üvey bakıcı yetiştirme kampanyası■eski kullanım bir kişinin ismini listeye yazmak: *bizim denizcilerimiz ve onların numaraları dikkatlice kayıt altına alındı.*2 [nesneli] Hukuk, Tarih (sözleşme veya diğer belgeler) mahkeme belgeleri arasına girmek

-TÜREMİŞ HALİ **enrolle** isim **enroller** isim

-KÖKEN Ortaçağın sonları (eskiden aynı zamanda inroll): Eski Fransızcadan enroller, en- ‘in’+ rolle (bir parşümen rulusunun üzerine yazılmış isimler)

Kaydolmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, köken bilgisi, telaffuz bilgisi, çeviri yazı, heceleme, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük’teki *kaydolmak* maddesinde *heceleme* (*ka-yıt-ol-mak*), ve *tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (-e), telafuz bilgisi (*ka’ydolmak*), *yapı bilgisi* (*kayd+olmak*), *köken bilgisi* (*Arapça ve Türkçe*), *çeviri yazı* (*kayd olmak*) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. *Kelime türü* bilgisi için kullanılan (-e), bu durum ekiyle kullanılan fiil demektir. Tanımlama bilgisi olarak verilen “yazılmak”, açıklayıcı bir bilgi türü değildir. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (birleşik geçişsiz fiil), *yapı bilgisi* (*kayd +olmak*), köken bilgisi (Arapça ve Türkçe), çeviri yazı (*kayd olmak*) ve *tanımlama* sunmaktadır. ODE’de *enrol* maddesinde *telaffuz*, *farklı kullanım biçimlerinin gösterimi* (Amerikan İngilizcesinde enroll), *kelime türü* (fiil, nesnesiz), *yapı bilgisi* (enrolle, enroller vb.), *tanım*, *tanıklama*, *kullanım türü* (hukuk, tarih, eski), ile *köken bilgisi* mevcuttur.

85.rahatsızlanmak:

TS.(*nsz*) Sağlığı bozulmak, hastalanmak, rahatsız olmak.

MBTS.*dönüştürü f.* (< *rahatsız+lan-mak*) Hastalanmak, sağlığı bozulmak: *Demek annem biraz rahatsızlanmış ve buraya uzanmış* (Peyâmi Safâ). *Sizin hemşire biraz rahatsızlandı* (Kerîme Nâdir).

ODE.(sicken)► **fiil 1** [nesneli] birisini bezgin ya da yılgin hissettirmek: *o bomba saldırısında rahatsızlandı.*[nsz]eski kullanım tiksinti veya korku hissetmek: *o düşüncelerinde rahatsızdı.* **2** [nsz] hasta olmak: *Dawson birdenbire rahatsızlandı ve 1916'da öldü.*■(sicken for) belirli bir hastalığın belirtilerini göstermek: *Umarım grip belirtileri göstermiyorumdur.*

Rahatsızlanmak maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, köken bilgisi, çeviri yazı, heceleme, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *rahatsızlanmak* maddesinde yapı bilgisi (rahat+sız-lan-mak), *heceleme* (*ra-hat-sız-lan-mak*), *köken bilgisi* (*Arapça rahat + Türkçe -sız-lan-mak*), *çeviri yazı* (*râhatsızlanmak*) ve *tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (nsz) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (dönüşlü fiil), *yapı bilgisi* (*rahatsız+lan-mak*), *tanımlama* ve *tanıklama* sunmaktadır. ODE'de *sicken* maddesinde *kelime türü* (fiil, nesneli), *tanım*, *tanıklama*, *kullanım türü* (eski), *farklı kullanım biçiminin gösterilmesi* (nesnesiz) mevcuttur.

86. obez:

TS. *sf. Fr obése* Çok şişman.

MBTS. *sf. ve i. (Fr. obése)* Aşırı kilolu (kimse): “*Arkadaşım obez olduğu için tedâvi görüyor.*”

ODE. (obese) ► **sıfat** oldukça fazla şişman veya aşırı kilolu: *dev gibi obez genç adam.*

-**KÖKEN** 17.yüzyıl ortaları: Latince *obesus* ‘şişmanlayana kadar yemek yemiş olmak’, *ob-* ‘uzak, tamamıyla’ + *esus* (*edere* (yemek) fiilinin geçmiş zaman hali)

Obez maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *obez* maddesinde *heceleme* (*o-bez*) ve *tanıklama* bilgileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *köken*

bilgisi (Fransızca) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (sıfat ve isim), *köken bilgisi* (Fransızca), *tanımlama* ve *tanıklama* sunmaktadır. ODE’de *obese* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım*, *tanıklama* ve *köken bilgisi* (Latince) mevcuttur.

87.asil:

TS. sf. Ar. asil 1. Soylu: “*Kaybettiğimiz bu asil adamın bizimle beraber çalışmasına hakikaten imkan yokmuş.*” –H. S. Tanrıöver. **2.** Yüce duygularla yapılan: *Asil bir davranış.*

→asilzade

MBTS.sıf. ve i. (Ar. *aşâlet* “köklü olmak”tan *aşil*)**1.**Asâlet sâhibi, soylu (kimse), necip: “*Asiller sınıfı.*” *Eski asil bir âileye mensuptu* (Hüseyin R. Gürpınar)**2.sıf.** Şerefli, yüce, saygı değer: “*Asil davranış.*” “*Asil hareket.*” **3.**Bayağı olmayan, kibar: *İhtiyarda ve ihtiyarlıkta tükenmek üzere olan ömrün çehreye işlediği bir derin güzellik ve asil bir mânâ vardı ki...*(Sâmiha Ayverdi).**4.i.** Bir işin gerçek sâhibi. Karşıtı: VEKİL: “*Hukuk nazarında vekil asil gibidir.*” • **Asîlâne** (انلايصا) *sıf. ve zf.* (Fars. -*âne* ekiyle) Asil olana yakışacak şekilde, kibarca: “*Asîlâne tavır.*” “*Asîlâne hareket.*” *O ne vaz’-ı kibârâne, ne asîlâne, bâhusus o ne tavr u edâ-yı istiğnâ-kârânedir* (Recâizâde M. Ekrem).

ODE.(noble) ►sıfat (nobler, noblest) **1** rütbe, unvan veya doğuştan aristokrat sınıfına ait olmak : *ortaçağ sarayı eskiden soylu bir aile olan Florentine ailesine aitti.* | *Kent’in düşesleri ve diğer bir çok asil bayanlar.* **2** iyi kişisel özelliklere sahip olmak veya göstermek ya da yüksek ahlaki değerlere sahip olmak: *insan haklarının tanıtılması asil bir hedeftir.* ■ etkileyici ve muhteşem görünüşte veya ebatta olmak: *asil kemerler ve heybetli granit kolonlar.* | *Olgun çam ormanlarından daha asil bir şey yoktur.* ■mükemmel ve olağanüstü kalite.

-DEYİMLER **the noble art** (or **science**) (**of self defence**) *eski boks yapmak.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **nobleness** *isim*, **nobly** *zarf*

-KÖKEN ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızcadan ve Eski Latineden (g) nobilis (bilinen, doğuştan yüksek).

Asil maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, çeviri yazı, tanımlama, tanıklama, eş dizimlilik*.

Türkçe Sözlük'teki *asil* maddesinde *heceleme (a-sil)* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *köken bilgisi* (Arapça), *çeviri yazı* (aşıl), *tanımlama* (soylu), *tanıklama ve eş dizimlilik* (asilzade) bilgilerine ulaşabilirler. Tanımın bir kelime ile yapılmış olması bir eksikliklerdir. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (sıfat ve isim), *köken bilgisi* (Arapça), *çeviri yazı* (aşıl), *tanımlama, tanıklama ve eş dizimlilik (asilane)* sunmaktadır. Heceleme bu sözlükte de bulunmamaktadır. ODE'de *noble* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *yapı bilgisi* (nobleness, nobly), *tanım, tanıklama, deyim, atasözü ve birleşik fiillerin kullanımı ve köken bilgisi* mevcuttur.

88.otistik:

TS. *sf.* Fr. *autistique ruh.b.* İçerik yönelik olan.

MBTS. *sıf.* (Fr. *autistique*) Hayal âlemine yönelik olan
[Yanlış olarak *otist* yerine kullanılmaktadır]: “*Otistik düşünceler.*”

ODE. (autistic) /ɔ:'tɪstɪk/ ► **sıfat** otizm ile bağlantılı veya ondan etkilenmiş olan: *bir otistik insan.*

Otistik maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama, kullanım türü.*

Türkçe Sözlük'teki *otistik* maddesinde *heceleme (o-tis-tik)* ve tanıklama dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *köken bilgisi* (Fransızca), *kullanım türü* (ruh bilimi) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (sıfat), *köken bilgisi* (Fransızca), *tanımlama, tanıklama ve kullanım bilgisi* [Yanlış olarak *otist* yerine kullanılmaktadır] sunmaktadır. ODE'de *autistic* maddesinde *telaffuz, kelime türü* (sıfat), *tanım, tanıklama* mevcuttur.

89.detaylı:

TS. *sf.* Ayrıntılı.

MBTS. *sf.* Ayrıntılı, teferruatlı: “*Detaylı çizelge.*”

ODE. (detailed) ► **sıfat** birçok ayrıntılara veya gerçeklere sahip olan; detaylara önem veren: *daha detaylı bilgiye ihtiyaç vardı.* ■ (bir sanat eseri için) birçok küçük dekoratif özellikler sergilemek: *zarifçe detaylı yapılmış oymacılık*

Detaylı maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, yapı bilgisi, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *detaylı* maddesinde *heceleme* (de-tay-lı), *yapı bilgisi* (detay-lı), *köken bilgisi* (Fransızca *detay* + Türkçe -lı) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* (ayrıntılı) bilgilerine ulaşabilirler. Bu maddede verilen ayrıntılı bilgisi madde başı ile eş anlamlıdır. Yani onu tanımlamaz, sadece Türkçedeki karşılığıdır. MBTS bu maddede kullanıcılara madde başı ile ilgili *kelime türü* (sıfat), *tanımlama* ve *tanıklama* sunmaktadır. Diğer sözlüksel unsurlara yer verilmemiştir. ODE'de *detailed* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım* ve *tanıklama* mevcuttur.

90. dinsel: **TS.** *sf.* Dinî.

91. MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (religious) ► **sıfat** bir dinle bağlantılı olmak veya bir dine inanmak: *Her iki adamda oldukça dinsel ve ahlakidir | Dinsel müzik* ■ (bir inanç ya da uygulama için) birilerinin inancına göre kutsal olmanın bir parçası: o güçlü dinsel inançlara sahip. ■ manastır kurallarına veya belirli bir dinin kurallarını uygulayan insanlara ait olan veya bu kurallarla bağlantılı olan: *eski pagan şehirlerinin üstüne inşa edilmiş dinsel evler.* ■ ibadetlere uygun davranma veya bağlantılı olma kendini adama: *kitapları okumama gibi dinsel bir isteksizliğim var.*

-TÜREMİŞ HALLERİ **religiously** zarf, **religiousness** isim

-KÖKEN Ortaçağ İngilizcesi: Eski Fransızcadan, Eski Laticeden *religiosus* 'religio' (zorunluluk) kelimesinden gelmiştir (bak **RELIGION**).

Dinsel maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *dinsel* maddesinde *heceleme* (din-sel), *köken bilgisi* (Arapça din + Türkçe -sel), *yapı bilgisi* (din-sel) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* (dini) bilgilerine ulaşabilirler. Bu maddede verilen *dini* tanımı madde başı ile eş anlamlıdır. Yani onu tanımlamaz ve ikinci bir arama yapmaya onları mecbur bırakır. MBTS bu maddeyi içermemektedir. ODE'de *religious* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım*, *tanıklama*, *yapı bilgisi* (religiously, religiousness), köken bilgisi ve başka maddeye gönderme (bak **RELIGION**) girdileri mevcuttur.

92. yağışsız:

TS. *sıf.* Yağışı olmayan, kurak.

MBTS. *sıf.* Yağmur yağmayan, az yağmurlu, kurak: “Yağışsız bir iklim.” “Yağışsız günler.” “Haziran ayı yağışsız geçti.”

ODE. (arid) /'arid/ ► **sıfat 1** (toprak veya iklim için)çok az ya da hiç yağmur almamak; bitki örtüsü oluşmayacak kadar aşırı kurak ya da çorak: *Cape kasabasının kuzeyinde ki kurak yerleşim yerleri.* **2** ilgide, heyecanda veya anlamda yoksunluk: *onun kenar mahalledeki en kurak (verimsiz) yılları*

-TÜREMİŞ HALİ **aridity** isim, **aridly** zarf, **aridness** isim.

-KÖKEN17. Yüzyıl ortaları: Fransızcadan *aride* veya Latince'den *aridus*, *arere*'den 'kurak veya çorak olmak'

Yağışsız maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi*, *kelime türü*, *heceleme*, *tanımlama*, *tanıklama*.

Türkçe Sözlük'teki *yağışsız* maddesinde *heceleme* (ya-ğış-sız), *yapı bilgisi* (yağ-ış-sız) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat), *tanımlama* ve *tanıklama* bilgisi sunmaktadır. ODE'de *arid* maddesinde *telaffuz*, *kelime türü* (sıfat), *tanım*, *tanıklama*, *yapı bilgisi* (aridity, aridly, aridness) ve *köken bilgisi* girdileri mevcuttur.

93.baharatsız:

TS.sıf. Baharatı olmayan.

MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (unseasoned) ► **sıfat 1** (yiyecekler için)tuz, biber veya diğer baharatlarla tatlandırılmamış olan: *Sara'nın damak zevkine göre onun pişirme tarzı aşırı yavan ve baharatsız. 2* (kalas için) işlem görmemiş veya olgunlaşmamış. ■ (insan için) tecrübesiz.

Baharatsız maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *baharatsız* maddesinde *heceleme* (ba-ha-rat-sız), *yapı bilgisi* (Arapça baharat ve Türkçe -sız), *köken bilgisi* (Arapça ve Türkçe) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS'de bu maddeye ait bir kayıt bulunmamaktadır. ODE'de *unseasoned* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım*, *tanıklama*, *kullanım bilgisi* (insan için) ve *tanıklama* girdileri mevcuttur.

94.meteorolojik:

TS. sıf. (*l ince okunur*) *Fr.météorologique* Meteoroloji ile ilgili olan.

MBTS. [*l ince*] *sıf.* (*Fr. météorologique*) Meteorolojiyle ilgili.

ODE. (meteorological) ► **sıfat** hava durumları veya olayları ile ilgilenen bilimin bir dalı ile ilgili olan, özellikle hava tahminleri ile ilgili olan: *detaylı meteorolojik veriler.*

Meteorolojik maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *meteorolojik* maddesinde *heceleme* (me-te-o-ro-lo-jik) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *telaffuz* (*l ince okunur*), *köken bilgisi* (*Fransızca*) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. "Meteoroloji ile ilgili olan" biçimindeki tanımlama, maddebaşını doğrudan açıklamamaktadır. Bu yüzden kullanıcılar, "meteoroloji"

maddesine bakmak zorunda kalmaktadır. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat), *telaffuz* (1 ince), *köken bilgisi* (*Fransızca*) ve *tanımlama* bilgisi sunmaktadır. Buradaki tanım da Türkçe Sözlük'teki il aynıdır. ODE'de *meteorological* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım* ve *tanıklama* girdileri mevcuttur.

95.cefakâr:

TS. *sıf.*(*cefa:kâr*) *Ar. cefâ + Far. -kâr* . **1.** Eziyet eden. **2.hlk.** Eziyet çeken, cefakeş.

MBTS. *sıf.* (Ar. *cefâ* ve Fars. *-kâr* ekiyle *cefâ-kâr*) **1.** Cefâ eden, eziyet veren: *Yuf hârına dehrin gül ü gülzârına hem yuf / Ağyârına yuf yâr-ı cefâkârına hem yuf* (Rûhî-i Bağdâdî). *Etmedi âhim eser vay be cefâkâr sana / Ede mi sûr kıyâmette aceb kâr sana* (Zâtî). *Bir merhaba gelmez asla dilinden / Dâima cefâkârın Hak'tan bulasın*(Gevherî). **2.**(Anlam kaymasıyla) Cefâ çeken, eziyet ve sıkıntıya katlanan, cefâkeş: “*Cefâkâr anne.*”

ODE. (long-suffering)► **sıfat** özellikle başkaları tarafından ortaya çıkarılan sorunlara karşı sabır gösteren: *onun cefakâr karısı.*

-TÜREMİŞ HALİ **long-sufferingly** zarf

Cefakâr maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, tanımlama, tanıklama, kullanım türü.*

Türkçe Sözlük'teki *cefakâr* maddesinde *heceleme* (ce-fa-kâr), *çeviri yazı* (cefâkâr) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *telaffuz* (cefa:kâr), *köken bilgisi* (Ar. cefâ + Far. -kâr), *yapı bilgisi* (cefâ-kâr), *kullanım türü* (halk) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat), *köken bilgisi*, *çeviri yazı* (cefâkâr), *yapı bilgisi tanımlama, tanıklama ve kullanım türü* (anlam kayması) bilgisi sunmaktadır. ODE'de *long-suffering* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanım, tanıklama* ve *yapı bilgisi* (long-sufferingly) girdileri mevcuttur.

95.çilli:

TS. *sıf.* Çili olan.

MBTS.*sıf.*Çilleri olan: *Zira kırmızı saçlı, çilli yüzlü mürebbiyesi Çrea(...)*devamlı olarak onu bilmediği alemlerin cazibesine doğru arkasından iterdi (Sâmiha Ayverdi).

ODE. (freckle-faced) ► **sıfat** yüzde çillere sahip olmak.

Çilli maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *çilli* maddesinde *heceleme* (çil-li), yapı bilgisi (çil-li) ve *tanıklama* dışındaki asgari nitelikler bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat), *tanımlama* ve *tanıklama* bilgisi sunmaktadır. ODE'de *freckle-faced* maddesinde *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* girdileri mevcuttur.

96. açık elli:

TS. *sıf. mec.* Cömert.

MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (open-handed) ► **sıfat** 1(tokat için) avucunun içi ile indirmek 2 bedava vermek; cömert: *açık elli yardımsever.*

-TÜREMİŞ HALİ **open-handedness** isim.

Açık elli maddesinin bir genel sözlükte taşıması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *açık elli* maddesinde *heceleme* (a-çık-el-li), *yapı bilgisi* (açık + el-li) ve *tanıklama* girdileri bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *tanımlama* (cömert) ve *kullanım türü* (mecaz) bilgilerine ulaşabilirler. Tanımlamanın tek bir sözcükle yapılmış olması (cömert), bir genel sözlükteki tanımlama girdisine uygun düşmemektedir. MBTS bu maddeye yer vermemiştir. ODE'de *open-handed* maddesinde *kelime türü* (sıfat), kullanım bilgisi (tokat için), yapı bilgisi (open-handedness), *tanımlama* ve *tanıklama* girdileri mevcuttur.

97. baĝnaz:

TS. sıf. Bir düşünceye bir inanişaya aşırı ölçüde bağlanıp ondan başka bir düşünce ve inanişayı kabul etmeyen, mutaassıp, fanatik.

MBTS. sıf. ve i.(Bağ kökünden türetilmiş olabilir, ancak eki açıklanamamaktadır) [Tietze, 1935 yılında ortaya çıkan kelimenin Almanca Banause “zevki selim sahibi olmayan kimse”den Türkçeye geçmiş olabileceğini söylemektedir] **yeni.** Mutaassıp, fanatik.

ODE. (bigoted)►sıfat bir kişinin kendi düşüncelerinin üstünlüğü konusunda inatçılık göstermesi ve diğerlerinin düşüncelerine önyargılı bir şekilde tahammül edememektir: *gericilerin bağınaz bir grubu | bağınaz bir yazı.*

-TÜREMİŞ HALİ **bigotedly** zarf

Bağınaz maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, kullanım türü, tanımlama, tanımlama.*

Türkçe Sözlük'teki *bağınaz* maddesinde *heceleme* (bağ-naz), *yapı bilgisi* (bağ-naz), *kullanım türü* ve *tanımlama* girdileri bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat ve isim), *kullanım türü* (yeni) ve *tanımlama* bilgileri sunmaktadır. Bunların yanında kelimenin kökeni ile ilgili Tietze'den alıntılanmış şu bilgiye de yer verilmiştir: [Tietze, 1935 yılında ortaya çıkan kelimenin Almanca Banause “zevki selim sahibi olmayan kimse”den Türkçeye geçmiş olabileceğini söylemektedir]. Ancak kelimenin kökeni Nişanyan Sözlük'te, *bağ-* bağlamak fiilinden getirilmiş ve kurnaz sözcüğü ile eş yapılı olarak gösterilmiştir. Nişanyan Sözlük'teki bu bilgi MBTS'de belirtilen bilgidan daha tutarlıdır ve açıklayıcıdır. ODE'de *bigoted* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *yapı bilgisi* (bigotedly), *tanımlama* ve tanımlama girdileri mevcuttur.

98. endişeli:

TS. sıf. Endişesi olan: “*Sıkıntılı, heyecanlı günler yaşıyoruz fakat endişeli değiliz, korkmuyoruz.*”-E. M. Karakurt

MBTS. sıf. Düşünceli ve kaygılı, gamlı kederli, tasalı: *Çarpık ve ürkek bir hayvan gibi endişeli gözlerle bakarak çömelmiş oturur (Ahmet Haşim). Evi rüzgâr gibi*

bir sır gezdi/Herkes endişeli bir şey sezdi (Yahya Kemal). Gelgiği zaman çok endişeli imiş, yirmi dakika sonra çıkınca yüzünün daha rahat olduğunu söyler (Ahmet H. Tanpınar).

ODE. (anxious) ► **sıfat 1** akıbeti belli olmayan bir şeyle ilgili huzursuzluk, sinirlilik veyakaygı hissetmek, göstermek: *o sınavları ile ilgili ciddi derecede endişeliydi | endişeli bir bakış.* ■[niteleme] (bir durumu ya da süreci nitelemek için) kaygı veya sinirliliğe sebep olmak: *bazı endişeli anlar vardı.* **2** bir şeyi yapmaya veya bir şeyin olmasına çok meraklı olmak: *şirket herhangi bir sorundan kaçınma konusunda endişeliydi | [yan cümlecikle beraber] ailem benim eğitimimle ilgili endişeliydi.*

-TÜREMİŞ HALİ **anxiously zarf, anxiousness isim**

-KÖKEN 17. Yüzyılın başlarında: Latince *anxius* (angere +-ous)

Endişeli maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, köken bilgisi, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *endişeli* maddesinde *heceleme* (*en-di-şe-li*), *yapı bilgisi* (*endişe-li*) ve *köken bilgisi* (*Farsça endişe ve Türkçe -li*) girdileri bulunmaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) *tanımlama* ve *tanıklama* bilgilerine ulaşabilirler. Bu sözlükteki “endişesi olan” tanımı, madde başını değil *endişe* kelimesine eklenen *-li* ekinin anlamını karşılar. Bu yönüyle tanım açıklayıcı olmadığı gibi eksiktir. MBTS bu maddede kullanıcılara *kelime türü* (sıfat), *tanımlama* ve *tanıklama* bilgileri sunmaktadır. ODE'de *anxious* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *yapı bilgisi* (*anxiously, anxiousness*), *tanımlama, tanıklama* ve *köken bilgisi* girdileri mevcuttur.

99. hayâlî :

TS. *sıf.(haya:li:) Ar. hayâli 1.* Gerçekte var olmayan, gerçek olmayan, fantastik, ütöpik. **2. a.** Karagözcü.

→*hayali fener, hayali ihracatçı*

MBTS. *sıf. (haya:li:) (Ar. hayâl ve nispet eki -i ile hayâli) 1.* Hayal niteliğinde olan, hayal ürünü olan: *Sanki hayâlî bir akının uzak ve muntazam ayak seslerini duyuyordu (Ömer Seyfeddin). Bir mevzû tâyin eder, onu hakîkî, hayâlî birtakım*

mâcerâlarla tezyîne uğraşır (Hüseyin R. Gürpınar). *Tıpkı hayâlî bir testiden su içiyormuş gibi yutkunmaya çalışıyor, belli ki yutkunamıyor* (Refik H. Karay). **2.i.** ve *sıf.* Hayal oyunu oynatan sanatkâr, Karagözcü, hayalci: *Hayâlî Sâlih meşhur Karagözcülerdendi* (Celâl E. Arseven). *Memduh Bey'den sonra hayalciliğe büyük bir aşkla çalışan ve sanatın her türlü inceliklerini bilen Hayâlî Ali Bey'i zikretmek muvâfık olur. Ali Bey de Memduh Bey gibi yalnız hayal oynatmaz, tasvir de yapar* (Mehmet Z. Pakalın). o **Hayâlî ihrâcat:** Alınan fatura karşılığının vergi iâdesini devletten tahsil etmek amacıyla, yalan beyanda bulunarak yurt dışına mal satıyormuş gibi gösterme [Son dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır].

ODE. (imaginary) ► **sıfat 1** sadece hayallerde var olan: Chris onunla hayali konuşmalara sahip. **2** matematik (bir rakam veya kalite için) negatif sayıların kareköklerinin ifadesinde kullanılır (genellikle -1'in karekökü i veya j ile ifade edilir). Aynı zamanda bak **complex**.

TÜREMİŞ HALİ **imaginarily** zarf

KÖKEN Ortaçağ İngilizcesinin sonları: Latince'den imaginarius kelimesinden gelmiştir, imago, imagin- 'görüntü'

Hayali maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, yazım bilgisi, kelime türü, heceleme, telaffuz, köken bilgisi, çeviri yazı, tanımlama, tanıklama, farklı kullanım biçimini gösterme, eş dizimlilik*.

Türkçe Sözlük'teki *endişeli* maddesinde *heceleme* (*ha-ya-lî*), *yapı bilgisi* (hayal-î), ve tanıklama girdileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat), *telaffuz* (haya:li:), *köken bilgisi* (Arapça), *çeviri yazı* (hayâlî), *tanımlama, farklı kullanım biçimini gösterme* (*ad*) ve *eşdizimlilik* (hayali fener, hayali ihracatçı) bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddede *kelime türü* (sıfat), *telaffuz* (haya:li:), *köken bilgisi* (Arapça), *yapı bilgisi* (Ar. *hayâl* ve nispet eki -i ile *hayâlî*), *çeviri yazı, tanımlama, tanıklama, eş dizimlilik ve kullanım bilgisi* [hayali ihracat, son dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır] girdilerini içermektedir. ODE'de *imaginary* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *kullanım bilgisi* (matematik), *tanımlama, tanıklama, yapı bilgisi* (imaginarily), *başka maddeye gönderme* (bak complex) ve *köken bilgisi* girdileri mevcuttur.

100. istemsiz:

TS. sıf. 1. İstenmeden yapılan. **2.** İstemeyerek yapılan.

MBTS. Kayıt bulunamadı.

ODE. (involuntary) ► **sıfat 1** istek veya bilinç dışı yapılan: *o istemsiz bir şekilde ürperdi.* ■ (özellikle kasların veya sinirlerin) isteğimiz altında gerçekleşmeyen vücut hareketlerini içerir. **2** birisinin isteğine karşı çıkmak için yapılan; zorunlu: *istemsiz yurda dönüş politikası*

-TÜREMİŞ HALİ **involuntarily** zarf, **involuntariness** isim

İstemsiz maddesinin bir genel sözlükte taşınması gereken asgari nitelikleri şunlardır: *yapı bilgisi, kelime türü, heceleme, tanımlama, tanıklama.*

Türkçe Sözlük'teki *istemsiz* maddesinde *heceleme (is-tem-siz)*, *yapı bilgisi (istem-siz)*, ve *tanıklama* girdileri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu sözlükte madde başına ait *kelime türü* (sıfat) ve *tanımlama* bilgilerine ulaşabilirler. MBTS bu maddeye ait bir kayıt bulunmamaktadır. ODE'de *involuntary* maddesinde *kelime türü* (sıfat), *tanımlama*, *tanıklama*, *yapı bilgisi* (involuntarily, involuntariness) girdileri mevcuttur.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Sözlükler, çok geniş kapsamlı ve çok farklı değişkenlerin uyumlu biçimde birbiriyle çalıştığı büyük bir sistemdir. Sözlük bilimi, bu sistemin her anını kontrol eden ve neticede başarılı sonuçlar alınabilmesi için uygun çözümler üreten bir bilim dalıdır (Baskın, 2014, s. 445). Bu bilim dalını, kısa ve tatmin edici bir biçimde tanımlamak oldukça güç (Kirkness, 2004, s. 55) olsa da onu, “sözlük hazırlamanın teorik ve uygulamasıdır” (Bussmann, 2006, s. 682) biçiminde kabul etmek mümkündür. Elbette bu tanımları genişletmek mümkündür. Örneğin Kirkness’e göre “sözlük bilimi, temelde sanat ve beceridir. Aynı zamanda bir meslek ve bir hobi, bir bilim, ticari girişim ve bir akademik bilim dalıdır. Hatta eski bir uygulamadır ve aydın toplumlardaki fikirselleşmiş geleneğin bütün bir parçasıdır” (Kirkness, 2004, s. 58). Sözlük bilimi ülkemizde akademik bir bilim dalı hüviyetiyle resmi bir kimlik kazanmamış olsa da sözlükler pek çok akademik çalışmanın nesnesi olabilmişlerdir. Ülkemizde düzenlenen sözlük bilimi sempozyumları (toplamda üç tane; İstanbul, Sakarya ve Eskişehir’de), sözlüklere ayrılmış özel dergi sayıları (Kebikeç, 1998 ve 1999; Turkish Studies, 2009; Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2011 vb.) tezler ve yayımlanmış makalelerdir. Ancak bunların sayıları, dünyada sözlük bilimi çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda, çok azdır. Örneğin Oxford yayınevinin bünyesindeki Lexicography dergisi 1988 yılından beri yılda en az dört sayı olmak üzere kesintisiz yayımlanmaktadır. Aynı biçimde Afrika sözlük biliminin lokomotif niteliğindeki Lexicos dergisi dünyada üst düzey indekslerde taranan saygın bir dergi hüviyetine kavuşmuştur. Bu dergiler, sözlük bilimi kurumları (European Association for Lexicography, Dictionary Society of North America, African Association for Lexicography, Asian Association for Lexicography, Australasian Association for Lexicography vb.) ve diğer platformlar var olan sözlüklerin iyileştirilmesini, kullanıcıların beklentileri doğrultusunda kullanışlı sözlüklerin üretilmesini, eski eserlerin gün yüzüne çıkarılarak dilsel, kültürel değerlerin bilinmesini vb. sağlamaktadır. Yani sözlük ile ilgili hem teorik çalışmalara hem de pratik uygulamalara ön ayak olmaktadır. Bu çalışmaların teorik boyutu göz önünde bulundurulduğunda sözlüğün *tarihi, türleri, kullanımı ve eleştirisi* etrafında yoğunlaştığı görülür. Bunlardan sözlük eleştirisi, var olan bir kaynak yapının incelenmesi, iyi veya eksik yanlarının ortaya çıkarılmasıdır. Buna sözlüğün inceleme süreci de demek de

mümkündür. Bu, sözlüğün kalitesi ve onun kullanılabilirliği açısından çok önemli durumdur. Zira var olan sözlüklerin kullanılabilirliğinin artırılması ancak sözlük eleştirileriyle mümkündür. Bu yüzden “sözlük eleştirisi dikkat ve özen gerektirir” (Chan ve Taylor, 2003, s.258). Onu, evrensel ilkelere ve somut, uygulanabilir ölçütlere göre gerçekleştirmek gerekir. Ancak ülkemizde eleştiri kültürü gelişmediğinden ne somut ve uygulanabilir ilkelerden ne de eleştiriye tahammülden bahsedilemez. Örneğin sözlük eleştiri ve değerlendirme yazıları, sözlük hazırlayan ve yayımlayanlar tarafından kendilerine yapılan birer saldırı olarak kabul edilebilmekte ve çeşitli yollarla engellenebilmektedir. Böylesi yazıların sözlük ticaretini olumsuz etkileyeceğini düşünen üreticiler, sözlük eleştirisi yazarları karalayabilmektedir (Usta, 2010, s. 99). Bu yüzden sözlük eleştirisi çalışan bilim insanlarının sayısı azdır. Örneğin Aksan, bu konuyla ilgili yaptığı çalışmada Türkçe Sözlük’deki tanımlarda eksiklik ve yetersizlik olduğunu belirtmiş ve tanımlama bölümündeki eksikliklerden bahsetmiştir. Ayrıca bitişik ya da ayrı yazılması gereken kelimelerde yazım yanlışı olduğunu da vurgulamıştır (Aksan, 1998, s.118). Böler (2006), “Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük’ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi” adlı makalesinde sözlükçülüğün düzenli, ilkeli ve sistemli bir çalışmaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Sözlüklerde yer alacak en küçük bir hatanın bile dile zarar verebileceğini vurgulamış ve bu bağlamda *Örnekleriyle Türkçe Sözlük’ü* ile *Türkçe Sözlük’ü* karşılaştırarak onların zayıf yönlerini ortaya çıkarmıştır. Böler bu çalışmasında, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük’ün* acaleye getirildiğini, özenli hazırlanmamış olduğunu ve bu sebepten sözlükte birçok eksiklik var olduğunu belirtmiştir. Bunların bazıları, madde başları ile iç maddeler arasındaki tutarsızlıklar, kısaltmadaki hatalar ve tanımlamada dildeki kullanım sıklığına çoğunlukla dikkat edilmemesi gibi eksikliklerdir (Böler, 2006, s.116). Aynı yıl yayımlanan bir başka yazının odak noktası ise sadece Türkçe Sözlük’tür. Halil İbrahim Usta’nın *Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları* adlı çalışmasında Türkçe Sözlük’ün içindeki birçok değerlendirme ve örnekleme hatası yüzünden eserin işlevselliğini yitirdiği vurgulanmıştır. Usta’ya göre Türkçe Sözlük’ü iyileştirmenin yolları, aşağıdaki şu eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır:

➤ Sözlüğün türüne (ansiklopedik, tarihi, güncel vb.) tam olarak karar verilmeli ve içereceği madde başı seçimi bu doğrultuda yapılmalıdır. Artık kullanılmayan ya da sadece iki dilli sözlükte olması gereken unsurlar ayıklanmalı, verilen deyim ve atasözleri iç maddede alfabetik olarak yerleştirilmelidir.

➤ Birçok yerde birinci çoğul iyelik eki kullanılarak tipik bir benmerkezcilik örneği sergilenmektedir. Üstelik bu benmerkezciliğin birçok mantık hatası mevcuttur. Örneğin “Bugün kullandığımız sayılar” ifadesi bunlardan bir tanedir. Sözlükte *sayı*, *sembol*, *rakam* ve *adlandırma* kavramları birbirine karıştırılmıştır. Sözlük bu tür anlatımdan arındırılmalıdır.

➤ Günlük dilde yaygın olarak kullanılmadığı hâlde bazı sözcüklerde madde başı yapılmış, günlük gazete ve dergilerdeki yeni ifadelere yer verilmemiştir. Madde başları yeniden gözden geçirilmeli, ekleme ve çıkarmalar yapılmalıdır.

➤ Sözlükte pek çok yazım hatası bulunmaktadır. Baskı öncesi kontroller yapıp yazım hataları düzeltilmelidir.

➤ Sözlüğün madde başı ve iç maddenin sunumunda pek çok yanlış bulunmaktadır. Örneğin yanlış madde başı verilmesi (çırçıplak), gereksiz madde başlarının verilmesi (kubaşmak), bozuk ve hatalı maddeler (kazı kazan), madde içi yetersiz bağlantı, maddeler arası yetersiz bağlantı, yanlış köken bilgisi, yanlış, eksik ve belirsiz tanımlama, yetersiz bazen de gereksiz örnekleme, dilbilgisel verilerin (ses bilgisi, anlam bilgisi, biçim bilgisi ve sözdizimi) yanlış veya karmaşıklığa sebep olacak şekilde verilmesi gibi durumlar düzeltilmelidir (Usta, 2006, s.226).

Türkçe Sözlük ile ilgili sözlüksel eleştirilerden biri de Metin Yurtbaşı'na aittir. Onun *Türk Sözlükçülüğündeki Aksaklıklar ve Bu Alanda Atılabilecek Adımlar* başlıklı yazısında Türkçe Sözlük'ün madde başı seçiminde çeşitli tutarsızlıklarının olduğu, bir standardın bulunmadığını belirtmiştir. Bu aksaklıkların bazıları şunlardır:

- Güncel madde başları (akbil, teog, selfie vb.) sözlüğe dahiledilmemiştir.
- Maddelerin sunumunda verilen bilgilerde eksiklikler bulunmaktadır.
- Dil bilgisel verilerde yanlışlıklar vardır.
- Tanımların yetersiz ve açıklayıcı değildir.
- Her madde başı için tutarlı bir şekilde örnekler verilmemiştir.
- Türkçenin yazıldığı gibi okunan ya da okunduğu gibi yazılan bir dil değildir.

Bu yüzden maddebaşlarının telaffuzları verilmelidir.

➤ Madde başlarının heceleme verilmemiştir. Bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir (Yurtbaşı, 2015, s. 69-75).

Bu araştırmaya konu olan Misalli Büyük Türkçe Sözlük ile ilgili yapılan bir çalışmada ise Gürlek, sözlüğün öne çıkan özelliklerini şöyle sıralamıştır:

➤ MBTS iplik dikişli bordo lüks cilt ile ciltlenmiştir. Kaliteli ve sağlam bir cilt kullanılmıştır.

➤ MBTS’de 60 gram ağırlığında “ivory” renk “clariana kâğıt” kullanılmıştır. Sözlüklerde ilk defa karşılaşılan bu renk sözlüğü okurken veya kullanırken gözleri yormamaktadır.

➤ Madde başları yazımında büyük harf kullanılmıştır.

➤ Madde başları tam alfabetik düzene göre hazırlanmıştır. Madde başlarının hem büyük harflerle yazılması hem de alfabetik olması aranılan madde başına kolay ulaşımı sağlamıştır.

➤ MBTS’de sadece alıntı kelimeler olarak anlaşılması gereken, uluslararası kelimelere (örnek, demokrasi) yer verildiği görülür.

➤ MBTS’de ansiklopedik bilgilere yer vermekten kaçınılmamıştır.

➤ MBTS XIII. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar Türkçede kullanılmış bütün Türkçe ve yabancı kelimeleri içermektedir.

➤ Anlam sıralarını belirten sayıların kalın (bold) yazılması anlam sırasını bulmayı kolaylaştırmıştır. İlk olarak temel anlam verilmiş, daha sonra ikincil anlamlara geçilmiştir. Kelimenin varsa mecaz (*mec.*) ve argo anlamları gösterildikten sonra Eski Türkiye Türkçesi (*E.T. Türk.*) ve halk ağzındaki kullanımları yaygınlık derecelerine göre verilmiştir.

➤ MBTS’de yapılan tarifler açık ve anlaşılırdır.

➤ Örnekler, kelime ve anlamlarının bir tür ispatıdır. MBTS bu yönüyle incelendiğinde bir sözlükte bulunması gereken niteliklere sahip olduğu görülür.

➤ MBTS okuyucuya kullanım bilgileri sunmaktadır. MBTS’te Eski Türkiye Türkçesi, argo, halk ağzı, kaba dil, çocuk dili, yeni kelime, gibi anlamlarda açıklamalar bulunmaktadır. Bu tür açıklamalar sadece madde başına özgü olmayıp ara madde ve birleşiklerde de bulunmaktadır.

➤ MBTS’yi diğer sözlüklerden ayıran en önemli yönlerden biri etimolojik açıklamaları okuyucuya sunmasıdır.

➤ MBTS’de imlâ, noktalama ve heceleme, söyleyiş konularında açıklamalar bulunmaktadır. Eğer madde başında herhangi bir ses olayından kaynaklanan telaffuz farklılığı varsa, bu fark köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

➤ MBTS’nin zenginliklerinden biri de dile büyük bir ifade gücü katan deyimlere, deyimlere benzer sözlere ve kısmen atasözlerine yer vermesidir.

➤ Dilin zenginliği olan eş anlamlı kelimelere MBTS’de yer vermekten kaçınılmamıştır.

➤ MBTS’de birbiriyle ilgili olan madde başlarında, ara madde ve birleşiklerde “Bk.” kısaltmasıyla gönderim yapılmıştır.

➤ MBTS gramer kısaltmaları ve dil bilgisi notları yönüyle Türk sözlükçülüğünde önemli bir aşamadır. İsimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri, fiilden fiil yapma ekleri listelenmiş, her bir listede verilen ekler işlek olup olmamaları ve fonksiyonları bakımından açıklanmıştır.

➤ MBTS’nin ağır kabul edilebilecek bazı örnekler ve gereksiz şapka işareti kullanımı gibi yönlerden gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünmüştür (Gürlek, 2014, s.1077-1088).

Gürlek’in bu çalışması daha çok sözlüğün pazarlanmasını amaçlayan, tanıtıcı bir yazı niteliği taşımaktadır. Zira son madde hariç hepsi sözlüğü övücü ifadelerdir. Ancak yazar, sözlüğü överken sözlük biliminin ilkeleri dışına çıkmış durumları da iyi birer özellikmiş gibi göstermiştir. Örneğin “MBTS’de ansiklopedik bilgilere yer vermekten kaçınılmamıştır.” ifadesi sözlüğün iyi bir yanı değildir. Sözlükler ile ansiklopediler arasındaki ayırımı görmemektir.

Dünyada sözlük eleştirisi ilgili çok fazla çalışma bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi şunlardır:

James Augustus Henry Murray’nin *The Evolution of English Lexicography* (1900) adlı eserinde çeşitli sözlükler, parçacıl yapı açısından incelenmiş ve madde başlarının içerdiği veriler değerlendirilmiştir. Buna göre bir madde başı mutlaka telaffuz bilgisi ve köken bilgisi verilerek sözlüğe işlenmelidir. Ayrıca her madde başı, tanımlanmalıdır (Murray, 1900, s.47-51). 1900 yılında yayımlanmış bir eser için bu, oldukça ileri bir bakış açısıdır. Mitford McLeod Mathews, *A Survey of English Dictionaries* (1933) adlı çalışmasında sözlüğün bütüncül yapısı üzerinde durulmuş, madde başlarının düzeni ele alınmış ve sözlüklerin sadece alfabetik düzene göre yapılamayacağı belirtilmiştir. Eserde farklı maddebaşı sıralama önerileri de sunulmuştur. Bu iki eser, dünya sözlükçülüğünün gelişiminde en önemli rollere sahiptir (Mashori ve Shah, 2013, s.38). Yakın zamanda yapılan sözlük eleştirilerinden biri Ahmad’a aittir. O, “A Study Of The Microstructure Of Monolingual Urdu Dictionaries” adlı makalesinde Urdu tek dilli genel sözlüklerinin eleştirisini yapmak için bir kontrol

listesi oluşturmuş ve sözlüklerin parçacıl yapılarını bu listeye göre incelemiştir. Bu makaleye göre Urdu sözlükleri, tanım ve tanımlama konusunda yetersiz kalmış, birçok madde başının tanımında sadece eşanlam verilmiştir. Madde başlarının yapı bilgisi çok kısıtlı kalmıştır. Tek dilli Urdu sözlüklerinin daha kapsamlı ve kullanıcı dostu olabilmesi için tespit edilen eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Bunun nasıl yapılacağını da çeşitli önerilerle göstermiştir (Ahmad, 2009).

Hargus, 2012’de yazdığı “*Design Issues in Athabaskan Dictionaries*” adlı makalesinde Atabaşkan diline ait sözlükleri incelemiştir. Bu inceleme de bir kontrol listesine göre yapılmıştır. Atabaşkan dilinin sözlüklerindeki maddebaşı seçimi ve maddelerin sunumuna odaklanan bu çalışmada bazı sözlüksel eksikliklerin varlığı tespit edilmiş ve bu sözlüklerin evrensel sözlükçülük prensiplerine göre kendilerini yenilemeleri önerilmiştir (Hargus, 2012).

Mashori ve Shah, *Oxford English-Sindhi Dictionary: A Critical Study in Lexicography* (2013) adlı isimli makalelerinde, Oxford İngilizce- Sintçe sözlüğünü bir kontrol listesi çerçevesinde incelemiş ve bu sözlüğün zayıf yönlerini ortaya çıkarmışlar. Özellikle madde başlarının telaffuzunda eksikliklere yoğunlaşan bu çalışmada da varlığı tespit edilen eksikliklere yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir (Shah ve Mashori, 2011, s.46). Onların kullandığı kontrol listesi şu öğelerden oluşmaktadır:

Mashori ve Shah, *Oxford English-Sindhi Dictionary: A Critical Study in Lexicography* (2013) adlı isimli makalelerinde, Oxford İngilizce- Sintçe sözlüğünü bir kontrol listesi çerçevesinde incelemiş ve bu sözlüğün zayıf yönlerini ortaya çıkarmışlar. Bu kontrol listesi şu maddeleri içermektedir:

- Heceleme
- Telaffuz
- Ekler
- Kelime Türü
- Anlamlar
- Tanım
- Kullanım Bilgisi
- Köken Bilgisi.

Bu araştırma sonucunda incelenen sözlükte telaffuz bilgisinin tam olduğu fakat diğer sözlüksel unsurların hepsinde eksiklikler bulunduğu ortaya çıkmıştır (Shah ve Mashori, 2011, s.46).

Görüldüğü üzere sözlüksel eleştiri dünyada, sözlük biliminin ilkeleri ve belirli sözlüksel ölçütler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Türkiyedeki çalışmaların çoğunda ise kontrol listeleri veya ölçütler dizini bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Türkçe Sözlük ve MBTS'nin madde sunumu, belirlenmiş 18 sözlüksel değer çerçevesinde incelenmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Bütün kültürlerde sözlük eleştirileri yapılmaktadır. Bu, sözlükçülüğün olumlu yönde gelişimi açısından önemlidir. Bugün dünyadaki en önemli sözlüklerden olan Oxford, Duden, Webster gibi kaynaklar, kendilerine yapılan eleştiriler sonucunda bu kaliteye ve kullanılabilirliğe ulaşmışlardır. Zira sözlük büyük bir sistemdir ve içinde milyonlarca veri bulunmaktadır. Bu verilerin yazılmasında, her ne kadar bilgi teknolojileri kullanılıyor olsa da hata yapmak, bir şeyler gözden kaçırmak, eksik bırakmak vb. durumlar yaşanmaktadır. Sözlük eleştirileri, sözlüğün bu eksikliklerini ortaya çıkarma, onları gidermenin yollarını gösterme işidir. Örneğin bulgular kısmında ayrıntılı olarak verilen Türkçe Sözlük ve MBTS'ye ait parçacıl yapıdaki eksikliklerin sayısal dökümü şu şekildedir:

Tablo 1. Türkçe sözlüklerdeki parçacıl yapının sözlüksel girdiler bakımından durumu

Sıra	Sözlük Maddesi	Asgari sözlüksel girdi sayısı	Türkçe Sözlük'te bulunan sözlüksel girdi sayısı	MBTS'de bulunan sözlüksel girdi sayısı
1	Akıllılık	9	5	3
2	Adıl	6	3	4
3	Beygir	9	7	4
4	Bitpazarı	8	4	3
5	Ciklet	5	2	-
6	Cep saati	7	2	-
7	Çizgi film	8	3	-
8	Çınar	8	6	6
9	Darbuka	10	6	6
10	Davulcu	6	4	3
11	Evlilik	6	4	3
12	Etimoloji	7	4	5
13	Faizci	8	3	3
14	Faktör	6	5	3
15	Giyecek	7	3	4

16	Gizem	6	2	4
17	Hapşırma	5	2	-
18	Hizmetli	7	2	3
19	Işınlama	6	2	-
20	Işıldama	7	3	2
21	İlahiyat	8	7	6
22	İkametgâh	10	5	5
23	Jale	8	6	5
24	Jenerasyon	6	5	4
25	Kahvehane	8	5	5
26	Kaplıca	5	2	3
27	Leopar	6	4	3
28	Limit	6	3	5
29	Matem	9	7	7
30	Meşrubat	8	5	8
31	Nezle	8	7	5
32	Nevresim	7	4	5
33	Otoban	5	3	3
34	Ozan	7	4	4
35	Ölçüt	6	3	4
36	Öngörü	6	3	3
37	Promosyon	5	3	3
38	Pekmez	8	5	7
39	Reform	5	4	4
40	Revir	6	3	4
41	Süveter	7	4	4
42	Suflör	6	5	5
43	Şampuan	6	3	4
44	Şarap	10	6	8
45	Terapi	7	4	3
46	Terör	7	5	3
47	Ulus	5	4	3
48	Uykucu	6	3	3

49	Üvey anne	6	4	-
50	Ütopya	7	4	5
51	Volkan	6	4	4
52	Vücut dili	6	2	-
53	Yaşam	7	3	5
54	Yoga	6	4	3
55	Zebra	9	5	5
56	Zatürre	8	6	4
57	Oley	6	2	4
58	Bravo	6	4	3
59	Eyvah	8	6	4
60	İmdat	11	9	8
61	Rağmen	7	6	5
62	Gibi	7	4	6
63	Başka	9	5	8
64	İle	7	4	6
65	Çünkü	9	6	7
66	Ve	5	5	5
67	Öteki	8	6	6
68	Herkes	8	6	6
69	Hepsi	9	4	5
70	Siz	5	5	5
71	Belki	8	7	6
72	Çabukça	7	4	-
73	Çoğu kez	5	2	-
74	Sadece	6	4	3
75	Göre	5	3	4
76	Yağmalamak	5	2	4
77	Abartmak	5	2	3
78	Caydırmak	5	2	4
79	Dilimlemek	5	2	3
80	Gurulanmak	6	2	3
81	Havlamak	7	3	4

82	Kaçışmak	6	2	5
83	Kanıtlamak	7	2	3
84	Kaydolmak	8	5	4
85	Rahatsızlanmak	7	2	4
86	Obez	5	3	4
87	Asil	7	6	6
88	Otistik	6	4	4
89	Detaylı	6	2	3
90	Dinsel	6	2	-
91	Yağışsız	5	2	3
92	Baharatsız	6	2	-
93	Meteoroloji	6	4	4
94	Cefakâr	9	6	5
95	Çilli	5	2	3
96	Açık elli	6	3	-
97	Bağnaz	6	2	4
98	Endişeli	6	3	3
99	Hayali	11	8	9
100	İstemsiz	5	2	-
Toplam		679	393	386

Tablo 1. İncelenen sözlüklerin parçacılı yapısındaki sözlüksel girdilerin sayısı

Bu tabloya göre yüz maddenin parçacılı yapısı düzenlenirken bir genel sözlük en az 679 sözlüksel girdiye yer vermelidir. Türkçe Sözlük bu sayının %57.879'unu (393 tane), MBTS de %56.848'ini (386) karşılayabilmektedir. Yani bu sözlüklerde asgari sözlüksel değerlerin neredeyse yarısı eksiktir. İncelenen maddeler göz önünde bulundurulduğunda MBTS'de söz konusu maddelerden 13 tanesi bulunmamaktadır. Bu yüzden adı geçen sözlükteki veriler 87 madde üzerinde elde edilmiştir. Her iki sözlüğün veri toplama aracındaki ölçütlere göre durumu şöyledir:

1. Yapı bilgisi: Kullanıcıların en çok merak ettikleri durumlardan biridir. Kelimenin kökü, gövdesi, nasıl türediği vb. durumlar genellikle madde başının tanımlanmasından önce verilir. İncelenen 100 madde başının 55 tanesinde yapı bilgisine

ihtiyaç vardır. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 46 madde başının (akıllılık, adil, beygir, bitpazarı, cep saati, çizgi film, davulcu, faizci, giyecek, hapşırma, hizmetli, ışılama, ışıldama, kaplıca, nezle, ölçüt, öngörü, uykucu, üvey anne, yaşam vb.) yapı bilgisi verilmemiştir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise toplam 16 madde başının (akıllılık, bitpazarı, darbuka, faizci, hizmetli, ışıldama, öngörü, uykucu, öteki, detaylı, yağışsız, çilli, bağınaz, endişeli, hayali) yapı bilgisi verilmemiştir.

2. Ses bilgisi: Türkçede bazı ekler çok şekillidir. Bu çok biçimlilik, ünlü ve ünsüz uyumlarının bir sonucudur. Örneğin bulunma hali -da/-de/-ta/-te olabilmektedir. Ya da kelime sonunda bulunan kimi sesler (p, ç, t, k), ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında başka seslere (b, c, d, g, ğ) dönüşebilmektedir. Genel sözlüklerde madde başının bu türden değişimleri gösterilir (ahbap, -bı gibi). İncelenen 100 madde başının 10 tanesi böylesi bir ses bilgisi gereksinimi bulunmaktadır. Bunların Türkçe Sözlük'te 1 tanesi (hepsi), MBTS'de ise 3 tanesi (akıllılık, evlilik, giyecek) eksik bırakılmıştır.

3. Kelime türü: Her iki sözlük de tüm maddelerde kelime türü bilgisini girmişlerdir. Sözlük yazarları, bu sözlüksel girdi için alandan tasarruf sağlayan kısaltmalar tercih etmişlerdir. Örneğin ad türü için Türkçe Sözlük'te a. kısaltmasını, MBTS'de de i. kısaltmasını kullanmıştır.

4. Heceleme: Bu sözlüksel girdi, özellikle yazma becerisinin geliştirilmesi, yazı biçiminin öğrenilmesi veya kelimeyi yazım bakımından birleşenlerine ayırma durumunun görülmesi açısından önemli bir bilgi türüdür. Ancak incelenen her iki sözlük bu sözlüksel girdiye yer vermemiştir.

5. Telaffuz: Telaffuz bilgisi, kelimelerin doğru seslendirilmesi, vurgu ve tonlamanın gerekli yerlerde yapılabilmesi açısından önemli bir sözlüksel girdidir. İncelenen 100 maddenin 29 madde başı için bu bilgi türü girilmelidir. Ancak Türkçe Sözlük'te 4 darbuka, imdat, rağmen, cefakâr), MBTS'de ise 19 maddede (bitpazarı, ikametgah, jale, kahvehane, matem, meşrubat, nezle, öngörü, süveter, ütopya, yoga, zebra, zatürre, bravo, çünkü, hepsi, belki, sadece) bu tür bir kayda rastlanmamıştır.

6. Yazım bilgisi: Bazı kelimeler düzeltme işareti gibi özel yazım biçimlerine sahiptir. İncelenen maddelerden iki tanesinin böylesi bir durumu bulunmaktadır ve

Türkçe Sözlük'te gösterimleri tamdır. Ancak MBTS'de karargâh kelimesinin yazımında düzeltme işaretine yer verilmemiştir.

7. Köken bilgisi: Sözlüklerde bir dilde var olan ve asılları başka dillere ait olan kelimeler bulunmaktadır. Bu ödünçlenmiş söz varlığının hangi dile ait olduğu bilgisi genel sözlüklerde kullanıcıların en çok aradığı bilgi türlerinden birisidir. İncelenen 100 maddenin 63 tanesi yabancı kökenlidir. Ancak bunların gösterimi Türkçe Sözlük'te 20 (akıllılık, ciklet, cep saati, çizgi film, faizci, hizmetli, pekmez, vücut dili, oley, bigi, başka, hepsi, çabukça, sadece, gururlanmak, rahatsızlanmak, detaylı, dinsel, baharatsız, endişeli), MBTS'de ise 9 (akıllılık, faizci, hizmetli, eyvah, hepsi, sadece, gururlanmak, detaylı, endişeli) eksiktir.

8. Çeviri yazı: Farklı alfabelere sahip dillerden ödünçlenen kelimelerin seslendirilmesini kolaylaştıracak (örneğin kalınlık, incelik, pelteklik vb. durumlarını gösterecek) simgesel aktarımlar oldukça önemli sözlüksel bilgilerdir. Türkçenin söz varlığında önemli bir yer tutan Arapça ve Farsça kelimelerin harf denkliği gerektiren durumları muhakkak sözlüklerde gösterilmelidir. Örneğin Arapçada var olan ص، س، ث işaretlerini (doğal olarak seslerine de) karşılık Türkçede sadece s işareti bulunmaktadır. Bu işaret de aşağı yukarı س harfine denk gelmektedir ki diğer iki işarete sahip ödünç kelimelerin varlığı ancak çeviri yazının imkânları ile gösterilebilir. İncelenen 100 maddenin 23 tanesi çeviri yazı gerektirmektedir ancak, Türkçe Sözlük'te bunların 7 tanesi (akıllılık, cep saati, darbuka, faizci, eyvah, rahatsızlanmak, cefakar), MBTS'de de 3 tanesi (akıllılık, faizci, çünkü) böyle bir özellikledonatılmamıştır.

9. Kullanım türü: Veri toplanan 100 maddenin 39'una sözlük yazarları tarafından madde başının kullanım türü bilgisi işlenmelidir. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 22 madde başının (*darbuka, davulcu, etimoloji, giyecek, gizem, hizmetli, ışınlama, ışıldama, limit, matem, ozan, ölçüt, pekmez, şampiyon, şarap, terapi, yaşam, zebra, çünkü, herkes, kanıtlamak, bağnaz*) kullanım türü bilgisi verilmemiştir. MBTS'de ise toplam 11 maddenin (*bitpazarı, çınar, ışıldama, ilahiyat, jale, jenerasyon, nezle, terapi, volkan, zatürre, kanıtlamak*) kullanım türü bilgisi verilmemiştir.

10. Tanımlama: Kullanıcıların sözlükleri en çok tercih etmelerinin nedeni karşılaştıkları ve anlamını bilmedikleri kelimelerin tanımıdır. Hem Türkçe Sözlük, hem de MBTS tüm maddelerde tanım bilgisini vermeyi ihmal etmemişlerdir.

11.Tanıklama: Tanıklama madde başının anlamı ve kullanımı ile ilgili bilgilerin somutlaşmasını sağlayan çok önemli bir sözlüksel girdi türüdür. Zihinde kalıcılık ve kulakta haz bırakması açısından tanıklama örnekleri genellikle edebi metinlerden seçilir. Türkçe Sözlük'teki 100 maddenin 64'ünde (*baharatsız, detaylı, otistik, rahatsızlanmak, kaydolmak, kanıtlamak, kaçışmak, gururlanmak, dilimlemek, bravo, oley, zatürre, zebra, yaşam vb.*), MBTS'nin ise 34 maddesinde (*bağnaz, meteoroloji, kaydolmak, kanıtlamak, abartmak, terapi, yoga, uykucu, süveter, nevresim, ölçüt, gizem, hizmetli vb.*) tanıklama bilgisi yer almamaktadır. Bu, her iki sözlük için de çok önemli bir eksikliklerdir

12.Eş dizimlere göndermeler: Aslında eş dizimlilik, bir sözcüğün kendisinden önce ve sonra gelene tümcelerle kurduğu ilişkiyi temsil etmektedir (Can ve Öztürk, 2014, s. 312). Ancak bu çalışmada bir kelimenin yer aldığı (kök, gövde veya birleşik söz) olarak kullanılmıştır. Böylece madde başının içinde yer aldığı yapı, diğer sözlüksel girdilerden ayrılması sağlanmıştır. İncelenen 100 maddede 21 tane eş dizimlilik bilgisine yer verilmeliydi. Ancak Türkçe Sözlük'te 3 (adıl, ikametgah, eyvah), MBTS'de ise 7 yerde (adıl, beygir, faktör, terapi, terör, ulus, imdat) bu bilgi girişi eksik bırakılmıştır.

13.Özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: İncelenen maddeler arasında özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimini gerektirecek bir sözlüksel durum bulunmamaktadır.

14.Yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: Dilde bazen yanlış bir biçim hızla yayılır ve doğru biçimin önüne geçer. Örneğin abi sözcüğü, aslı olan ağabeyi neredeyse unutturacak kadar yayılmıştır. Bu durumda genel sözlükler abi maddesini kullanıcılara sunarken bk. ağabey yönlendirmesi ile onları doğru olana göndermelidir. İncelenen 100 maddenin birinde (çizgi film) böylesi bir sözlüksel bilgi türüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilgi türü Türkçe Sözlük'te yer alırken MBTS'de bulunmamaktadır.

15.Farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: Genel sözlükler ağız veya lehçelerde ortaya çıkmış farklı kullanım biçimlerini gösterebilirler. Bu, sözlüğün yaygın etkisini arttıran bir sözlüksel girdi biçimidir. İncelenen 100 madde başının 13 tanesinde ağızlarda farklı söyleniş bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak, Türkçe Sözlük'te bunların 7 tanesi (darbuka, süveter, şarap, ütopya, oley, imdat, çünkü) eksik

bırakılmıştır. MBTS ise gerekli maddelerdeki farklı kullanım biçiminin tümü gösterilmiştir.

16.Deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi: Deyim, atasözü veya birleşik fiiller dilin özel kullanım biçimleridir. Sözlüklerde önemli birer tanımlama aracı olarak kullanılan bu dil yapıları, genellikle madde sonunda yer alır. İncelenen 100 maddenin 19'una ait deyim, atasözü veya birleşik fiil bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 5 madde başının (bitpazarı, davulcu, evlilik, hepsi, havlamak) deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi eksiktir. MBTS'de ise bu rakam 3'tür. Sözlükteki evlilik, havlamak, kaçışmak maddelerinde deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi yapılmamıştır.

17.Kullanım bilgisi: Özellikle genel sözlüklerde, madde başının hecelenme, dil bilgisi veya kelimenin konuşma metni içindeki durumu ile ilgili ek bilgi verilir. Buna kullanım bilgisi denmektedir. Bu özel bilgi türü incelenen 100 maddenin 7 tanesi için gerekiyordu. Türkçe Sözlük'te bu sayının sadece 1 tanesi karşılanabilmiş, geriye kalan 6 madde başına (meşrubat, nevresim, ozan, zebra, abartmak, hayali) kullanım bilgisi ise verilmemiştir. MBTS'te ise gerekli kullanım bilgisinin tümü mevcuttur.

18.Başka maddelere gönderme: Sözlüklerde genellikle *bkz.*, *bakınız* gibi etiketlerle gösterilen ve madde başı ile bağlantılı diğer madde başlarına gönderme yapan bu sözlüksel bilgi türüne incelenen 100 maddenin iki tanesinde (imdat, başka) ihtiyaç vardır. Türkçe Sözlük'te bu bilgi türü tam iken MBTS'de böyle bir girdiye rastlanmamıştır.

19.Teknik bilgi: Genel sözlüklerde madde başlarının kullanım alanıyla ilgili bazı teknik bilgilere ihtiyaç duyulabilir. Özellikle canlı varlıkların iyi anlaşılmasını sağlayacak soy (familya) bilgisi bu türden bir sözlüksel girdidir. İncelenen maddelerin 3'ünde bu bilgi türüne ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak Türkçe Sözlük'te ve MBTS'de bir maddenin (leopar) teknik bilgisi verilmemiştir.

Nitelik açısından ilgili sözlüksel girdilerde ortaya çıkan bazı sonuçlar:

➤ Sözlüksel bilgi itimat edilen bilgidir. Herkes zihnindeki dil ile ilgili bilgi eksikliğini sözlüklere başvurarak kapatmak ister. Bu yüzden sözlükler tutarlı ve doğru bilgi sunmak zorundadır. Kullanıcılar farklı sözlüklere başvurduğunda, aynı sözlüksel

birimler için benzer bilgilerle karşılaşmalıdır ki bu itimat sarsılmasın. Örneğin Türkçe Sözlük'te "ile" madde başı kelime türü olarak *bağlaç* olarak gösterilmiştir. Fakat tanıklamada kullanılan "Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz." (Ö. Seyfettin) cümlesinde ile bir bağlaç değil, edattır. Yine "caydırmak" madde başının Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te kelime türü *fil* olarak verilmiştir. Ama verilen tanıklama cümlesinde bu madde başının isim biçimi yer almaktadır: "Alpaslan'ın caydırmasından çekinmişti"- Mustafa N. Sepetçioğlu. Sözlüklerin tüm bilgi türlerinde hata yapma lüksleri bulunmamaktadır. Onların eksik bıraktıkları sözlüksel unsurlar olabilir ancak yanlış gösterdikleri bilgiler bulunmamalıdır.

➤ Sözlükleri en çok öğretmen ve öğrenciler kullanmaktadır. Yani eğitim ortamında kullanılmaktadır. Bu yüzden sözlükler, kelimelerin hecenleme biçimlerini muhakkak göstermelidir. Ancak Türkçenin genel sözlüklerin böylesi bir özellik bulunmamaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi Türkçe sözlüklerin gelişimi açısından oldukça önemlidir.

➤ Sözlükler en çok barındırdıkları anlam bilgisi için tercih edilirler. Bu anlam ise merak edilen durumun anlaşılmasını sağlayan bir bilgi türüdür. Yani madde başının açıklayıcısı olmalıdır. Fakat Türkçe Sözlük'te tanımlar, sözlük bilimi açısından genel bir sözlük için hatalı olan girdilerle doludur. Örneğin incelenen 100 maddenin 40'ı (adıl: zamir, ciklet: sakız, hapşırma: aksırma, hizmetli: odacı, volkan: yanardağ, kaplıca: ılıca, jenerasyon: kuşak vb.) sadece eş veya yakın anlamlısı verilerek tanımlanmıştır. Bu maddelerde madde başını açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu evrensel sözlüçülük kurallarına göre istenmeyen bir tanım türüdür. Çünkü kullanıcı için açıklayıcı tanım olması, o madde başının anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu şekildeki tanım sadece soyut bir varlığı somutlaştırmak için veya kısaltılmış sözlüklerde yerden tasarruf etmek için kullanılabilir. Türkçe Sözlük kapsamlı ve genel bir sözlük olduğu için bu tanımlar yenilenmeli ve yerine daha açıklayıcı tanımlar eklenmelidir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise bu tanım şekli (adıl: zamir, gizem: sır, jenerasyon: kuşak, nesil vb.) sadece 11 kez kullanılmıştır.

➤ Türkçe sözlüklerde bazı tanımlar döngüselidir. Bu tanım türünde, madde başının tanım içerisinde kullanılması söz konusudur. Bu durum, kullanıcıların madde başını anlamalarının önünde büyük bir engeldir. Herhangi bir dilsel birim yine kendisi ile tanımlanmamalıdır. Örneğin Türkçe Sözlük'te 7 tanım (akıllılık: akıllı olma durumu, ışınlama: ışınlamak işi, ışıldama: ışıldamak işi, evlilik: evli olma durumu vb.)

döngüselidir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise 2 tanım (akıllılık: akıllı olma durumu, ışıldama: ışıldamak işi) böyledir.

➤ Türkçe sözlüklerde bazı tanımlar, madde başının sadece Türkçedeki çeviri karşılığı ile sınırlıdır. Örneğin Türkçe Sözlük'te 3 (otoban: otoyol, promosyon: özenti, terapi:tedavi) ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te 2 (otoban:otoyol, terapi:tedavi) tanımları bu türdendir.

➤ “Asırlar boyu tarihi seyri içinde” Türkçenin söz varlığını ele alan Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te başvuru 100 madde başının 12 tanesine rastlanmamıştır. Bunlar: ciklet, cep saati, çizgi film, hapşırma, ışınlama, üvey anne, vücut dili, çabukça, dinsel, baharatsız, açık elli ve istemsiz madde başlarıdır. Bu sözlüğün güncel Türkçeyi kapsayacak biçimde güncellenmesi gerekmektedir.

➤ Tanıklama eğer örnek cümle kullanımı biçimde olarsa sözlüklerde iki türlü yapılabilmektedir. Birincisi ve en olması istenen biçimi edebi metinlerden seçilen cümlelerle olmasıdır. İkincisi ise sözlük yazarlarının kendi ürettikleri cümlelerdir. Madde başının kullanımına dair önemli bilgi veren bu sözlüksel girdi türünün Türkçe sözlüklerde ihmal edildiği görülmüştür. Örneğin Türkçe Sözlük'te 64 madde başı için (*baharatsız, detaylı, otistik, rahatsızlanmak, kaydolmak, kanıtlamak, kaçışmak, gururlanmak, dilimlemek, bravo, oley, zatürre, zebra, yaşam vb.*) tanıklama cümlesi verilmemiştir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise 34 maddede (*bağnaz, meteoroloji, kaydolmak, kanıtlamak, abartmak, terapi, yoga, uykucu, süveter, nevresim, ölçüt, gizem, hizmetli vb.*) tanıklama cümlesi bulunmamaktadır.

➤ Türkçe sözlüklerde yapı bilgisi için tutarlı bir yol izlenmemiştir. Kimi madde başlarının yapı bilgisi verilmişken kimi maddelerde bu sözlüksel girdi biçimi işlenmemiştir. Aynı durum kullanım türü bilgisi, çeviri yazı, telaffuz vb. sözlüksel girdiler için de söz konusudur.

➤ Bir kelimenin hangi dile ait olduğu, çok sık bir biçimde merak edilir. Bu bilgi türüne bakmak içinde kullanıcılar sözlüklere başvurur. Türkçe sözlüklerde köken bilgisi çoğu zaman işlenmiş olmasına rağmen bariz biçimde Türkçe olmayan kimi kelimelerin kökenine ait bir bilgi verilmemiş olması eksikliklerdir.

➤ Alıntı kelimelerin temel biçimleri madde başı iken alıntılı oldukları dil belirtilmiştir. Ancak bu biçimler, Türkçe eklerle genişletildiklerinde yeni biçimleri için bir köken bilgisi etiketi eklenmemiştir. Örneğin *akıl* kelimesinin karşısına Arapça notu girilmişken *akıllılık* maddesinde bu bilgi yer almamaktadır.

➤ Deyim, Atasözü ve Birleşik Fiiller, hem madde başının zihinde somutlaştırılması hem de dilin özeli kullanım biçimlerinin gösterilmesi bakımından önemlidir. Madde başları ile ilgili bu türden kullanımlar genellikle sözlüklerde bulunmasına rağmen, bazı kullanımların eklenmesi için deyim, atasözü ve birleşik fiil derleminin güncellenmesi, genişletilmesi gerekmektedir.

➤ Genel sözlükler dil bilgisi kitapları değildir. Fakat dil bilgisi ile ilgili durumları örneklendiren kullanımlara sahiptir. Bu yüzden ses bilgisi, yapı bilgisi veya söz dizimi ile ilgili bilgilerin Türkçenin genel sözlüklerinde tekrar ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin ses bilgisi girdisine ihtiyaç duyulan 10 maddenin 9'unda bu bilgi türü varken 1 tanesinde bulunmaması giderilebilecek bir eksikliklerdir. Aynı durum familya bilgisi ve diğer sözlüksel girdiler için de geçerlidir.

➤ Davulcu maddebaşı için kullanım alanı bilgisi verilirken (müz.) piyanist maddebaşı için bu bilgi verilmemiştir. Yani eşit şartlardaki maddebaşları için sözlükçülük kuralları aynı işletilmemiştir.

Yeni hazırlanacak veya baskısı yapılacak sözlüklerde, tespit edilen bu ve buna benzer eksiklerin telafi edilmesi ve belli standartlar çerçevesinde evrensel sözlük bilimi ilkelerine uygun, Türkiye dışında hazırlanmış sözlüklerle yöntem ve içerik bakımından yarışabilecek yapıtların ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için de TDK'nin sözlükçülüğü kurumsallaştırarak sözlük yazımında bazı ölçütleri belirlemesi gerekir. Bu ölçütler sözlüğün hazırlanış amacına göre değişebilir. Ancak belirlenen ölçütlere uymadan hazırlanan sözlüklerin yayımına izin verilmemelidir. Sözlükçülük alanındaki eksiklikler tespit edilip giderildikten sonra Türkçe ile ilgili eldeki tüm metinleri kapsayan bir sözlük oluşturulmalıdır (Elbir ve Yıldız, 2013).

Hazırlanacak sözlüklere örnek olabilmesi için de şu maddeler tasarlanmıştır:

Caydırmak (-i,-den), (cay-dir-mak), (<cay-dir-mak) belli bir eylemi yapmaması konusunda bir kişiyi ikna etmek: Taş almak için eğilirmiş gibi yapıp caydırdı Sarı'yı - Ülkün Tansel.

Faizci i. (fa-iz-ci), Ar. faiz + Far.ci faizci tic. Başka insanlara aşırı yüksek bir oranda faiz karşılığı para verme işini yapan kişi, tefeci, murabahacı: *İmansız, merhametsiz, dinsiz bir faizciydi-* Ömer Seyfettin.

Şampiyon i. (*şam-pi-yon*), Fr. *champion* sp. Ulusal veya uluslararası bir müsabakada veya başka bir yarışmada ilk dereceyi alan, birinci olan kimse ya da takım, böke: *Anılır ismi, sayar gençler onu/ Boğaz'ın eski kürek şampiyonu* – Orhan S. Orhon. *Yavaş yavaş on yılda şampiyon olduk* –Burhan felek.

Şarap-Şarab-Şerab -bı i.(*şa-rap*), Ar. *şerâb* “içecek şey” 1 Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usullerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü bir içki, mey: *Şaraplarımızdan ikram edemediğimize kederleniyorum-* Refik H. Karay. 2 *tasavvuf* ilahi aşk: *Tasavvufta şarap aşkı, muhabbeti, şevki ve vecdi temsil eder. Şarap gibi aşkta insanı kendinden geçirir-* Süleyman Uludağ.

→**şarap bardağı, şarap çanağı, şarap fıçısı, şaraphane, şarap rengi, beyaz şarap, elma şarabı, kırmızı şarap**

Meteorolojik sıf.(*me-te-o-ro-lo-jik*) (1 ince okunur) Fr. *meteorologique* hava durumları veya olayları ile ilgilenen bilimin bir dalı ile ilgili olan, özellikle hava tahminleri ile ilgili olan: *Yalnızca meteorolojik felaketlerin değil, bazı belirsiz kötülüklerin de habercisi küstah martılar da arasına katılırdı onlara* - Orhan Pamuk

KAYNAKÇA

- Ahmad, A. (2009). A Study Of The Microstructure Of Monolingual Urdu Dictionaries. *The Annual of Urdu Studies*, 24, 54-70.
- Akalm, Ş. (2010). Sözlük Bilimi ve Sözlükçülük, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 162-169.
- Akalm, Ş. H. (2010). Sözlüğün Tarihi, *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 699, 268-279
- Aksan, D. (1196). *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (1998). Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye’de Sözlük, *Kebikeç*, 6, 115-118.
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem Ve Teknikleri*. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Atkins, T.(1985). Monolingual And Bilingual Learners' Dictionaries: A Comparison. Brumfit, C. J. (Ed.). *Dictionaries, Lexicography And Language Learning* (s.16-17). Oxford: Pergamon Press.
- Atkin B. T. ve Rundell M., (2008). *The Oxford Guide To Practical Lexicography*, New York: Oxford University Press.
- Baskın, S. (2012). *Eş-Şüzûrî’z-Zehbiyye Ve’l-Kıtai’l-Ahmediyye Fi’l-Lugati’t Türkiyye (Sözlükbilimsel Bir İnceleme)*. Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Baskın, S. (2014). Lexicography In Turkey And Throughout The World: The Definition And The Scope Of Lexicography And Its Relationship With Other Sciences. *International Journal of Language Academy*, 2 (4), 445-457.
- Bejoint, H.(1981). The Foreign Student’s Use of Monolingual English Dictionaries: A Study of Language Needs and Reference Skills. *Applied Linguistics*, 2 (3), 207-222.

Böler, T. (2006). Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118

Cabre, M.T.(1992). *Terminology Theory, Methods And Applications*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company .

Chan, A. ve Taylor, A. (2003). Evaluating Learner Dictionaries: What the review say. Hartman, R. R. K.(Editör) *Lexicography Critical Concepts*. (254-272). New York: Routledge Publishers.

Can, Ö. ve Öztürk, B. (2014). Eşdizimlilik: Kanser ve AIDS Sözcükleri Üzerine Bir Uygulama Çalışması, *JASSS*, 25/1, 311-318.

Coward, D. F. ve Grimes, C. E. (2000). *Making Dictionarie Aguide to Lexicography and the Multi-dictionary Formatter*. North Carolina: SIL International Waxhaw.

Dash, N. S. (2007). The Art Of Lexicography, Muhvic, V. ve Socanac, D. (Editör). *Encyclopedia of Life Support Systems* (s.224-276). Oxford: EoLSS Publishers.

Dash, N.S. (2005). *Corpus Linguistics and Language Technology*. New Delhi: Mittal Publications.

Elbir, B. ve Yıldız, H. (2013). Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı Ve Sözlükçülük, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,11, 249-268.

Eminoğlu, D. (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*. Sivas: Asistan Yayıncılık.

Gürlek, M. (2014). Türk Sözlükçüğünde Bir Dönüm Noktası: Misalli Büyük Türkçe Sözlük, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9(9), 1071-1090.

Hadebe, S.(2005). Improving Dictionary Criticism In Ndebele. *Journal O African Lexicography*,1-18.

Hargus, S., (2012). Design Issues in Athabaskan Dictionaries, *NorthwestJournal Of Linguistics*, 6 (2),1-14.

- Hartmann, R.R.K. & James, G. (2002). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hartmann, R.R.K., (2003). *Lexicography: Critical Concepts*. New York: Routledge
- Ilson, R.(1985). *Dictionaries, Lexicograph And Language Learning*. Headington Hill Hall: Pergamon Press Ltd.
- Jackson, H. (1988). *Words and Their Meaning*. London: Longman.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. London: Taylor and Francis Routledge.
- Jackson, H. (2013). *The Bloomsbury Companion to Lexicography*. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 24. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Komisyon (1995). *Nişanyan Sözlük*, <http://www.nisanyansozluk.com/>.
- Komisyon (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Komisyon (2010). *Oxford Dictionary of English*, Oxford: Oxford University Press.
- Komisyon (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Murray, J. (1900). *The Evolution of English Lexicography*, Oxford: The Clarendon Press.
- Shah, Z. ve Mashori, G. (2011)Oxford English-Sindhi Dictionary: A Critical Study in Lexicography, *ELF Annual Research Journal*, 13, 37-46.
- Useev, N. (2015). Kırgız Türkçesindeki Bazı Deyimleri Açıklamada Eski Türkçenin Yeri Ya Da Ara Arkaik Kelimeler. *Türk Dünyası*, 37, 91-96
- Usta, İ. (2006).Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(1), 223-242.
- Yong, H. ve Peng, J. (2007). *Bilingual Lexicography from a Communicative Aspect*.

Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Yurtbaşı, M. (2015). Türk Sözlükçülüğündeki Aksaklıklar ve Bu Alanda Atılabilecek Adımlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 8(15), 67-89.

Zgusta, L. (1971). *Manual of Lexicography*. Mouton: The Hague.

Tansel, Ü. (2004). *Işık Ülkesinde*, İstanbul: MEB Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı:

Müjgan BEKDAŞ

Kişisel Bilgiler:

Uyruğu: T.C.

Doğum Yılı ve Yeri: 1978/ Tarsus (MERSİN)

İletişim Bilgileri:

Tel: 0505 656 05 31

E-posta: mujgan_umut@hotmail.com

Öğrenim Bilgileri:

Lise: 1991-1996 K.Maraş Anadolu Öğretmen L.

Lisans: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği

Yüksek Lisans: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans Programı

İş Deneyimi:

Şehit Buminhan Temizkan İlköğretim

Okulu, Tarsus/Mersin 2001-2004

İMKB Gazi Mustafa Kemal Lisesi,

Elbistan/Kahramanmaraş 2004-2008

Elbistan Anadolu İmam Hatip Lisesi,

Elbistan/Kahramanmaraş 2008-2009

Tokat Merkez İMKB Anadolu Öğretmen Lisesi,

Merkez/Tokat 2009-2014

Tokat Merkez İMKB Sosyal Bilimler Lisesi,

Merkez/Tokat 2014-2017